Şiddetin Sosyolojik ve Kültürel Nedenleri

Türkiye'de Şiddet Bulgular Raporu

Kasım 2018

KÜYEREL
DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

“Şiddetin Sosyolojik ve Kültürel Nedenleri” isimli bu çalışma **Küresel ve Yerel Düşünce Derneği** için **KONDA** tarafından araştırılıp rapor haline getirildi. Bu araştırmanın yapılması ve raporun basımı **Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği**'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir.

KÜYEREL
Abide-i Hürriyet Cd. Hasat Sk. Hasat İş Mrk. No:2/4 Şişli, İstanbul
Web: www.kuyerel.org
Mail: iletisim@kuyerel.org

Basım : Mayıs 2019, İstanbul
Baskıya Hazırlayan : Osman Talay
Düzelti : Vicdan Tarakcı
Baskı ve cilt : Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika no. : 41707
Tevfikbey Mah.
Dr. Ali Demir Cad. NO:51/1
34295 Küçükçekmece/İstanbul
Tel: 0212 463 71 258

İÇİNDEKİLER

1. YÖNETİCİ ÖZETİ 5
2. ŞİDDETİN KAYNAKLARI 11
3. KİMLİKLER 17
   3.1. Cinsiyet 18
   3.2. Siyasi Görüş 19
   3.3. Etnik Köken 25
   3.4. Dindarlık, Din ve Mezhep 26
   3.5. Sınıf 32
   3.6. En Önemli Görülen Kimlik 34

4. KİMLER KİMLERE ŞİDDET UYGULAYABİLİR? 39
   4.1. Devlet Şiddet Uygulayabilir mi? 39
   4.2. Kişiler Başkasına Şiddet Uygulayabilir mi? 42
   4.3. Kişi Kendisi Şiddet Uygulayabilir mi? 42
   4.4. Farklı Kimliklerin Şiddet Uygulanmasına Bakışı 45

5. KİMLİKLERLE TOPLUMSAL DOKU VE ŞİDDET 51
   5.1. Temel Örüntüler ve Bulgular 57

6. TÜRKİYE'NİN RUH HALİ 61
   6.1. Giderek Daha Fazla İnsan Kendi İçine Kapanıyor ve Sokakta Konuşmaktan Korkuyor 61
   6.2. İnsanlar Birbirlerine Çok Daha Kolay Tepki Gösteriyor 64
   6.3. İnsanlar Birbirlerine Daha Az Güveniyor 65

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 67
8. ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ 75
   8.1. Araştırmanın Genel Tanımı 75
   8.2. Örneklem 75

9. TÜM CEVAP DAĞILIMLARI 77
9.1. Demografi 77
9.2. Şiddetin Olası Kaynakları 83
9.3. Şiddetin Kabul Gördüğü Durumlar 90
9.4. Toplumun Ruh Hali 92

10. TERİMLER SÖZLÜĞÜ 93
10.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler 94

11. EK 1: ANKET FORMU 97

1.
YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye'de şiddete dair bu raporun dayanağı olan araştırmanın saha çalışması 3-4 Kasım 2018 tarihlerinde KONDA Araştırma ve Danışmanlık A.Ş. tarafından Küyerel Düşünce Enstitüsü için gerçekleştirilmiştir.

Rapor, Türkiye'deki 18 yaş üstü yetişkin nüfusun saha çalışmasının yapıldığı günlerdeki eğilimlerini yansıtmaktadır. Araştırma kapsamında, 32 ilin merkez dahil 101 ilçesine bağlı 154 mahalle ve köyünde 2691 kişiyle hanelerinde yüzyüze görüşülmüştür. Her bir mahallede gerçekleştirilen 18 anket için yaş ve cinsiyet kotası uygulanmıştır.

Şiddetin Kaynakları

Şiddetin kaynaklarını ele aldığımız ilk bölümde Türkiye'de insanların kendi kimliklerine dair en fazla hak ettiği yerde olmadığı ve tehdit altında olduğu görüşüne sahip olduklarını ortaya çıkardık. Kendi kimliğinin diğerlerinden üstün olduğuna inanan ve bu nedenle daha fazla hakka sahip olmasını normal görenler ise oldukça düşük oranlarda. Kendi kimliğinin korunması için başkalarına şiddet uygulanabileceğini savunanlar ise iyice düşük oranlarda. Kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğradığını ve dayak yemiş, şiddete uğramış olduğunu söyleyenler benzer şekilde nispeten düşük oranlarda olsa dahi azımsanmayacak sayıda olduğunu da not etmek gerekiyor.

Kimlikler

Araştırmada beş kimlik türünü temel aldık: Cinsiyet, siyasi görüş, etnik köken, din/mezhep ve maddi durum. Toplumun yarısı bu kimlikler arasından din/mezhebinin, dörtte bir ise maddi durumunun kendisi için en önemli kimlik olduğunu belirtiyor.

Bu farklı kimliklere sahip olanların şiddetin olası kaynaklarına dair ifadelere ne derece katıldıklarını incelediğimizde genelde, maddi durum haricinde, toplumda daha zayıf konumda olanların daha fazla katılma eğiliminde olduklarını gördük. Örneğin kadınlar hemcinslerinin hak ettikleri yerde olmadığı, tehdit altında olduğu ve kadın olmalarından dolayı ayrımcılığa veya şiddete uğradıkları ifadelerine daha fazla katılmakla kalmamışlar, aynı zamanda cinsiyetlerini daha üstün görmeye ve hemcinslerinin korunması/hak ettiği yere gelmesi için başkalarına şiddet uygulanabileceğine dair ifadelere de daha fazla katılmışlar. Muhalefet partilerinin seçmenleri ifadelere Ak Partililerden; Kürtler Türklerden daha fazla katılmışlar. Buna karşılık Alevi Müslümanlar hak ettikleri yerde olmadıkları, tehdit altında oldukları ve ayrımcılığa uğradıkları ifadelerine Sünni Müslümanlara kıyasla daha fazla katılsalar da daha üstün oldukları ve başkalarına şiddet uygulanabileceği konusunda farklı görüşlere sahip değiller. Kendilerini ne kadar dindar gördükleri açısından bakıldığında dindarlık arttıkça daha üstün dolayısıyla daha fazla hakka sahip olmalarının normal olduğu görüşü özellikle Sünni Müslümanlar arasında artarken, ayrımcılığa uğradıkları görüşü azalıyor. Maddi durum ise görünürde bir fark yaratmıyor.

Kimler Şiddet Uygulayabilir? Kimlere Şiddet Uygulanabilir?

Sadece şiddetin olası kaynaklarına dair görüşler değerlendirildiğinde, ortaya daha zayıf konumda olan kimliklerin şiddete daha meyilli olabileceği yönünde bir izlenim çıkıyor. Halbuki devletin, başkalarının veya kişinin kendisinin kimlere ister psikolojik ister fiziksel şiddet uygulamasının normal kabul edilebileceğini, haklılık payı olabileceğini, müdahale edilebileceğini ele aldığımızda ortaya oldukça farklı bir tablo çıkıyor. En zayıf konumda olanların belli kimliklere, gruplara şiddet uygulanmasına en fazla karşı çıkan gruplar oldukları anlaşılıyor.

Öncelikle Türkiye'de her üç kişiden biri devletin kendi vatandaşlarına fiziksel şiddet uygulamasını bazı durumlarda normal ve kabul edilebilir buluyor. Neredeyse yarısı ise devletin vücut bulmuş hali, görünür yüzü olan bir polisin veya devlet memurunun gerekirse bazı kişilere kötü muamele etmesini normal sayıyor. Bu iç karartıcı tablodaki tek teselli iki durumu da kesinlikle kabul edilebilir bulmayan kesimin yüzde 40 gibi bir oranla en büyük grubu oluşturması.

Bir polisin veya devlet memurunun kimlere gerekirse kötü muamele etmesini normal sayarsınız?	Yüzde
Yasadışı örgüt üyesi biri	44,5
Eşcinsel biri	12,6
Dinsiz biri	7,1
Suriyeli biri	6,5
Aşırı dindar görünümlü biri	4,0
Hükümet muhalifi olan biri	3,5
Kürt biri	2,8
Açık giyinen bir kadın	1,6
Alevi biri	,6
Zengin biri	,4
Yoksul biri	,2
Başörtülü bir kadın	,1
Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli.	46,4

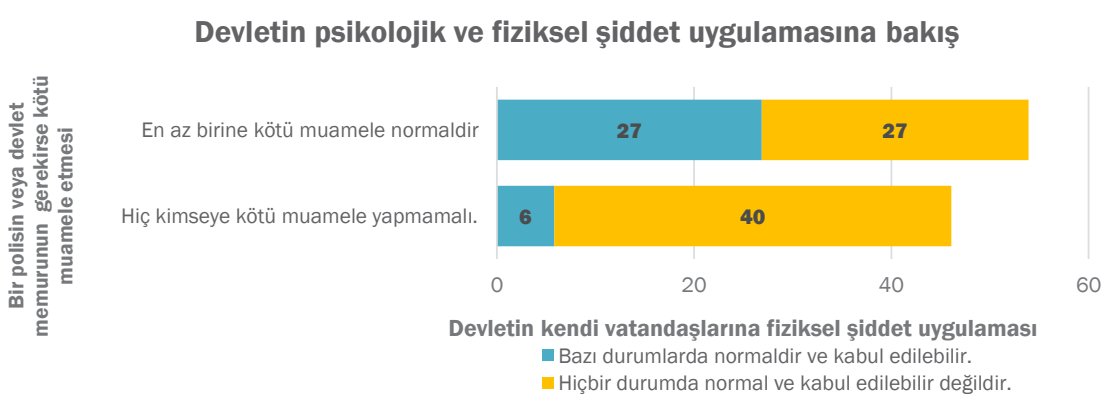

Devletin değil de, kişilerin kişilere şiddet uygulayabileceği fikriyse çok daha az destek görüyor. Bir siyasi şüpheliyi kalabalığın dövmesinde haklılık payı olabileceğini toplumun ancak yüzde 10'u belirtmiş. Erkeğin kadına şiddetini haklı gören ise çok daha düşük: Kocasının karısını dövmesini yüzde 3, genç erkeğin kız arkadaşını veya nişanlısını dövmesini yüzde 1 haklı olabilecek bir durum olarak değerlendirmiş.

Kişilerin kendilerinin müdahale edip engel olmaya çalışacağı durumlar da şiddeti meşru görme eğilimlerine dair ipuçları sağlıyor. Her üç kişiden ikisi "bir teröristin mahallesine sığınması" durumunda engel olmaya çalışacağını belirtmiş. MHP, İyi Parti ve Ak Parti seçmenlerinde engel olacakların oranı daha da yüksekken, bunu en düşük oranda söyleyen HDP'liler dahi yaklaşık üçte bir (yüzde 28) oranında söylemiş. Müdahale edilebilir görülen diğer durumlar en fazla yüzde 10 mertebesinde: Toplum genelinde en fazla dini tarikat toplantısına ve apartmana bir dilenci/kimsesiz sığınmasına müdahale edecek insan bulunurken, bir çiftin toplu taşımada el ele tutuşması en az tepki çeken durum olmuş.

Şu durumların hangisinde müdahale eder ve engel olmaya çalışırsınız?	**Yüzde**
Bir teröristin mahallenize sığınması	68,7
Dini tarikat toplantısı	10,9
Apartmanınıza bir kimsesiz veya dilencinin sığınması	10,3
Onaylamadığım partinin üyelerinin mahallemde seçim bildirisi dağıtması	5,8
Ramazan'da birinin oruç tutmayıp yemek yemesi	4,9
Sokakta Kürtçe konuşulması	4,5
Sokakta yılbaşı kutlamaları	4,4
Bir çiftin toplu taşımada el ele tutuşması	1,6
Hiçbirinde	25,6

Toplum genelinde insanlar yaşadıkları yerde en çok eşcinselleri ve mültecileri istemiyorlar ve dört kişiden üçü istemedikleri bu gruplar için birilerinin bir şey yapması gerektiği inancında ve en yüksek oranda devletin kovması bekleniyor.

Kimliklerle Toplumsal Doku ve Şiddet

Araştırmanın bulguları Türkiye'de kimliklerin içiçe geçmiş olduğuna, şiddetin olası kaynakları için belli kimliklere işaret etmenin pek mümkün olmadığına dair ipuçları içeriyor. Bu içiçe geçmişlik halini anlamlandırabilmek amacıyla, çoklu mütekabiliyet analizi adı verilen istatistiki analiz yöntemini kullanarak aşağıda da görülen kimlikler haritasını oluşturduk.

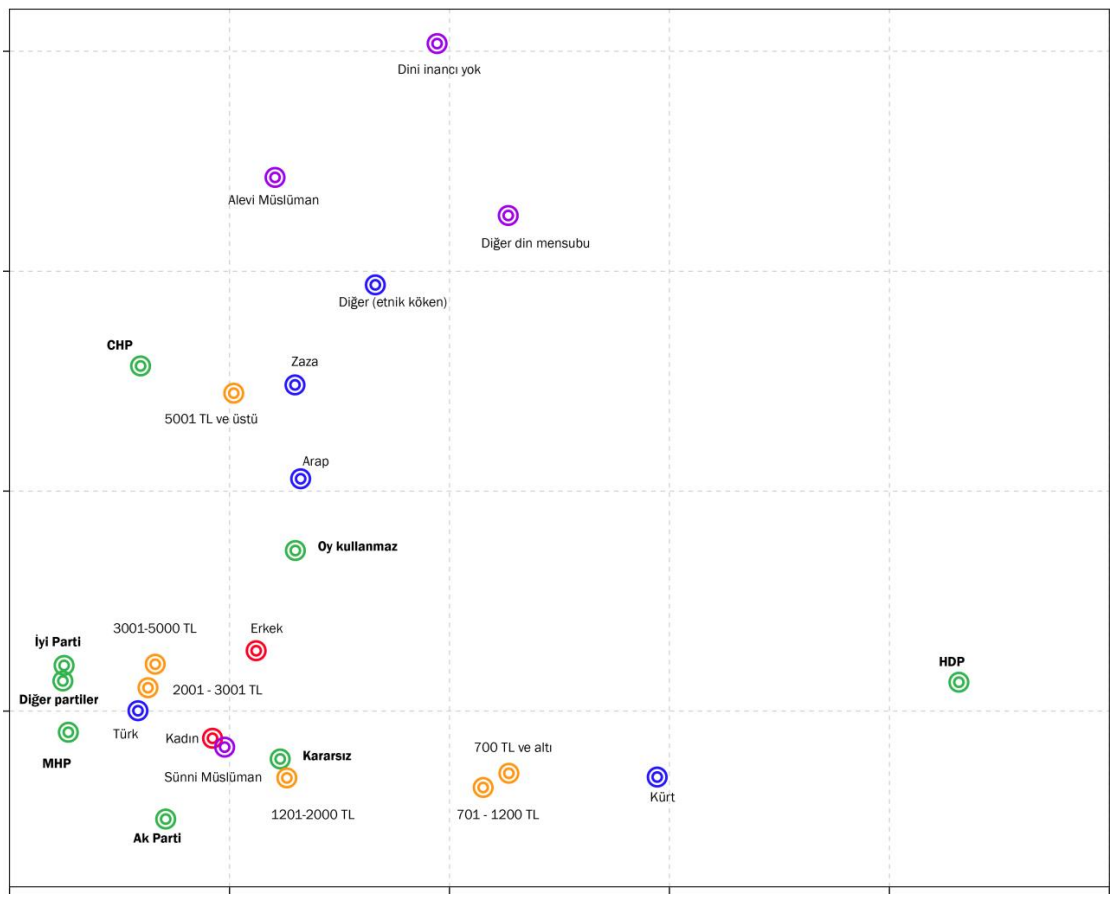

Araştırmanın bulguları ve bu bulguların bu haritada kimliklerle olan mesafeleri, araştırmadaki birkaç temel örüntüye işaret ediyor:

- ✓ Daha güçlü olan kişilerin veya grupların başkalarına şiddet uygulaması pek kabul görmese de, devletin bazı kimliklere psikolojik veya fiziksel şiddet uygulaması daha kabul edilebilir nitelikte ve toplumun devleti güçlü olanlar adına şiddet uygulayan bir araç olarak gördüğü anlaşılıyor.
- ✓ Toplum en fazla yasadışı örgüt üyesi, terörist, siyasi şüpheli ifadelerinde yer bulan "ötekiye" karşı mesafeli dursa da, bu kimliklerle Kürt kimliği arasında çok net bir ayrım yapıyor. Toplum genelinin Kürt meselesini zihninde neredeyse tamamen hallettiğine, kolektif bilinçte Kürtlere karşı bir tepki olmadığına işaret ettiğini iddia edebiliriz.
- ✓ Toplumda çoğunluk olan ve güçlü konumda olanlar siyasi parti seçmenliği açısından MHP'liler, İyi Partililer ve Ak Partililerde vücut buluyor. Şiddet uygulanabileceği fikrini genelde en fazla normal bulanlar bu kimlikler.

- ✓ Dindarlık eksenindeki toplumsal ayrım ve mesafe çok keskin görünüyor. Dindarlar dinsizlere, dinsizler dindarlara karşı oldukça tepkili ve şiddet uygulanmasını meşrulaştırmaya meyilli. Ama dinsizler sayıca çok daha azlar ve genelde şiddete daha karşılar. Bu durumda daha dindar olanlar, özellikle de Sünni Müslüman olan ve kendini dindar veya sofu olarak tanımlayanlar çoğunluğun vücut bulmuş bir diğer hali olarak ortaya çıkıyor.
- ✓ Toplumsal cinsiyet açısından farklar diğer kimliklere göre daha geri planda kalsa da eşcinsellere yönelik tepki içiçe geçmiş kimlikler arasında ataerkilliğin de rolü olduğuna ve cinsiyet kimliğine dair başka önemli tartışmalar olması gerektiğine işaret ediyor.
- ✓ Özellikle kimlikler haritasındaki konumlanmalar üzerinden okunduğunda, sınıf meselesinin üst ve alt sınıflar arasında değil, orta sınıfın gerek üst, gerek alt sınıfla olan ve diğer kimliklerle içiçe geçmiş halde bir çatışmasından ve diğer sınıflara karşı şiddeti meşru görme eğiliminden bahsetmek mümkün.

Araştırmada Türkiye toplumunun ruh haline dair güvensizlik, içe kapanma ve kolay tepki gösterme hallerini de anlamaya çalıştık. “İnsanlar birbirlerine daha az güveniyor”, “insanlar birbirlerine çok daha kolay tepki gösteriyor”, “giderek daha fazla insan kendi içine kapanıyor ve sokakta konuşmaktan korkuyor” yargılarına toplumun çok büyük çoğunluğu katılıyor.

2.

ŞİDDETİN KAYNAKLARI

Literatüre göre insanların başkalarına şiddet uygulamalarının veya şiddet uygulanmasını onaylamalarının temelde birkaç nedeni vardır. Belli kimliklerinin, özelliklerinin tehdit altında olduğunu, hak ettiği yerde olmadığını veya diğer kimliklerden aslında daha üstün olduğunu veya dolayısıyla zaten eşit olmamaları gerektiğini düşünüyor olabilirler. Bunun yanısıra kimliklerinden dolayı ayrımcılığa uğramış veya şiddete maruz kalmış olabilirler. Bu nedenlerle başkalarına psikolojik veya fiziksel şiddet uygulamayı gerekçelendirebilirler.

Türkiye'de şiddetin kaynaklarını, hangi gerekçelerin şiddete yönelme veya şiddeti onaylama halini tetikleme ihtimalinin olduğunu anlayabilmek için 5 farklı kimlik seçtik ve bu kimliklere göre şiddetin olası kaynaklarını tek tek ele aldık. Kimlik olarak seçtiğimiz cinsiyet, siyasi görüş, etnik köken, din/mezhep ve sınıfı gerek siyasette, gerek günlük hayatta hiyerarşik ilişkilerle ve şiddet vakalarıyla sıkça karşılaştığımız kimlikler oldukları için tercih ettik.

Bu 5 kimliğin her biri için şiddetin olası kaynaklarına dair aşağıdaki ifadeleri okuduk ve "kesinlikle katılmıyorum" cevabından "kesinlikle katılıyorum" cevabına giden beşli Likert ölçeği kullanarak katılıp katılmadıklarını sorduk:

- Bu kimliğe sahip olanlar Türkiye'de hak ettiği yerde değil.
- Bu kimliğim Türkiye'de tehdit altında.
- Bu kimliğimin korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.
- Bu kimliğim yüzünden ayrımcılığa uğradım.
- Bu kimliğim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.
- Bu kimliğim daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.

Kimlikler arasından maddi durum için 6 ifade değil, okuduğunda anlamlı olan ve farklı maddi durumu olan tüm kişilerin anlayabileceği 3 ifadeyi kullandık.

Yandaki grafik, tüm sorulara verilen cevapları şiddetin olası kaynaklarına göre gruplanmış olarak gösteriyor. Grafiğe ilk olarak detaylara odaklanmadan baktığımızda, görüştüğümüz kişilerin en fazla, hangi kimlik olduğundan bağımsız olarak, kendi kimliklerinin Türkiye'de hak ettikleri yerde olmadığına dair ifadelere katıldıklarını görüyoruz. Bu ifadelere yüzde 26 ile yüzde 48 arasında değişen oranlarda katılıyorlar. Ardından en fazla katıldıkları ifade grupları ise kimliklerinin tehdit altında olmasına ve kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğramış olmaya dair olanlar olmuş. Kendi kimliğinin daha üstün olduğuna inanan ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmayı normal sayan, bu grup ifadeye katılanlar ise yüzde 19 ile yüzde 11 arasında değişiyor. Görüşülen kişiler kimliklerinden dolayı şiddete uğramış olduklarına dair ve kimliklerinin korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabileceğine dair ifadelere ise çok düşük oranlarda katılmışlar.

Dolayısıyla şiddetin kaynaklarına dair ele aldığımız sorulardan ilk olarak şu izlenimi ediniyoruz: Türkiye'de şiddetin kaynağını esas olarak kişilerin kimliklerini hak ettiği yerde görmemelerinde veya tehdit altında görmelerinde aramak gerekiyor ama bu mağduriyetlere rağmen başkalarına şiddet uygulanmasına karşılar. İlk izlenim bu olsa da, araştırmanın bulgularını rapor boyunca derinlemesine inceledikçe bir kişinin başka bir kişiye şiddet uygulamasına karşı olmayan, hatta kendisinin uygulamasını normal sayan dikkate değer büyüklükte ve nitelikte kesimler bulunduğunu ortaya koyacak ve nedenlerini anlamaya çalışacağız.

Şiddetin her bir olası kaynağını, nedenlerini daha iyi anlamak için ilk olarak bu kaynakları kendi içinde değerlendirerek başlayalım. Bunu yapabilmek için aynı ifadelere dair farklı kimlikler tarafından verilen cevaplar arasında bir ilişki olup olmadığını, yani korelasyon değerlerini inceliyoruz. Eğer bir ifadeye katılma olasılığı arttıkça diğer bir ifadeye katılma olasılığı da artıyorsa bu pozitif korelasyona işaret ediyor ve korelasyon değeri 1'e yaklaşıyor (biri arttıkça diğeri azalıyorsa değer -1'e yaklaşıyor). Örneğin görüşülen kişiler arasında siyasi görüşün tehdit altında olduğu inancı arttıkça, etnik kökeninin tehdit altında olduğu görüşü de artıyor ve aralarında 0,401 değerinde oldukça güçlü bir ilişki bulunuyor.

Farklı kimlikler için "Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller" ifadelerine verilen cevaplar arasındaki korelasyonları incelediğimizde, öncelikle tüm kimlikler arasında oldukça

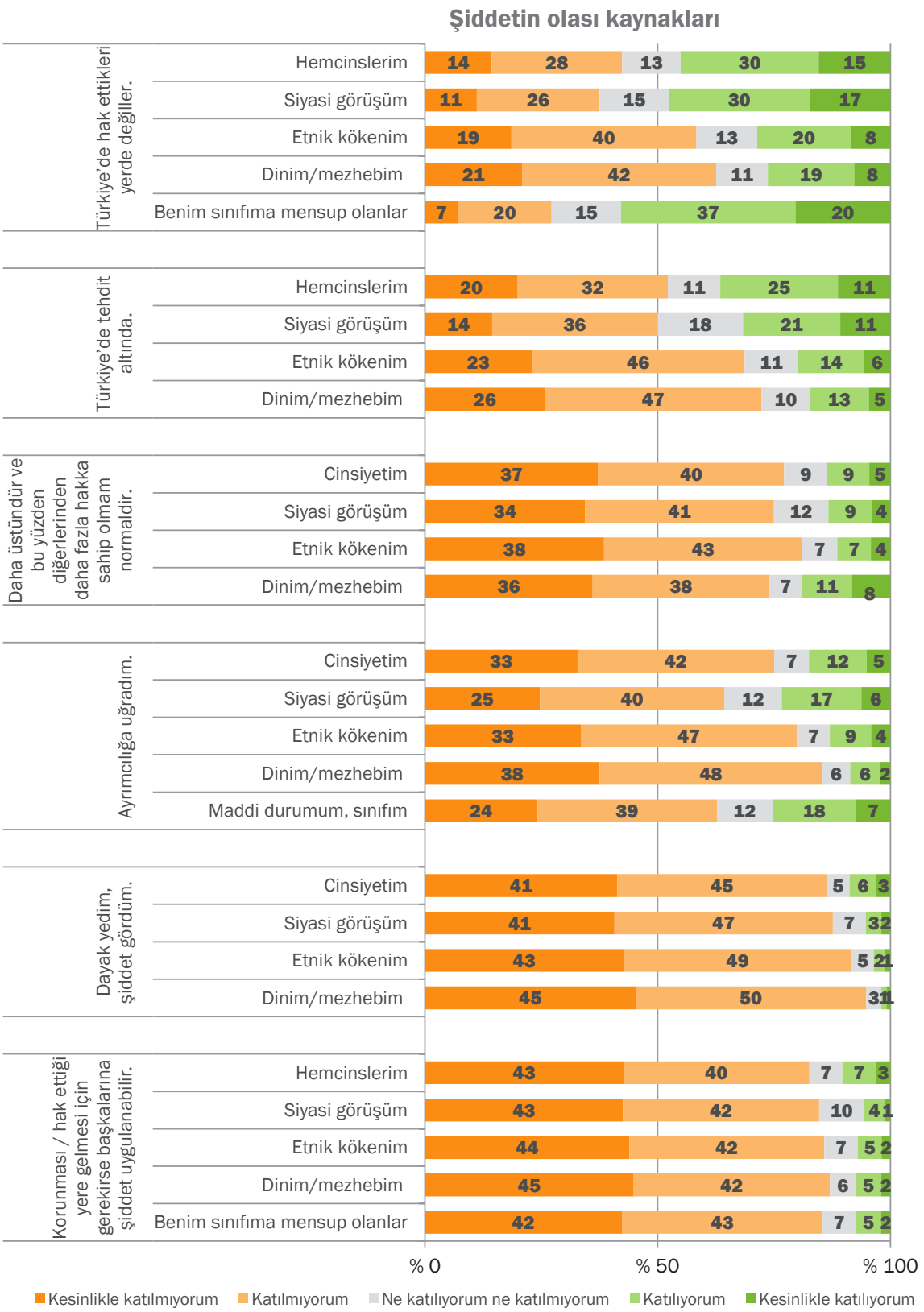
Şiddetin olası kaynakları
Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller.
Hemcinslerim 14 28 13 30 15
Siyasi görüşüm 11 26 15 30 17
Etnik kökenim 19 40 13 20 8
Dinim/mezhebim 21 42 11 19 8
Benim sınıfıma mensup olanlar 7 20 15 37 20
Türkiye'de tehdit altında.
Hemcinslerim 20 32 11 25 11
Siyasi görüşüm 14 36 18 21 11
Etnik kökenim 23 46 11 14 6
Dinim/mezhebim 26 47 10 13 5
Daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.
Cinsiyetim 37 40 9 9 5
Siyasi görüşüm 34 41 12 9 4
Etnik kökenim 38 43 7 7 4
Dinim/mezhebim 36 38 7 11 8
Ayrımcılığa uğradım.
Cinsiyetim 33 42 7 12 5
Siyasi görüşüm 25 40 12 17 6
Etnik kökenim 33 47 7 9 4
Dinim/mezhebim 38 48 6 6 2
Maddi durumum, sınıfım 24 39 12 18 7
Dayak yedim, şiddet gördüm.
Cinsiyetim 41 45 5 6 3
Siyasi görüşüm 41 47 7 3 2
Etnik kökenim 43 49 5 2 1
Dinim/mezhebim 45 50 3 1 1
Korunması / hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.
Hemcinslerim 43 40 7 7 3
Siyasi görüşüm 43 42 10 4 1
Etnik kökenim 44 42 7 5 2
Dinim/mezhebim 45 42 6 5 2
Benim sınıfıma mensup olanlar 42 43 7 5 2
% 0
% 50
% 100
Kesinlikle katılmıyorum
Katılmıyorum
Ne katılıyorum ne katılmıyorum
Katılıyorum
Kesinlikle katılıyorum

yüksek korelasyonlar görüyoruz. Diğer bir ifadeyle kişilerin bir kimliklerinin hak ettiği yerde olmadığını düşünme hali arttıkça, diğer kimlikler için de aynısını düşünme olasılığı artıyor. En yüksek korelasyon, en sıkı ilişki din/mezhep ve etnik köken kimlikleri arasında görülüyor (0,427).

Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller.	Hemcinslerim	Siyasi görüşüm	Etnik kökenim	Dinim/ mezhebim	Benim sınıfımdakiler
Hemcinslerim					
Siyasi görüşüm	,251				
Etnik kökenim	,175	,326			
Dinim/mezhebim	,155	,241	,427		
Benim sınıfımdakiler	,178	,319	,229	,201	

Tehdit algısına dair ifade grubunda da benzer şekilde, bir kimliği tehdit altında görmekle bir diğerini görmek arasında çok yakın ilişki var ve bu ilişki etnik köken ve din/mezhep arasında en güçlü (0,429).

Türkiye'de tehdit altında.	Hemcinslerim	Siyasi görüşüm	Etnik kökenim	Dinim/ mezhebim
Hemcinslerim				
Siyasi görüşüm	,212			
Etnik kökenim	,212	,401		
Dinim/mezhebim	,192	,305	,429	

Belli bir kimliğe sahip olanların korunmaları ve hak ettikleri yere gelmeleri için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabileceği görüşü ülke genelinde ortalamada az destek görmüş olsa da, bu ifadeyi bir kimlik için kullanmış olmak başka bir kimlik için de kullanma olasılığını oldukça yükseltiyor. Şiddet uygulanabileceğine dair ifadelerde kimlikler arasındaki korelasyon değerleri, bundan önceki iki ifade grubunda olduğundan çok daha güçlü. Yine en güçlü ilişki ise din/mezhep ve etnik köken arasında (0,532) ve ardından etnik köken ve siyasi görüş arasında (0,456) güçlü ilişki görülüyor.

Korunmaları / hak ettikleri yere gelmeleri için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	Hemcinslerim	Siyasi görüşüm	Etnik kökenim	Dinim/ mezhebim	Benim sınıfımdakiler
Hemcinslerim					
Siyasi görüşüm	,366				
Etnik kökenim	,316	,456			
Dinim/mezhebim	,298	,362	,532		
Benim sınıfımdakiler	,309	,391	,381	,358	

Şimdiye kadarki üç ifade grubunda, yani kimliğin hak ettiği yerde olmaması, tehdit altında görülmesi ve başkalarına şiddet uygulanabileceğine dair ifadelerde en düşük korelasyon cinsiyet ve din/mezhep arasında görülüyor. Cinsiyet ve din/mezhep kimlikleri arasında ilişkinin istatistiki olarak anlamlı ama nispeten zayıf olmasının olası nedenlerini, kimlikleri tek tek ele aldığımız sonraki bölümlerde inceleyeceğiz.

Farklı kimliklerden dolayı ayrımcılığa uğramış olmak arasında da oldukça güçlü ilişkiler söz konusu ve en güçlü ilişkiler etnik köken ve din/mezhep (0,468) ve yine etnik köken ve siyasi görüş (0,466) arasında görülüyor.

Ayrımcılığa uğradım.	Cinsiyetim	Siyasi görüşüm	Etnik kökenim	Dinim/ mezhebim	Maddi durumum
Cinsiyetim					
Siyasi görüşüm	,230				
Etnik kökenim	,224	,466			
Dinim/mezhebim	,239	,401	,468		
Maddi durumum	,210	,271	,276	,263	

Toplum genelde kimliklerden dolayı dayak yediğini, şiddet gördüğünü oldukça düşük oranlarda söylemiş olsa da bu ifade grubunda yine oldukça yüksek korelasyon değerleri, yani çok güçlü ilişkiler söz konusu. En güçlü ilişki etnik köken ve din/mezhep (0,529) ve ardından yine etnik köken ve siyasi görüş (0,512) arasında görülüyor. Cinsiyetin bu üç kimlikle ilişkisi ise daha zayıf.

Dayak yedim, şiddet gördüm.	Cinsiyetim	Siyasi görüşüm	Etnik kökenim	Dinim/ mezhebim
Cinsiyetim				
Siyasi görüşüm	,221			
Etnik kökenim	,256	,512		
Dinim/mezhebim	,211	,424	,529	

Kimliğin daha üstün olmasından dolayı daha fazla hakka sahip olmayı normal görmeye dair ifadelerde şiddet görmüş olmaktaki korelasyonlarla aynı örüntüyü görüyoruz. En güçlü ilişki etnik köken ve siyasi görüş (0,516) ve ardından yine etnik köken ve din/mezhep (0,493) arasındayken, cinsiyetin bu üç kimlikle ilişkisi ise yine istatistiki olarak anlamlı ve güçlü ama diğerlerine kıyasla daha zayıf görünüyor.

Daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.	Cinsiyetim	Siyasi görüşüm	Etnik kökenim	Dinim/ mezhebim
Cinsiyetim				
Siyasi görüşüm	,372			
Etnik kökenim	,319	,516		
Dinim/mezhebim	,337	,452	,493	

Farklı kimlikler üzerinden şiddetin olası kaynaklarına dair ifadelere verilen cevaplar arasındaki ilişkileri bu şekilde inceleyince, kişilerin kimliklerini birbirlerinden ayırt etmenin, şiddetin kaynaklarını değerlendirirken kişinin tek bir kimliğiyle ilişkili olduğunu düşünmenin pek mümkün olmadığı ortaya çıkıyor. Yine de bir sonraki bölümde araştırmamızda görüştüğümüz kişilerin farklı kimliklerini tek tek ele alarak şiddetin kaynaklarına dair görüşleri arasındaki farkları inceliyoruz.

3.

KİMLİKLER

Kişinin toplumsal hiyerarşide üstte mi yoksa altta mı olduğu şiddete maruz kalmasını, kimliğinin tehdit altında olup olmadığına dair algısını veya başkalarına bu nedenlerle şiddet uygulanıp uygulanamayacağına dair fikrini elbette etkileyecektir. Örneğin kadınlar ataerkil düzeni tamamen içselleştirmiş olsalar dahi, cinsiyetlerinden dolayı şiddete maruz kalma olasılıklarının erkeklerden daha fazla olmasını bekleyebiliriz. Bu tür farkları, yani kişilerin kimlikleriyle şiddetin olası kaynakları arasındaki ilişkileri bu bölümde ele alarak kimlerin şiddeti kabul edilir görmeye, hatta şiddet uygulamaya daha meyilli profil ortaya koyduğunu inceliyoruz.

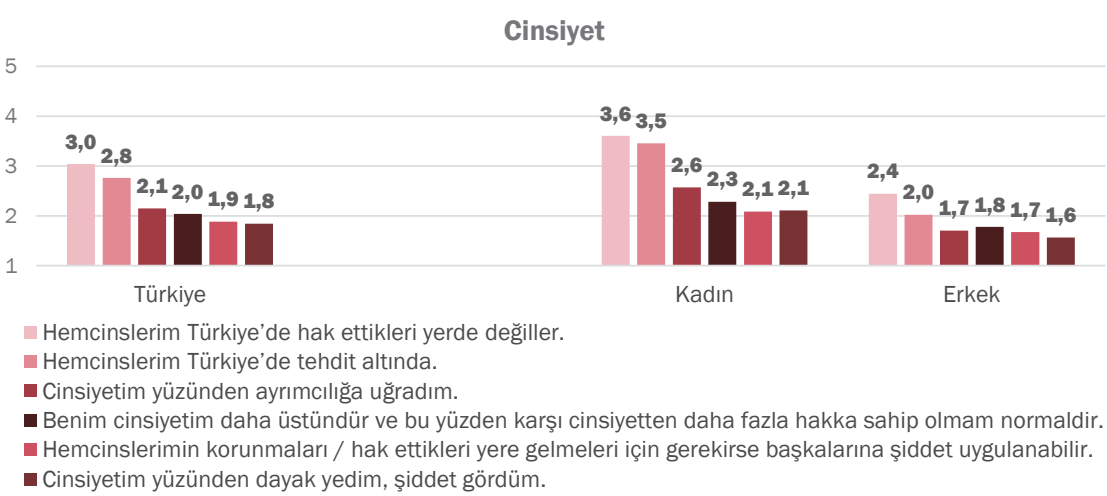

Şiddetin olası kaynaklarına dair olan ve cevapları "kesinlikle katılmıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" arasında seçeneklerle 5'li Likert ölçeğinde olan ifadeleri, bu bölümde ortalama değerlerini alarak, daha rahat ve daha özetlenmiş bir biçimde inceliyoruz. Buna göre 1 değeri "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 değeriyse "kesinlikle katılıyorum" anlamına geliyor. Bu ölçekle örneğin "Hemcinslerim Türkiye'de hak ettikleri yerde

değiller" ifadesine Türkiye nüfusu ortalamada 3 değeri ile "ne katılıyor ne katılmıyor", yani çekimser kalmış denebilir.

3.1. Cinsiyet

Cinsiyet kimliğine dair ifadeleri toplumun ortalamada en fazla katıldıklarından en az katıldıklarına göre dizdiğimizde hemcinslerinin hak ettikleri yerde olmadıklarına (3,0) ve tehdit altında olduklarına (2,8) dair iki ifade ön plana çıkıyor. Erkekler cinsiyet kimliğine dair hiçbir ifadeye katılmıyor. Yine de en fazla katıldıkları iki ifade bunlar olmuş. Kadınlar ise bu iki ifadeyi 3,6 ve 3,5 ortalamayla, yani "ne katılıyorum ne katılmıyorum" ile "katılıyorum" arasında bir noktada aslında doğru buluyorlar. Diğer ifadelere ise ortalamada katılmamakla birlikte erkeklerden daha fazla katılıyorlar. Bu veriler özetle ortaya iki bulguyu koyuyor: Türkiye'de kadınların cinsiyetleri yüzünden daha fazla ayrımcılığa uğradığını ve şiddet gördüğünü çok farklı kanallardan bilsek de kadınların ağzından da doğrudan duymuş ve teyit etmiş oluyoruz. İkinci bulgu ise kadınların şiddetin olası kaynaklarına dair beş ifadenin beşine de erkeklerden daha fazla katılmış olmaları.

Kadına şiddete dair konular tartışıldığında kamuoyunda, sosyal medyada sıklıkla bu şiddeti önemsizleştirmeye çalışarak aslında erkeklerin de şiddete uğradığını belirtenler olur. Nitekim aşağıdaki iki grafikten de görülebileceği gibi erkeklerin yüzde 2'si şiddet gördüğünü, yüzde 5'i ayrımcılığa uğradığını belirtiyor ve bu oranlar kaba bir hesapla 500.000 ila 1 milyon kişi gibi dikkate değer bir nüfusa denk geliyor. Dolayısıyla böyle bir sorunun var olmadığını söylemek mümkün değil. Fakat yüzde 15'i şiddet gördüğünü, yüzde 30'u ayrımcılığa uğradığını kapısına gelen anketöre söyleyen kadınlarla karşılaştırıldığında, sorunların çok farklı kapsamı olduğunu görüyoruz.

Bu noktada araştırmada cinsiyet kimliğini sorarken not etmek gerekir ki Türkiye'de cinsel yönelimi konusunda ayrımcılık var olsa da kişilerin cinsel yönelimiyle ilgili soru sormak mümkün değildi.

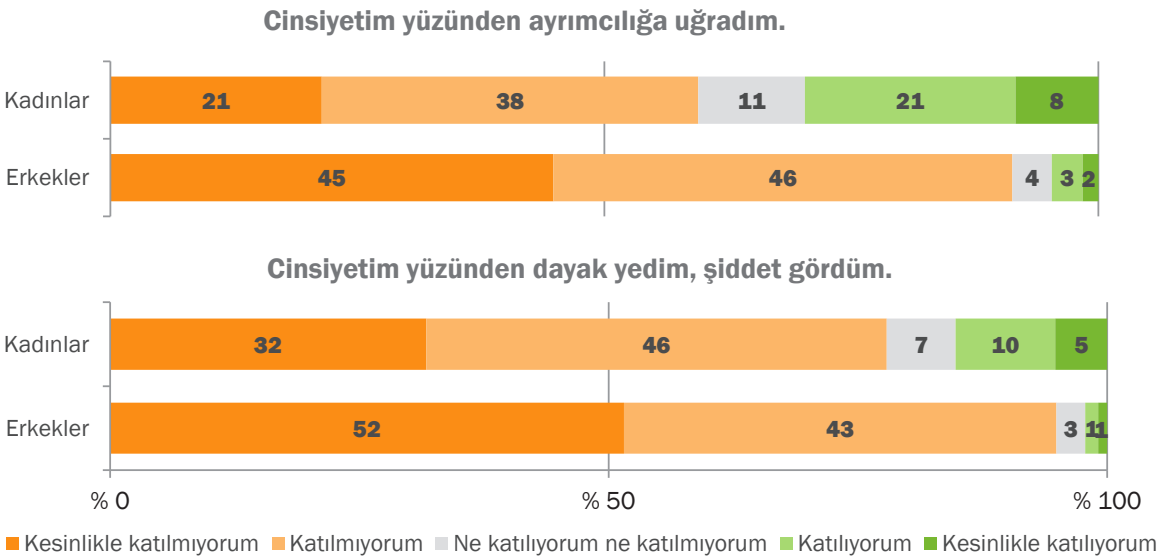

3.2. Siyasi Görüş

Türkiye'de siyasi görüşler oldukça geniş bir yelpazeye yayılıyor ve insanların hangi siyasi görüşlere sahip olduklarını öğrenmek için çok farklı yöntemler kullanılabilir. Ancak hem araştırmanın şiddet konusuna yoğunlaşmasından, hem de diğer kimlikleriyle beraber değerlendirildiğinde parti tercihinin günümüzdeki temel siyasi konumlar açısından oldukça açıklayıcı olmasından dolayı, kişilerin siyasi görüşleri ortaya çıkarmak için iki gösterge kullandık: Sandıkta oy vermek için tercih ettikleri siyasi partileri ve haber seyretmek için tercih ettikleri televizyon kanalı. Haber kanalını seçmemizin nedeni, KONDA Barometresi araştırmalarımızda bunun insanların siyasi aidiyetleri, dünya görüşleri arasındaki farklılıkları belirgin şekilde ortaya koyan bir gösterge olduğunu tespit etmiş olmamızdır.

Parti tercihiyle şiddetin olası kaynakları arasındaki ilişkiyi incelemeden önce parti tercihlerindeki dağılımı kabaca ortaya koyalım. Tablo "Bugün seçim olsa hangi partiye oy verirsiniz" sorusuna verilen cevapları gösteriyor.[1]

1 Gerek tercihi konusunda kararsız olan veya oy kullanmayı düşünmediğini söyleyenlerin oranının üçte bir gibi yüksek bir oranda olmasından, gerek insanların güçlü tarafta durduklarını belirtmeye yatkınlık gösterip iktidar partisine oy vereceklerini gerçekte olduğundan daha yüksek oranda söylemelerinden dolayı tablo olası bir seçimin sonucuna dair bilgi vermemektedir.

Bugün bir Genel Milletvekilliği Seçimi yapılsa oyunuzu kime, hangi partiye verirsiniz?	Yüzde
Ak Parti	33,1
CHP	15,3
MHP	8,2
HDP	5,2
İyi Parti	2,3
Diğer partiler	,9
Kararsız	27,5
Oy kullanmaz	7,5
Toplam	100,0

Toplum cinsiyet kimliğinde olduğu gibi, siyasi kimliklerle ilgili olarak da en çok kendi siyasi görüşünün hak ettiği yerde olmadığı ve tehdit altında olduğu ifadelerine katılmış.

İfadelerin siyasi parti tercihlerine göre nasıl değiştiğini gösteren aşağıdaki grafiği incelediğimizde ilk olarak ifadelere en az Ak Parti seçmenlerinin katıldıklarını ve ortalamada hiçbir ifadeye katılmadıklarını, tüm diğer partilerin seçmenlerinin ve kararsız kalan veya oy kullanmayı düşünmeyen seçmenlerinse ifadelere Ak Partililere kıyasla çok daha fazla katılmaya meyilli olduklarını görüyoruz. Şiddetin kaynaklarına dair ifadelere en fazla katılan ve üçü için ortalamada "katılıyor" konumunda olan seçmen grubu ise HDP'liler.

HDP'liler aynı zamanda "Siyasi görüşüm yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm" ifadesine ortalamada 2,6 ile diğer tüm seçmenlerden daha fazla katılıyorlar. Yüzde 28'i, yani her dört HDP'liden biri siyasi görüşünden dolayı şiddet gördüğünü belirtmiş. Bu oran Ak Partili'ler arasında sadece yüzde 2 mertebesinde.

İktidardaki Cumhur İttifakı'nın parçası olan MHP'nin seçmenleri şiddetin kaynakları konusunda Ak Parti seçmenleriyle diğer muhalefet partilerinin seçmenleri arasında bir konumdalar ve özellikle ilk üç ifadeye (hak ettiği yerde olmadığı, tehdit altında olduğu ve ayrımcılığa uğradığı) Türkiye ortalamasının biraz altında katılıyorlar.

CHP ve İyi Parti seçmenlerini kendi aralarında karşılaştırdığımızdaysa, temelde bir farktan bahsetmemiz mümkün değilse de CHP'liler ifadelere genelde daha fazla katılmış ve şiddetten biraz daha mustarip hissettikleri söylenebilir.

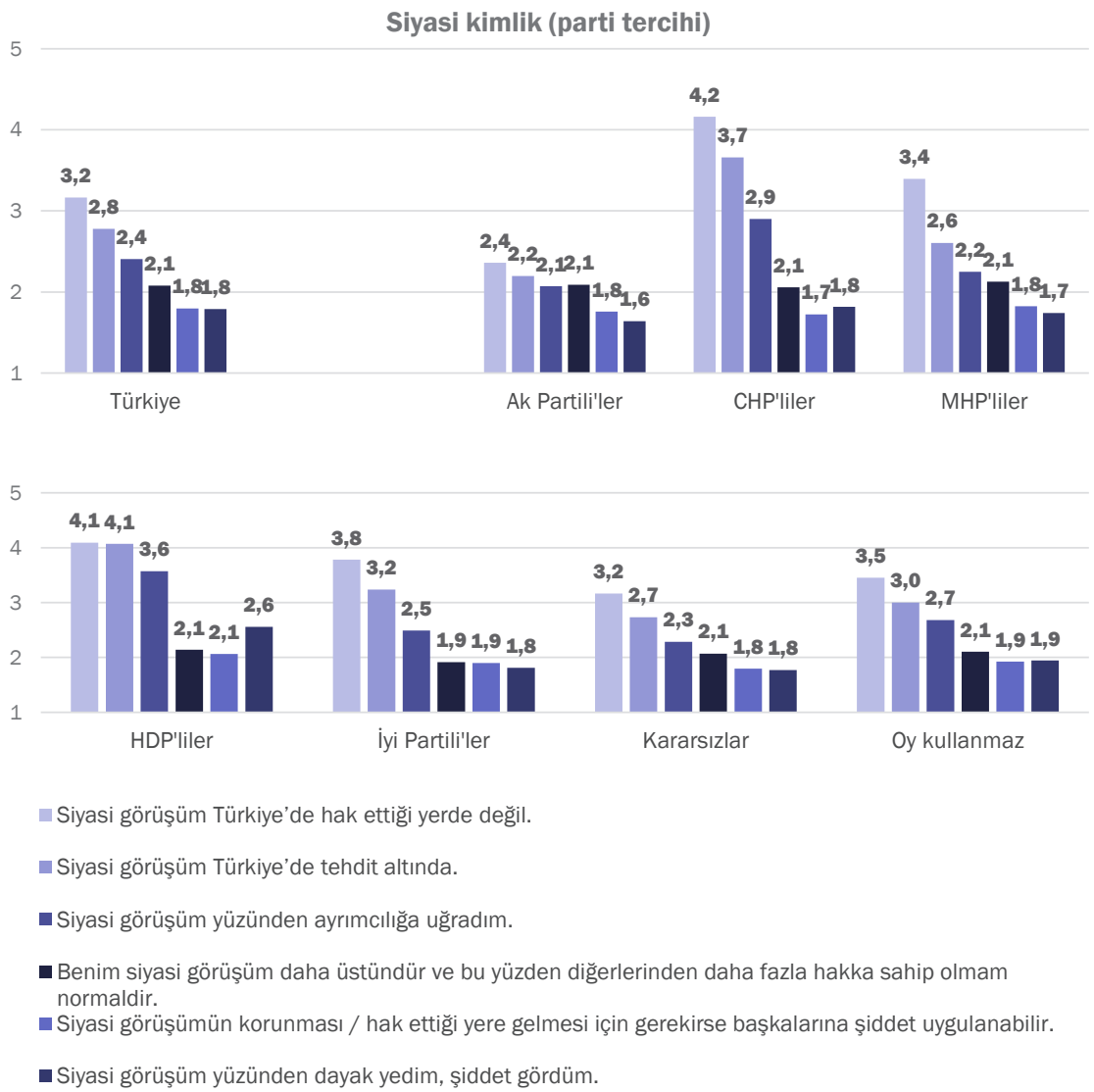

Siyasi görüşle şiddetin kaynakları arasındaki ilişkiyi anlamak için bir de kişilerin haber seyretmek için tercih ettikleri televizyon kanalı üzerinden inceliyoruz. Haber seyrettikleri kanala dair bu sorumuz, haber kanallarının reytingini ortaya koymayı değil, görüştüğümüz kişilerin siyasi aidiyetlerine dair dolaylı bilgiyi ortaya çıkarmayı amaçlıyor. İnsanların tercih ettikleri haber kanalının, güncel siyasetteki olaylara, dini, ahlaki referanslarına, hayat tarzlarına ve görüşlerine dair başka hiçbir demografik özelliğin veya siyasi tercihin ortaya koyamadığı kadar büyük farkları açığa çıkardığını aylık Barometre araştırmalarımızda da sıklıkla görüyor ve görüş farklılıklarını vurguluyoruz.

Haber için tercih edilen kanal, medya ile şiddetin kabul edilebilir görülmesi arasındaki ilişki hakkında fikir vermesi, medyanın görüşlere etkisi hakkında ipucu sağlaması açısından da önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Haberleri seyretmek için en fazla hangi TV kanalını tercih ediyorsunuz?	Yüzde
Fox TV	22,7
ATV	12,4
TRT	9,5
Show TV	6,1
A Haber	5,9
Kanal D	5,2
Star TV	3,1
CNN Türk	2,4
NTV	2,4
Haber Türk	1,6
Kanal 7	1,3
Halk TV	1,2
Ulusal Kanal	0,2
Diğer kanallar	3,4
İzlemiyorum	13,6
Haberleri TV'den takip etmiyorum	9,0
Toplam	100,0

Önce haber izlemek için hangi televizyon kanalının ne sıklıkta tercih edildiğini inceleyelim. Haber için 5-6 kanalın hâkimiyeti sözkonusu ve her 5 kişinden birinin tercih ettiği Fox TV başı çekiyor. Ardından ATV, TRT, Show TV ve A Haber geliyor. Ayrıca yaklaşık her beş kişiden biri ya haber izlemiyor ya da haberi televizyondan değil, başka mecralardan takip etmeyi tercih ediyor. Bu kesim aynı zamanda genel olarak siyasetle pek ilgilenmeme eğiliminde oluyor.

En az yüzde 2'nin izlediği ve araştırmada görüşülen kişi sayısı analize yeter nitelikte olan kanal izleyicilerinin parti tercihlerine baktığımızda kısmen tahmin edilebilecek bir

tablo çıkıyor. Hükümetin yayın organı niteliğinde olan ATV, A Haber ve TRT'yi izleyenler çok büyük çoğunlukla, Show TV ve Star TV izleyenlerse ağırlıklı olarak Ak Parti seçmeni. A Haber izleyicilerinin yüzde 78'i, ATV izleyicilerinin yüzde 63'ü ve TRT izleyicilerinin yüzde 55'i bugün seçim olsa Ak Parti'ye oy vereceğini belirtiyor. Muhaliflerin tercih ettiği ve hükümeti eleştiren bir yayın çizgisi olan Fox TV'yi izleyenler arasında ise Ak Parti seçmeni çok daha düşük ve yüzde 39'u CHP seçmeni. Yaygın olarak izlenmese de Kanal D ve NTV ise genel seçmen profiline en yakın izleyici kitlesine sahip. Bu tabloya bakarak nüfusun kabaca dörtte birinin iktidara yakın, dörtte birinin muhalefete yakın haber kanalları tercih ettiğini, dörtte birin diğer kanalları tercih ettiğini, dörtte birin ise televizyonda haberle pek ilişkisi olmadığı tespitini yapabiliriz.

Haber izlenen TV kanalına göre parti tercihleri

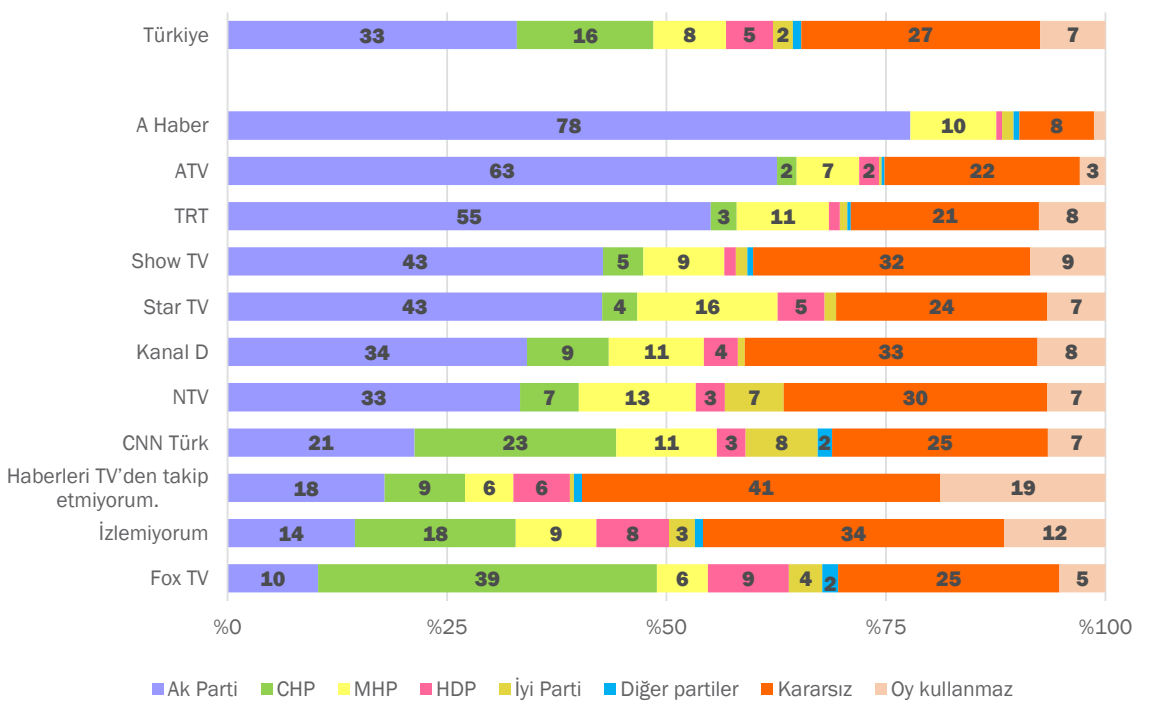

Haber kanalı tercihiyle şiddetin olası kaynakları arasındaki ilişkiye bu bilgiler ışığında bakacak olursak, öncelikle kanal tercihi ne olursa olsun, ifadeleri önceliklendirmenin, sıralamanın aşağı yukarı aynı olduğunu görüyoruz. Ancak kanal iktidara ne kadar uzak duran izleyicilerden oluşuyorsa, ifadelere katılma olasılığı da o derece artıyor ve en çok profil olarak en muhalif olan Fox TV'yi izleyenler katılıyor.

Kendi siyasi görüşünün hak ettiği yerde olmadığına, tehdit altında olduğuna ve bu görüşünden dolayı ayrımcılığa uğramış olmaya dair olan ve genelde insanların en fazla katıldığı üç ifade, haber kanalı izleyicileri arasında da en fazla farkı yaratan ifadeler olmuş. Hükümete yakın kanalları tercih edenler için hiçbir ifadede ortalamada 3 değerini, yani "ne katılıyor, ne katılmıyor" noktasını geçmezken, muhalif kanallarda geçebiliyor.

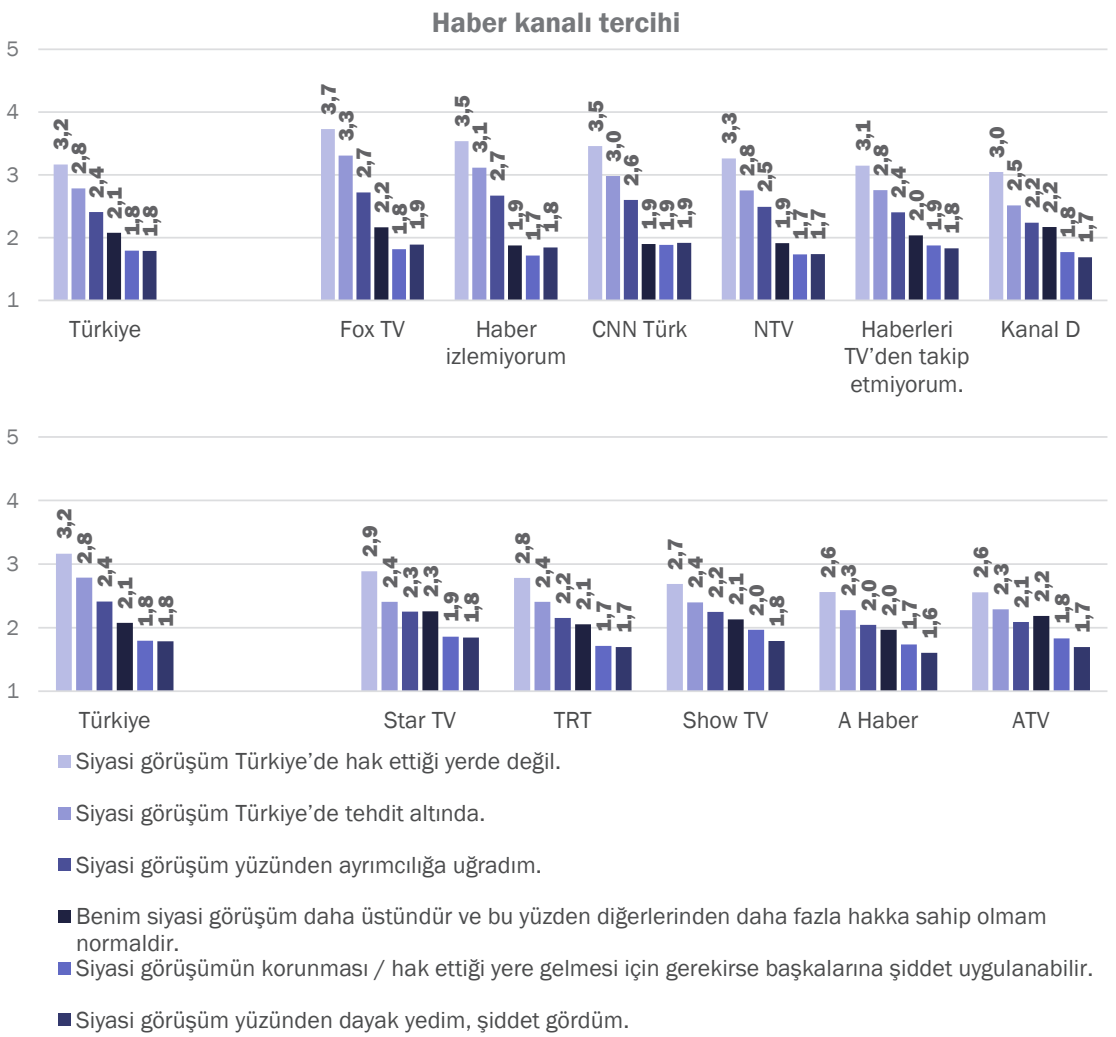

3.3. Etnik Köken

Türkiye'de etnik köken en çözülememiş ve toplumsal çatışmalara ve şiddete en fazla neden olan unsurlardan biri. Bu raporu okuyanların özellikle Kürt meselesinin tarihçesine, günümüz siyasetine etkisine oldukça hâkim olduklarını varsayarak arkaplanını ele alma ihtiyacı duymuyoruz. Etnik kökenle şiddetin olası kaynakları arasındaki ilişkiyi incelemeden önce Türkiye'de etnik kökenlerin dağılımını hatırlamakta yarar var. Araştırmamızın saha çalışması sırasında görüşülen kişilere "Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz" sorusu sorulduğunda yüzde 77 Türk, yüzde 15,6 Kürt, yüzde 2,5 Arap[2] ve yüzde 1,1 ise Zaza[3] olduğunu söylüyor. En yaygın olan etnik kökenlerden farklı bir kökeni olduğunu söyleyen, diğer etnik kökenlere sahip olanlar ise yüzde 3,7 oranında.

Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?	**Yüzde**
Türk	77,1
Kürt	15,6
Zaza	1,1
Arap	2,5
Diğer	3,7
Toplam	100,0

Etnik kökenle şiddetin olası kaynaklarını ilişkilendiren ifadelere toplumun geneli ortalamada katılmıyor. En fazla katıldıkları "Etnik kökenim hak ettiği yerde değil" ifadesine 2,6 puanla katılmazken, en az katıldıkları ifade 1,7 puanla "Etnik kökenim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm" olmuş. Etnik kökeni Türk olanların ifadelere tepkileri, çoğunluğu oluşturmalarından dolayı, ülke genelinden pek farklı değil ama biraz daha az katılıyorlar.

2 Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasından beri Hatay, Mardin, Urfa gibi illerde yoğun şekilde yaşayan Arap kökenli vatandaşların bulunduğunu hatırlatmak gerekiyor. Konda'nın Barometre araştırmalarına göre 2010-2011 yıllarında Araplar nüfusun ortalamada yüzde 1 ila 1,5'ini oluşturuyordu. 2012'den itibaren Suriye'den gelen mülteci göçünün de etkisiyle görüştüğümüz Arapların oranı yüzde 2,5'e kadar çıktı. Ancak ne kadarının son dönem göçle geldiğini bilemiyoruz.

3 Kendini Zaza olarak tanımlayan kişi sayısının yeterli olmamasından dolayı analizlerimize dahil etmedik.

Halbuki Kürtler ve Araplar ifadelere daha fazla katılma eğiliminde. Özellikle de etnik kökenlerinin Türkiye'de hak ettiği yerde olmadığı, tehdit altında olduğu ve kökenleri yüzünden ayrımcılığa uğradığına dair olan ve en fazla katılınan üç ifadeye daha fazla katılma eğilimindeler. Etnik kökeni yüzünden ayrımcılığa uğradığını ortalamada en fazla Araplar söylerken, etnik kökeninin hak ettiği yerde olmadığı görüşüne en fazla Kürtler katılıyor. Kürtler aynı zamanda "dayak yedim, şiddet gördüm" ifadesine de 2,1 ile diğer etnik kökenlerden olanlardan nispeten daha fazla katılıyorlar. Diğer bir ifadeyle şiddet gördüğünü en fazla Kürtler söylemiş. "Diğer" etnik kökenlerden olanların ise hak ettikleri yerde olmadıkları ve ayrımcılığa uğradıkları ifadelerine ortalamanın üstünde katılmış olmaları dikkat çekiyor.

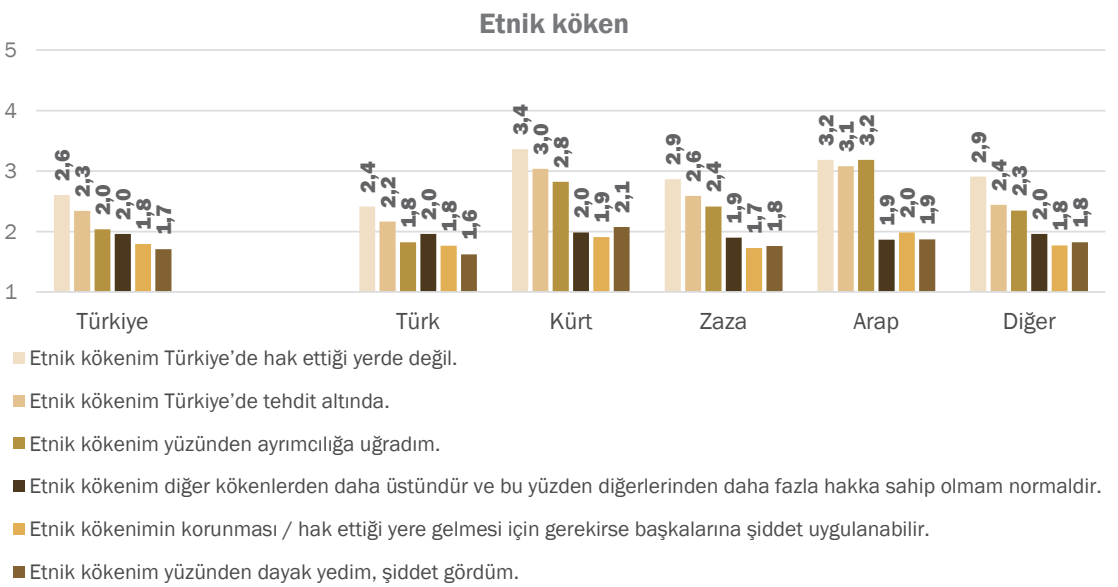

3.4. Dindarlık, Din ve Mezhep

Türkiye'deki bir diğer toplumsal çatışma ekseni ise din üzerinden kuruluyor. Başörtüsü serbestisi, Alevilere karşı ayrımcılık, oruç tutmayanlara karşı tavır gibi konular sürekli olarak kamuoyu gündemini ve insanların gündelik hayatını etkileyebiliyor. Dinle şiddet arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için görüştüğümüz kişilere hem hangi dine ve hangi mezhebe ait olduklarını, hem de kendilerini ne derece dindar olarak tarif ettiklerini sorduk.

Nüfusun yüzde 91,5'i Sünni Müslüman olduğunu, yüzde 5,7'si Alevi Müslüman olduğunu, yüzde 0,9'u diğer dinlere mensup olduğunu, yüzde 2 ise dini inancı olmadığını belirtiyor.

Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir?	**Yüzde**
Sünni Müslüman	91,5
Alevi Müslüman	5,7
Diğer din mensubu	0,9
Dini inancı yok	2,0
Toplam	100,0

Ne derece dindar olduklarını öğrenmek için "Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz" sorusunu sorduk ve 5 seçenek sunduk. Aşağıdaki tabloda, seçenekleri sadeleştirerek birer kelime haline getirdik. Buna göre toplumun yarıdan fazlası kendini dindar olarak, ek olarak yüzde 10'u da sofu olarak görüyor. Yüzde 4,5 ise kendini inançsız veya ateist olarak görüyor.

Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?	**Yüzde**
Ateist: Dini inancı olmayan biri	2,0
İnançsız: Dinin gereklerine pek inanmayan biri	2,5
İnançlı: İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri	29,1
Dindar: Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri	56,1
Sofu: Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri	10,3
Toplam	100,0

Mezhep ve dindarlığa bir arada baktığımızda ise Sünni Müslümanların Alevi Müslümanlara kıyasla kendilerini çok daha dindar gördükleri ve toplumda çoğunluk olan en büyük kesimin yüzde 54'lük bir oranla hem Sünni Müslüman olan hem de kendini dindar olarak görenlerden oluştuğu ortaya çıkıyor.

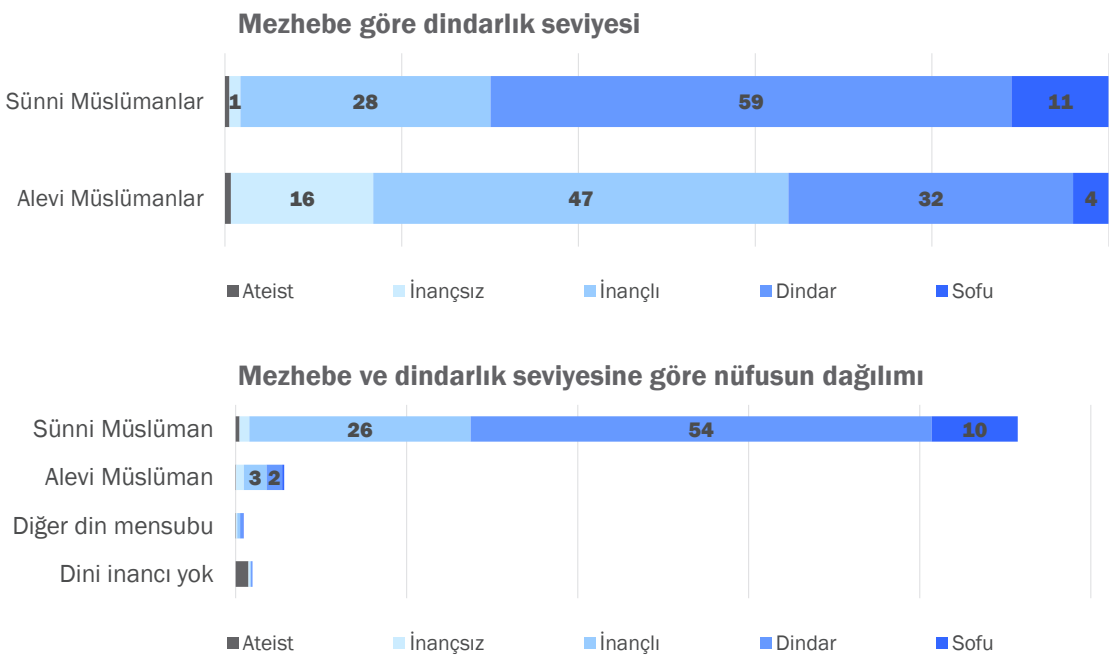

Şiddetin din/mezhep kimliklerine dayanan olası kaynaklarına dair ifadeleri toplumun ortalamada katılmalarına göre dizdiğimizde, kimliğin hak ettiği yerde olmadığı ve tehdit altında olduğu algıları önceki kimliklerde olduğu gibi ilk iki sırada olsa da, "Dinim/mezhebim diğer dinler/mezheplerden daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir" ifadesinin üçüncü sırada gelmesi dikkat çekiyor.

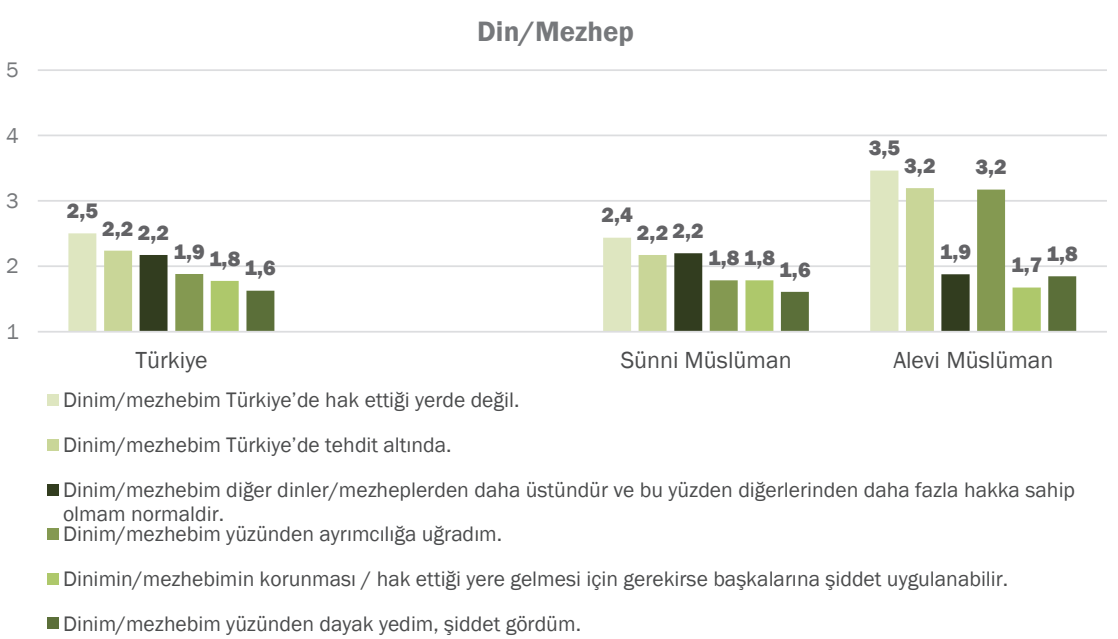

Mezhebe göre ayırarak incelediğimizde kısmen tahmin edilebilecek bir tabloyla karşılaşıyoruz. Toplumun çoğunluğunu oluşturan Sünni Müslümanların görüşleri Türkiye ortalamasına çok yakın ve ortalamada ifadelerin hiçbirine katılmıyorlar. Halbuki Alevi Müslümanlar din/mezheplerinin Türkiye'de hak ettiği yerde olmadığı, tehdit altında olduğu ve bu yüzden ayrımcılığa uğradıkları görüşlerine Türkiye genelinden oldukça daha fazla katılıyorlar ve ortalamaların 3 değerinin üzerinde olmasında dolayı bu ifadelere ortalamada katılıyorlar.

Şiddetin olası kaynaklarına dair ifadelere katılma dindarlığa göre çok fazla fark etmiyor. Ortalamalar arasında farklılıklar olsa da ateist olanlarla sofu olanlar arasında Sünniler ve Aleviler veya Türkler ve Kürtler arasında olduğu gibi belirgin farklardan bahsetmek mümkün değil.

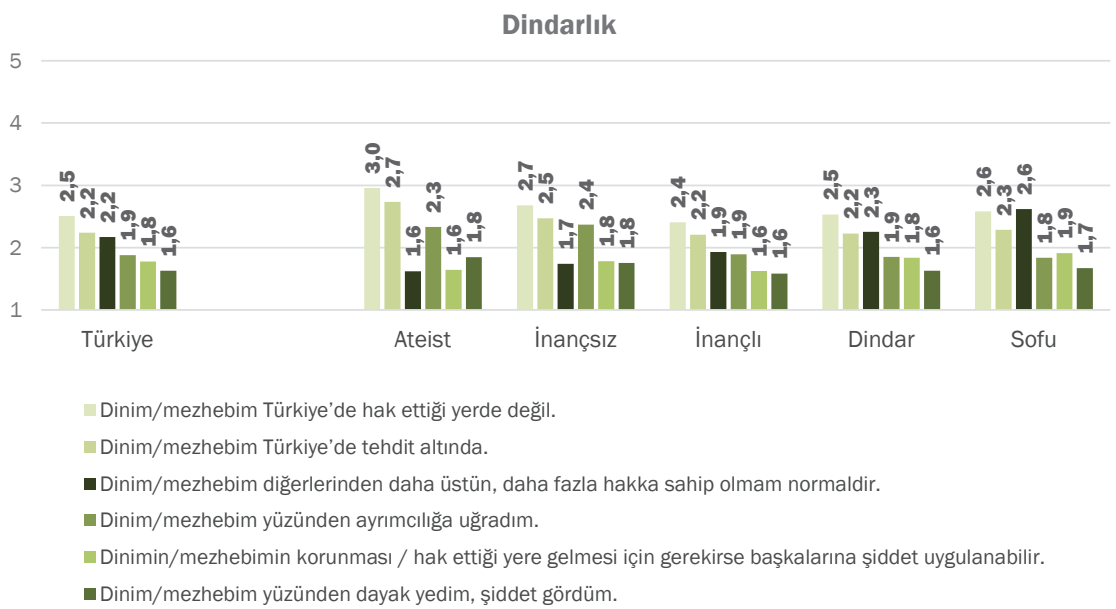

Fakat ifadelere tek tek bakıldığında bazı örüntüler ortaya çıkıyor. Dindarlık seviyesi arttıkça din/mezhebin daha üstün olduğu ve daha fazla hakka sahip olmayı normal görme hali belirgin şekilde artıyor. Buna karşılık ayrımcılığa uğramış olma hali azalıyor. Dinin/mezhebin hak ettiği yerde olmadığı ve tehdit altında olduğu yönündeki ifadelere bir yandan ateist ve inançsızlar, diğer yandan dindar ve sofular, yani dindarlık ölçeğinin iki ucunda konumlananlar daha fazla katılma eğiliminde. Dindarlık ölçeğinde ortada yer alan inançlıların görüşleri ise diğerleri kadar keskin değil.

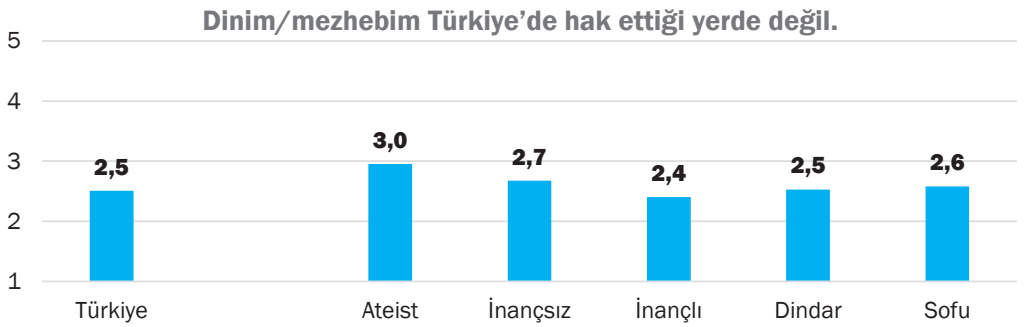
Dinim/mezhebim Türkiye'de hak ettiği yerde değil.
5
4
3
2
1
2,5
3,0
2,7
2,4
2,5
2,6
Türkiye
Ateist
İnançsız
İnançlı
Dindar
Sofu

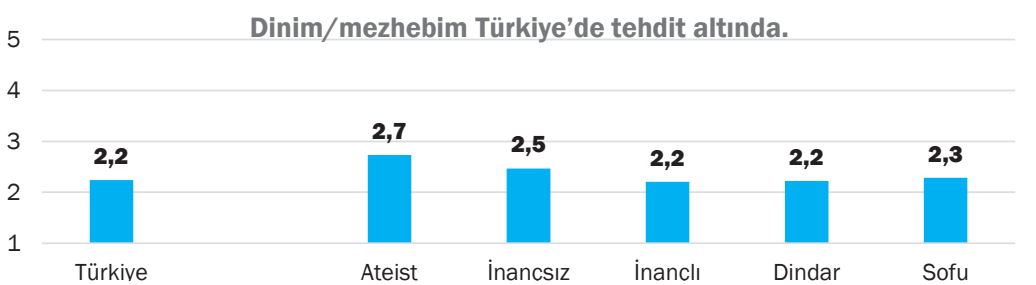
Dinim/mezhebim Türkiye'de tehdit altında.
5
4
3
2
1
2,2
2,7
2,5
2,2
2,2
2,3
Türkive
Ateist
İnancsız
İnanclı
Dindar
Sofu

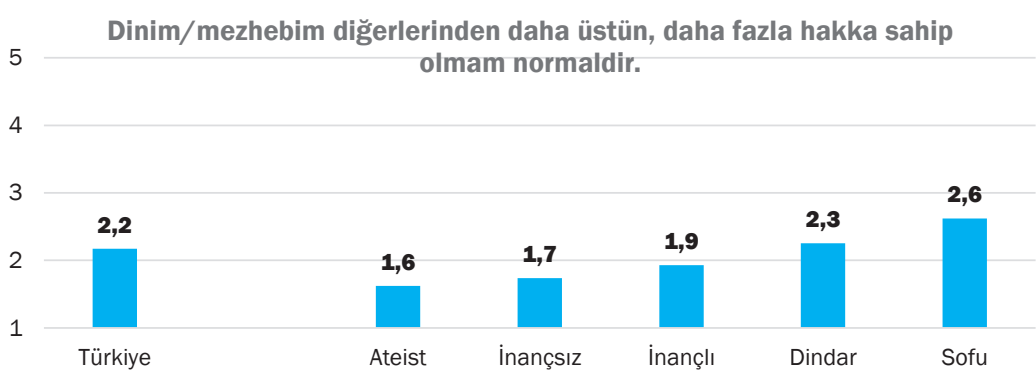
Dinim/mezhebim diğerlerinden daha üstün, daha fazla hakka sahip olmam normaldir.
5
4
3
2
1
2,2
1,6
1,7
1,9
2,3
2,6
Türkiye
Ateist
İnançsız
İnançlı
Dindar
Sofu

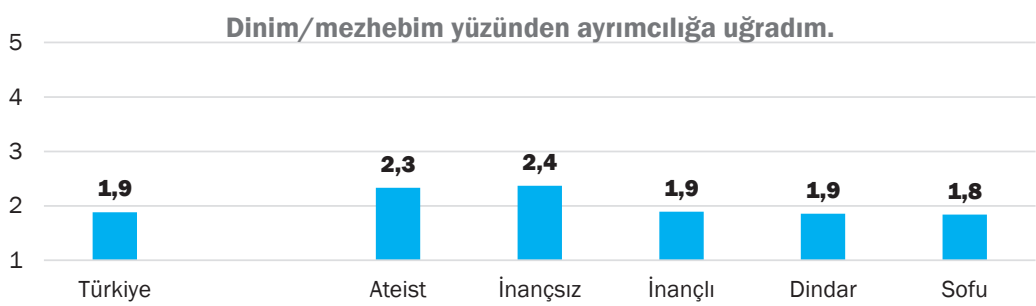
Dinim/mezhebim yüzünden ayrımcılığa uğradım.
5
4
3
2
1
1,9
2,3
2,4
1,9
1,9
1,8
Türkiye
Ateist
İnançsız
İnançlı
Dindar
Sofu

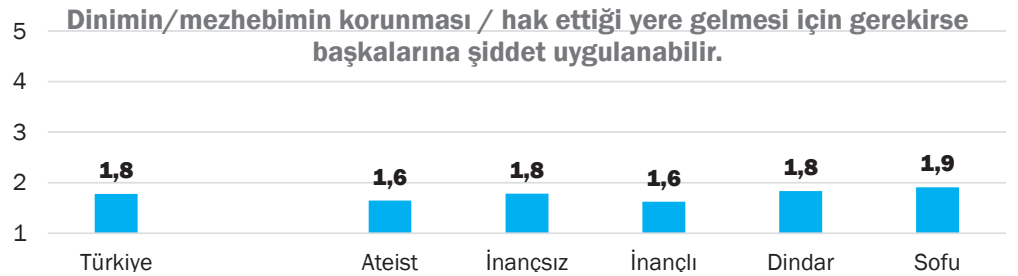

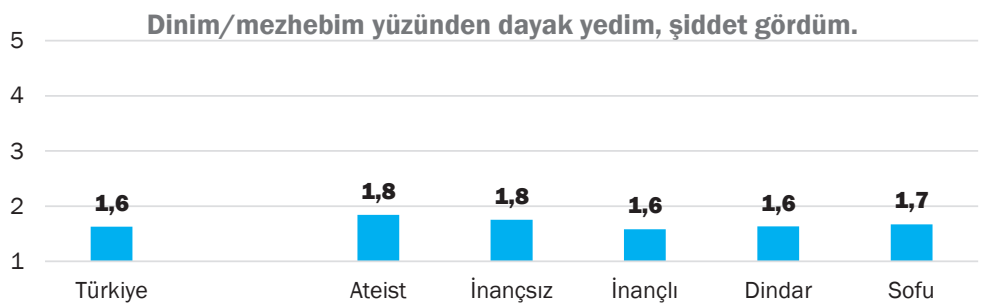

Tahmin edilebileceği gibi Sünnilerin kendilerini ne kadar dindar gördükleriyle, Alevilerin kendilerini ne kadar dindar gördükleri, şiddete dair görüşleri farklı şekilde etkiliyor. Aleviler dindarlaştıkça bazı ifadelere katılma olasılıkları artsa da, aradaki ilişkiler istatistiki olarak anlamlı değil. Halbuki Sünni Müslümanlar dindarlaştıkça, arkadaki tabloda korelasyon değerleri kalın işaretlenmiş olan dört ifadeye katılma olasılıkları artıyor. Diğer bir ifadeyle Sünni Müslümanlar arasında dindarlık arttıkça diğer din/mezheplerden üstün olduklarını ve dolayısıyla daha fazla hakka sahip olmalarının normal olduğunu; bu kimliklerinin korunması için başkalarına şiddet uygulanabileceğini; Türkiye'de hak ettiği yerde olmadığını; ve tehdit altında olduğunu daha fazla düşünme olasılıkları da artıyor.

Korelasyon	Sünni Müslümanların dindarlığı	Alevi Müslümanların dindarlığı
Dinim/mezhebim Türkiye'de hak ettiği yerde değil.	**,078**	-,043
Dinim/mezhebim Türkiye'de tehdit altında.	**,041**	-,042
Dinimin/mezhebimin korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	**,104**	-,011
Dinim/mezhebim yüzünden ayrımcılığa uğradım.	,024	-,107
Dinim/mezhebim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.	,036	,016
Dinim/mezhebim diğer dinler/mezheplerden daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.	**,167**	,106

3.5. Sınıf

Ekonomik durum, yani başkalarına kıyasla daha zengin veya daha yoksul olmak da mağduriyet ve tehdit algısı oluşturabiliyor ve şiddeti tetikleyen unsurlardan biri haline gelebiliyor. Ekonomik durum elbette çok farklı şekillerde tanımlanabilir ve ölçülebilir. Maaş veya gelir miktarı, ev, arsa veya araba sahipliği gibi farklı göstergeler kullanılabilir. Biz bu araştırmada ekonomik durumu bir ayda haneye giren toplam gelir üzerinden ölçtük. Aşağıdaki ilk tablo açık uçlu olarak sorduğumuz aylık toplam hane gelirlerini 5 gruba ayrılmış haliyle gösteriyor.

Bu evde yaşayanların aylık toplam geliri ne kadardır? Herkesin her türlü kazancı dahil evinize ayda ortalama kaç para giriyor?	Yüzde
1200 TL ve altı	6,8
1201 - 2000 TL	33,6
2001 - 3000 TL	26,3
3001 - 5000 TL	24,2
5001 TL ve üstü	9,1
Toplam	100,0

Aylık hane geliri ekonomik durumun iyi bir göstergesi olsa da, aynı gelir miktarını 2 kişinin paylaşmasıyla, 6 kişinin paylaşması arasında, yani kişi başına düşen gelir açısından elbette fark bulunuyor. Dolayısıyla bulguları bir de kişi başı hane gelirine dayanan ekonomik sınıf gruplamamız üzerinden de inceliyoruz.

Ekonomik sınıflar	Yüzde
Alt gelir	15,5
Alt orta sınıf	33,5
Yeni orta sınıf	31,1
Üst gelir	20,0
Toplam	100,0

Maddi durum ve şiddet ilişkisine dair üç ifadeyi aylık hane geliri ve ekonomik sınıflar üzerinden incelediğimizde ekonomik durumun fark yaratmadığını görüyoruz.

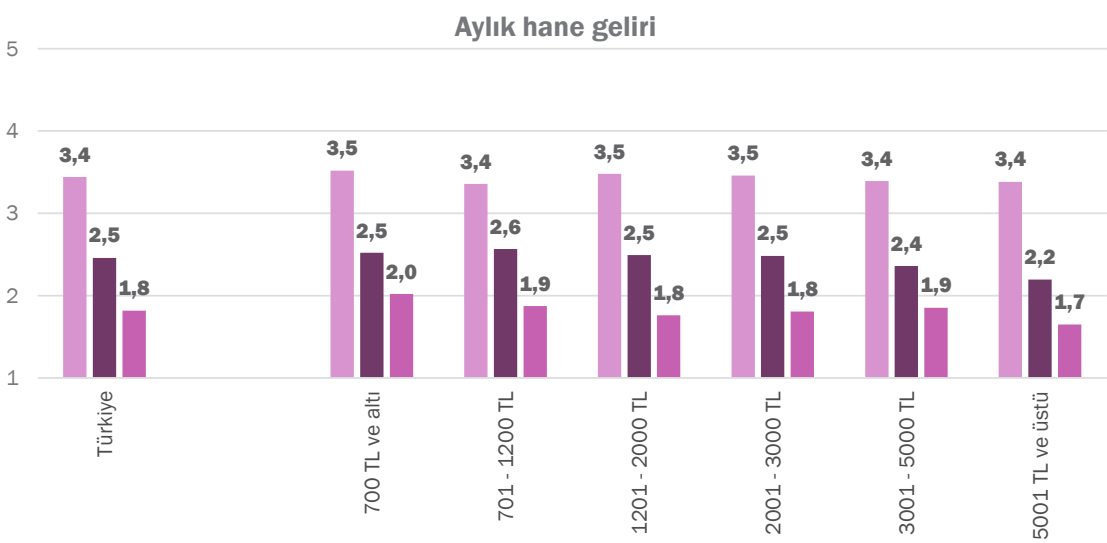

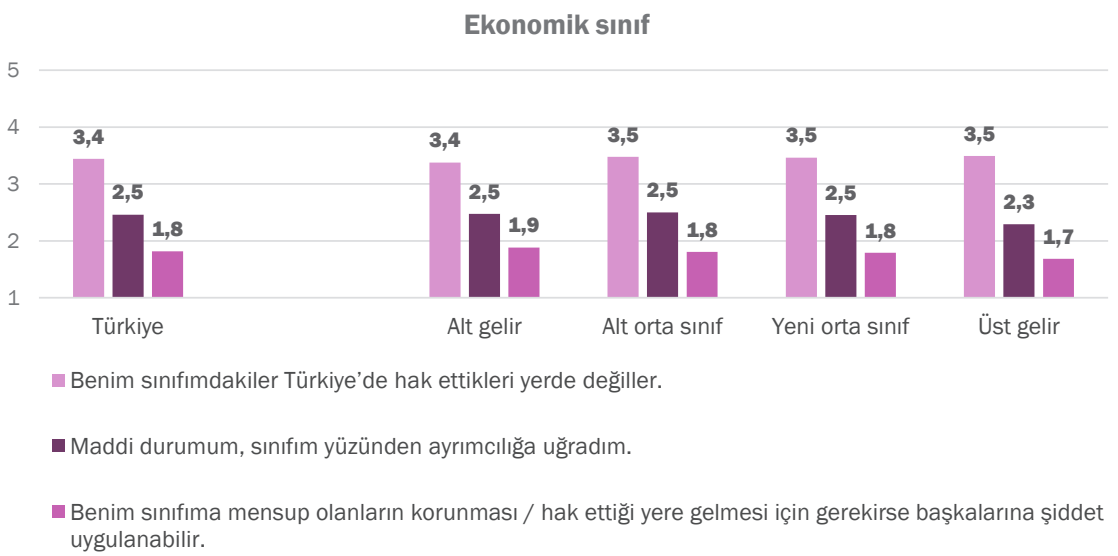

3.6. En Önemli Görülen Kimlik

Şimdiye kadar 5 farklı kimlik ele aldık ve görüştüğümüz tüm kişilere bu 5 kimlik için ifadeler okuduk ve katılıp katılmadıklarını sorduk. Ancak kişilerin bu kimliklerini önemseyip önemsemediklerini, örneğin en alt gelir diliminde olmayı veya kadın olmayı benimseyip ona göre tutum geliştirip geliştirmediklerini bilemiyoruz. Bu konuda bir ipucu edinebilmek için kimlikler arasında seçim yapmalarını ve kendileri için en önemli olanı seçmelerini istedik. Yüzde 53 din/mezhebinin, yüzde 23 ise maddi durumunun, sınıfının en önemli kimliği olduğunu belirtti.

Bu kimlikler arasından sizin için EN ÖNEMLİ olan hangisidir?	**Yüzde**
Din/mezhebim	53,4
Etnik kökenim	7,8
Cinsiyetim	7,5
Siyasi görüşüm	8,6
Maddi durumum, sınıfım	22,7
Toplam	100,0

Hangi kimliklere sahip olanların hangi kimliklerini daha fazla önemsediğini aşağıdaki grafikten incelediğimizde, hem her bir kimlik grubuyla, hem de Türkiye geneliyle ilgili oldukça çarpıcı bulgulara ulaşıyoruz.

İlk olarak kadınların yüzde 14'ü, yani Türkiye ortalamasının neredeyse iki katı cinsiyeti en önemli kimlik olarak değerlendiriyor. Erkekler ise hiç önemsemiyor ve sadece yüzde 1'i cinsiyeti işaret ediyor. Erkekler arasında cinsiyetin yerini maddi durum alıyor. Gelir artmasıyla ve dindarlığın azalmasıyla da cinsiyet daha fazla önemsenen bir kimlik haline geliyor. Ayrıca Araplar, Aleviler ve CHP seçmenleri de cinsiyeti Türkiye'nin iki katı oranda en önemli kimlikleri olarak görüyorlar.

Seçmenler arasında siyasi görüşü en önemli kimlik olarak görme oranlarındaki farklar oldukça çarpıcı: CHP'lilerin yüzde 22'si, MHP'lilerin yüzde 17'si ve HDP'lilerin yüzde 12'si siyasi görüşü en önemli kimliği olarak görmüş. Halbuki bu oran Ak Partililer arasında sadece yüzde 5 oranında. Siyasi görüş parti tercihinin yanısıra, gelirin artışıyla ve dindarlığın azalmasıyla da daha önemsenen bir kimlik haline geliyor.

Kürtler en önemli kimlik olarak etnik kökeni Türklerden ve kısmen Araplardan daha fazla işaret ediyorlar. Ancak etnik kökeni en fazla önemseyenler Kürtler değil. Hem HDP'lilerin, hem de İyi Partili'lerin dörtte biri etnik kökeninin en önemli kimliği olduğunu söylüyor. Milliyetçilikle özdeşleşen MHP'nin seçmenlerinin ise yüzde 15'i için etnik köken en önemli kimlik. Bulgularımıza göre yüzde 56'sı etnik köken olarak Türk, yüzde 16'sı Arap ve yüzde 14'ü Kürt olan Alevilerin de yüzde 15'i için etnik köken önemli. Bunun dışında gelirin artışının ve dindarlığın azalmasının etkisi etnik köken için de görülebiliyor.

Din/mezhebin en önemli kimlik olarak görülüp görülmemesi dindarlığa ve mezhebe göre oldukça büyük fark yaratıyor. Kendini sofu olarak görenlerin yüzde 78'i en önemli kimlik olarak din/mezhebe işaret ederken, bu oran dindarlığın azalmasıyla birlikte kademe kademe azalıyor ve inançsızlarda yüzde 12'ye, ateistlerde yüzde 6'ya düşüyor. Ayrıca Türkiye geneline benzer şekilde Sünni Müslümanların yüzde 56'sı en önemli kimliği olarak din/mezhebi seçerken, Alevi Müslümanlar arasında bu oran yüzde 27. Maddi duruma göre de ciddi farklar görebiliyoruz ve gelir arttıkça kimlik olarak din/mezhebi önemseyenlerin oranı kademe kademe azalıyor. Türkiye'de gelir, dindarlık ve eğitim gibi demografik özellikler birlikte hareket ettiği, içiçe giren dinamikler yarattığı için bu durum aslında şaşırtıcı değil.

Yine aslında şaşırtıcı olmayan, ancak sayısal olarak görüldüğünde çarpıcı olan bir durum ise din/mezhebe verilen önemle siyasi tercih arasındaki ilişkide görülüyor. Ak Partili'lerin yüzde 75'i, CHP'lilerin ise yüzde 17'si din/mezhebini en önemli kimlik olarak görüyor ve bu açıdan birbirlerinin zıttı önceliklere sahipler. Türkiye'de yıllardır süren

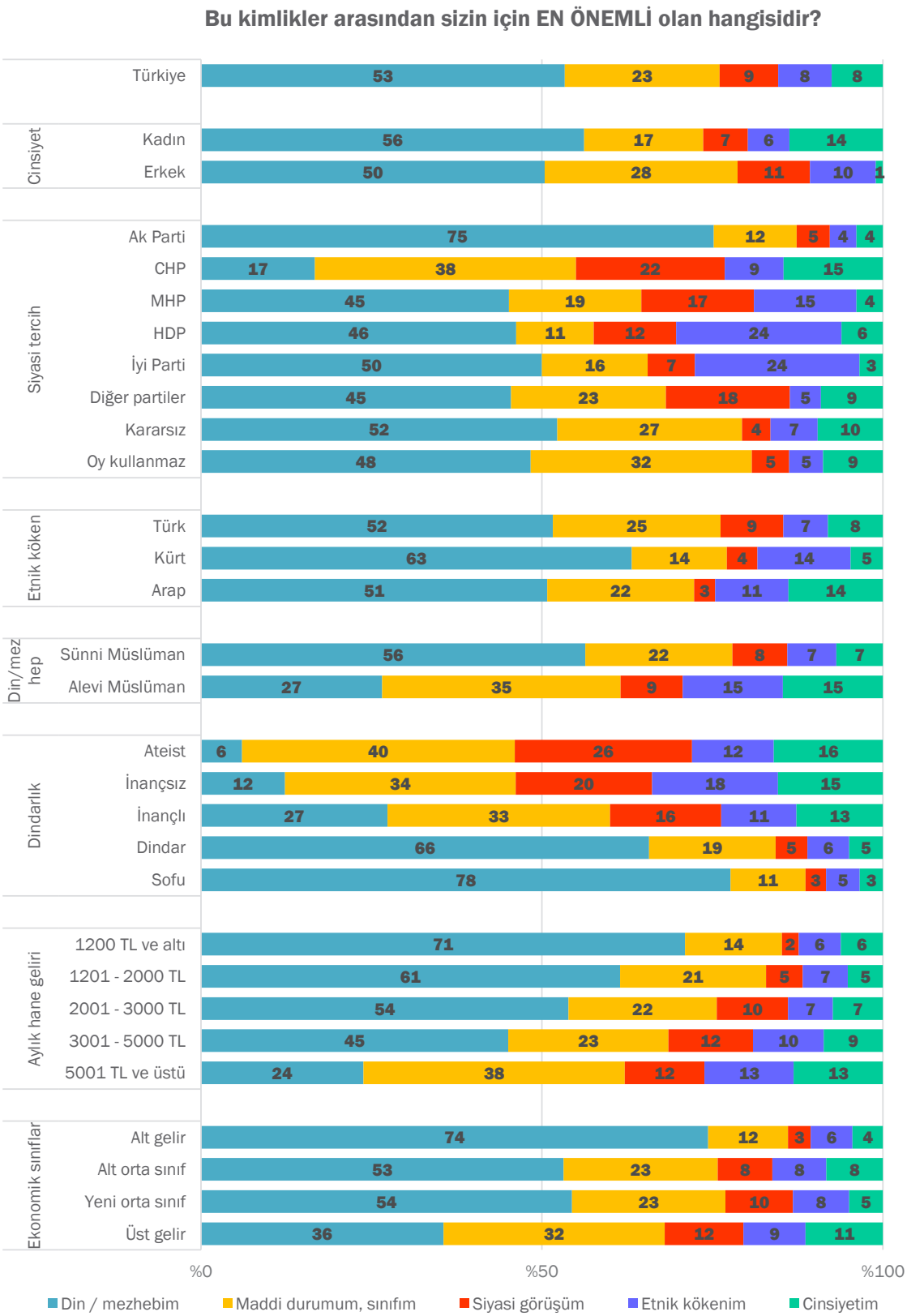
Bu kimlikler arasından sizin için EN ÖNEMLİ olan hangisidir?
Türkiye 53 23 9 8 8
Cinsiyet
Kadın 56 17 7 6 14
Erkek 50 28 11 10 1
Siyasi tercih
Ak Parti 75 12 5 4 4
CHP 17 38 22 9 15
MHP 45 19 17 15 4
HDP 46 11 12 24 6
İyi Parti 50 16 7 24 3
Diğer partiler 45 23 18 5 9
Kararsız 52 27 4 7 10
Oy kullanmaz 48 32 5 5 9
Etnik köken
Türk 52 25 9 7 8
Kürt 63 14 4 14 5
Arap 51 22 3 11 14
Din/mezhep
Sünni Müslüman 56 22 8 7 7
Alevi Müslüman 27 35 9 15 15
Dindarlık
Ateist 6 40 26 12 16
İnançsız 12 34 20 18 15
İnançlı 27 33 16 11 13
Dindar 66 19 5 6 5
Sofu 78 11 3 5 3
Aylık hane geliri
1200 TL ve altı 71 14 2 6 6
1201 - 2000 TL 61 21 5 7 5
2001 - 3000 TL 54 22 10 7 7
3001 - 5000 TL 45 23 12 10 9
5001 TL ve üstü 24 38 12 13 13
Ekonomik sınıflar
Alt gelir 74 12 3 6 4
Alt orta sınıf 53 23 8 8 8
Yeni orta sınıf 54 23 10 8 5
Üst gelir 36 32 12 9 11
%0
%50
%100
Din / mezhebim
Maddi durumum, sınıfım
Siyasi görüşüm
Etnik kökenim
Cinsiyetim

laiklik-dindarlık tartışması düşünüldüğünde bu oranlar aslında oldukça açıklayıcı. Siyasi tercihle ilgili şaşırtıcı olansa diğer partilerin seçmenleri için din/mezhebin Türkiye ortalamasında olup pek de fark yaratmaması.

Son olarak maddi durumun en önemli kimlik olarak görülmesini incelediğimizde gelirin ve sınıfın elbette bir etkisi görülüyor ve bu etki en fazla en üst ve en alt dilimler için dikkat çekiyor. Daha üst sınıflarda olanlar ekonomik durumlarını, daha alt sınıflarda olanlardan daha fazla önemsiyorlar. Alt gelir grubu ise daha ziyade din/mezhebi önemseme eğilimde. Nitekim gelir seviyesinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğunu bildiğimiz demografik gruplar olan CHP'liler, oy kullanmayanlar, Aleviler, ateist ve inançsızlar da maddi durumlarını en önemli kimlikleri olarak görmeye çok daha meyilliler.

Şimdiye kadarki analizimizde toplumda azınlık olanlar veya daha güçsüz konumda olanların şiddeti tetikleyen durumlara daha yatkın olduğu izlenimini edindik. Ayrıca kişilerin cinsiyeti, siyasi görüşü, etnik kökeni ve mezhep veya dindarlığı şiddetin olası kaynaklarına dair bazı görüş farkları yaratırken, maddi durumun görünürde pek fark yaratmadığı görülüyor. Ancak raporun bundan sonraki bölümlerinde devletin, güçlü konumda olanların veya görüşülen kişilerin kendilerinin başkalarına şiddet uygulamasının ne derece kabul edilir görüldüğünü, normal sayılabildiğini ele aldığımızda ortaya oldukça farklı bir tablo çıkıyor ve daha güçlü konumdaki kimliklere sahip olanların şiddeti daha fazla normalleştirdikleri anlaşılıyor.

4.

KİMLER KİMLERE ŞİDDET UYGULAYABİLİR?

Başkalarına şiddet uygulanmasının kabul edilebilir olup olmadığını, görüşülen kişilerin şiddeti onaylayıp onaylamadıklarını anlamak üzere, şiddetin olası faili olarak üç tür aktörü ele aldık: Devlet, güçlü pozisyonda olan kişiler ve görüşülen kişilerin kendileri. Bu bölümde toplumun bu aktörlerin başkalarına şiddet uygulamasını kabul edilebilir görüp görmediğini ve hangi toplumsal kümelerin kabul edilir görmeye daha meyilli olduğunu ele alıyoruz. Aynı zamanda bu aktörlerin kimlere şiddet uygulamalarının kabul edilebilir görüldüğünü ele alacağız.

4.1. Devlet Şiddet Uygulayabilir mi?

Devletin şiddet uygulamasına dair araştırmada iki soru sorduk. Biri psikolojik şiddete, diğer fiziksel şiddete dairdi.

Psikolojik şiddete dair "Bir polisin veya devlet memurunun kimlere gerekirse kötü muamele etmesini normal sayarsınız" sorusunu sorduk ve arka sayfadaki tabloda yer alan 12 seçeneği saydık. Toplumun yüzde 53'ü bu seçeneklerden en az birine kötü muameleyi normal saydığını belirtti. Yüzde 47 ise "Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli" seçeneğini tercih etti. Dolayısıyla toplumun yarısı devletin görünür yüzü olan kişilerin gerekirse bir vatandaşa kötü muamele edebileceğini düşünüyor.

Bir polisin veya devlet memurunun kimlere gerekirse kötü muamele etmesini normal sayarsınız?	Yüzde
Yasadışı örgüt üyesi biri	44,5
Eşcinsel biri	12,6
Dinsiz biri	7,1
Suriyeli biri	6,5
Aşırı dindar görünümlü biri	4,0
Hükümet muhalifi olan biri	3,5
Kürt biri	2,8
Açık giyinen bir kadın	1,6
Alevi biri	,6
Zengin biri	,4
Yoksul biri	,2
Başörtülü bir kadın	,1
Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli.	46,4

Toplumun yüzde 44,5'i bir polis veya memurun yasadışı örgüt üyesi birine kötü muamele etmesini normal saydığını belirtmiş. Bunu yüzde 12,6'yla eşcinsel biri, yüzde 7,1 ile dinsiz biri ve yüzde 6,5 ile Suriyeli biri takip ediyor. Diğer seçenekler ise daha düşük oranlarda söylenmiş. Dinsiz birine kötü muamele, aşırı dindar görünümlü birine kötü muamele edilmesine kıyasla daha fazla söylenmiş. Zengin biri ve yoksul biri cevapları ise çok düşük oranda söylenmiş ve sınıf üzerinden kötü muamelenin normal sayılmadığı izlenimi ortaya çıkıyor. Açık giyiyen bir kadın yüzde 1,6 ile nispeten düşük söylenirken, başörtülü bir kadın cevabı neredeyse hiç söylenmemiş. Son 15 yıldaki başörtü tartışmalarının toplumu etkilediği ve bir mesele olmasının ortadan kalktığı söylenebilir.

Bir polisin veya devlet memurunun kimlere gerekirse kötü muamele etmesini normal sayarsınız?	Yüzde
En az birinde kötü muamele normal	54,6
Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli.	46,4

Fiziksel şiddete dair "Sizce Türkiye Cumhuriyeti devletinin kendi vatandaşlarına fiziksel şiddet uygulaması normal ve kabul edilebilir bir şey midir" sorusunu sorduk ve yüzde 32,7 "bazı durumlarda normaldir ve kabul edilebilir" cevabını tercih etti. Toplumun yüzde 67,3'ü, yani üçte iki ile çoğunluğu ise "Hiçbir durumda normal ve kabul edilebilir değildir" cevabı verdi.

Sizce Türkiye Cumhuriyeti devletinin kendi vatandaşlarına fiziksel şiddet uygulaması normal ve kabul edilebilir bir şey midir?	**Yüzde**
Bazı durumlarda normaldir ve kabul edilebilir.	32,7
Hiçbir durumda normal ve kabul edilebilir değildir.	67,3
Toplam	100,0

İki konuya bir arada baktığımızda toplumun yüzde 27'sinin devletin psikolojik şiddet uygulamasını da, fiziksel şiddet uygulamasını da normal saydığını, yine yüzde 27'nin psikolojik şiddet uygulamasını normal saydığını ama fiziksel şiddeti kabul etmediğini, yüzde 40'ın ise ikisini birden kabul etmediğini görüyoruz.

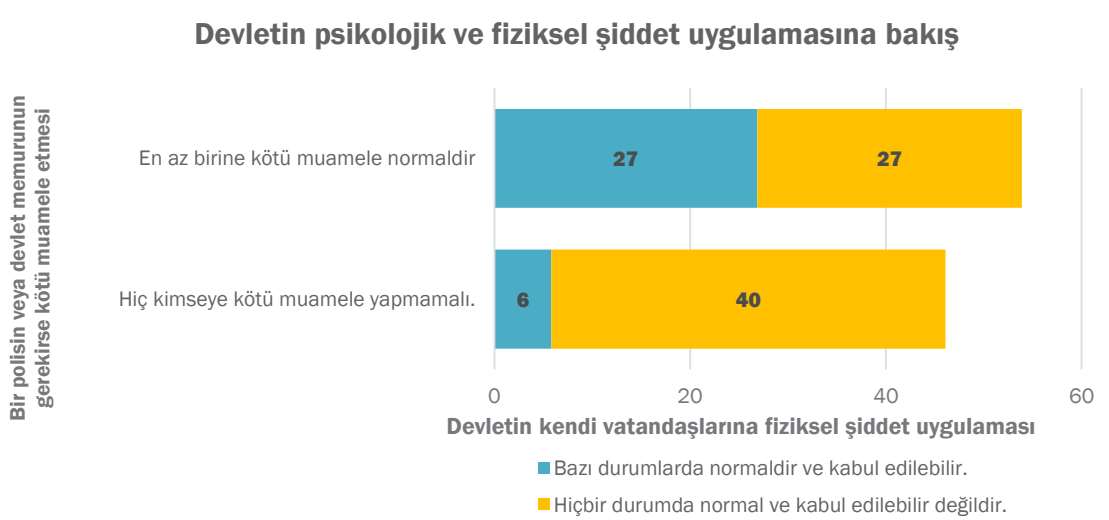

4.2. Kişiler Başkasına Şiddet Uygulayabilir mi?

Şimdi sayacaklarımda haklılık payı olma ihtimali var mıdır?	Yüzde
İzinsiz gösteri yapan bir gruptaki insanları döven polis	17,6
Siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven polis	14,9
Siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven kalabalık	9,5
Öğrencisini döven öğretmen	6,7
Karısını döven koca	2,8
Kız arkadaşını/nişanlısını döven genç erkek	1,0
Hiçbirinde haklılık payı yoktur	69,9

Olası şiddet failleri arasında hiyerarşik olarak daha güçlü pozisyonda olan kişilere dair soruyu "Şimdi sayacaklarımda haklılık payı olma ihtimali var mıdır?" şeklinde sorduk ve ortaya yukarıdaki tabloda da görülen sonuçlar çıktı. Yüzde 70, sayılan durumların hiçbirinde kişilerin haklılık payı olmadığını belirtti. Yüzde 17,6 polisin izinsiz gösteri yapan bir gruptaki insanları, yüzde 14,9 siyasal olarak şüpheli görülen birini dövmesinde haklılık payı olabileceğini belirtti.

Bir kişinin diğer bir kişiye şiddet uygulamasına gelince haklılık payı olabileceğini düşünenler daha düşük ama elbette azımsanmayacak oranlarda: Yüzde 9,5 siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven kalabalıkta, yüzde 6,7 öğrencisini döven bir öğretmende, yüzde 2,8 karısını döven kocada, yüzde 1 ise kız arkadaşını veya nişanlısını döven genç erkekte haklılık payı olabileceğini belirtti. Bu durumda şöyle bir tespit yapabiliriz: Toplum siyasi şüpheliyi kalabalığın dövmesindense bir polisin dövmesinde daha fazla haklılık payı olabileceğini ve benzer şekilde evli olmayan bir çiftte erkeğin kadını dövmesindense evli olan bir çiftte erkeğin kadını dövmesinde daha fazla haklılık payı olabileceğini düşünüyor.

4.3. Kişi Kendisi Şiddet Uygulayabilir mi?

Olası şiddet faili olarak üçüncü aktör, görüşülen kişilerin kendileri idi. Araştırmanın tasarımı sırasında kendilerinin başkalarına şiddet uygulayıp uygulamadıklarını görüşülen kişilere doğrudan sormanın mümkün olmayacağı, sağlıklı verilere ulaşmak için doğru yöntem olmayacağı şekilde bir ön kabulle yola çıkmıştık. Buna rağmen hangi durumlarda veya hangi gruplara müdahale etme, engelleme olasılıkları olduğunu yine de ele

aldık. Elbette müdahale etmek ve engel olmak eylemleri illa şiddet içermeyebilir ve konuşarak, diyalogla çözüm anlamına da gelebilir. Ancak hangi durumlarda veya hangi gruplara, kişilere engel olmak isteyecekleri, hangilerini kimliklerine yönelik tehdit unsuru olan gördüklerine dair önemli bulgular sağlayacaktır.

Şu durumların hangisinde müdahale eder ve engel olmaya çalışırsınız?	**Yüzde**
Bir teröristin mahallenize sığınması	68,7
Dini tarikat toplantısı	10,9
Apartmanınıza bir kimsesiz veya dilencinin sığınması	10,3
Onaylamadığım partinin üyelerinin mahallemde seçim bildirisi dağıtması	5,8
Ramazan'da birinin oruç tutmayıp yemek yemesi	4,9
Sokakta Kürtçe konuşulması	4,5
Sokakta yılbaşı kutlamaları	4,4
Bir çiftin toplu taşımada el ele tutuşması	1,6
Hiçbirinde	25,6

Görüşülen kişilerin yüzde 74,4'ü sayılan durumların en az birinde müdahale edip engellemeye çalışacağını söylerken, yüzde 25,6 hiçbirinde müdahale etmeyeceğini belirtti. Görüşülen kişilerin en fazla müdahale edip engel olmaya çalışacakları durum yüzde 68,7 ile bir teröristin mahallenize sığınması olarak ortaya çıkmış. Diğer cevaplar ise yüzde 10 ve altı mertebesinde söylenmiş. Bir yandan yüzde 10,9 dini tarikat toplantısına engel olacağını söylerken, diğer yandan yüzde 4,9 Ramazan'da birinin oruç tutmayıp yemek yemesine ve yüzde 4,4 sokakta yılbaşı kutlamalarına engel olacağını söylemiş. Sınıf üzerinden ayrımcılık devletin kötü muamelesine dair soruda ortaya çıkmazken, bu soruda yüzde 10,3 apartmanına bir kimsesiz veya dilencinin sığınmasına engel olacağını söylüyor. Bir çiftin toplu taşımada el ele tutuşması ise toplumun ancak küçük bir azınlığının engel olmaya çalışacağı bir durum olarak ortaya çıktı.

"Bir teröristin mahallenize sığınması" cevabı çok yüksek oranda söylenirken, sokakta Kürtçe konuşulmasının yüzde 4,5 oranında olması, kamuoyunda bazen dillendirildiğinin aksine toplumun büyük çoğunluğunun tüm Kürtleri terörist olarak görmediğine işaret ediyor. Nitekim devletin kötü muamelesine dair soruda da Kürt birine kötü muameleyi ancak yüzde 2,8 normal sayacağını belirtiyor.

Yaşadığınız yerde en çok hangisini istemezsiniz?	Yüzde
Eşcinseller	23,6
Mülteciler	22,6
Dinsizler	19,1
Aşırı dindar gruplar	13,6
Ülkücüler	3,0
Kürtler	2,6
Solcular	1,7
Romanlar	1,2
Cevap yok	12,7
Toplam	100,0

"Yaşadığınız yerde en çok hangisini istemezsiniz" sorusunda sunduğumuz seçenekler arasında en fazla tercih edilen iki seçenek eşcinseller ve mülteciler oldu. Nitekim devletin kötü muamelesi en fazla normal görülen gruplar arasında da eşcinseller ve Suriyeliler var. Bu iki seçeneğin ardından birbirlerinin zıtları olan dinsizler ve aşırı dindar gruplar ve ardından ülkücüler ve Kürtler cevapları geliyor. Solcular ve Romanlar ise seçenekler arasında en az tercih edilen, insanların yaşadıkları yerde istememek konusunda en az sorunları olan gruplar olarak ortaya çıktı.

Kişilerin yaşadıkları yerde belli grupların bulunmasını istememeleri bir tutumdur ve bu mesafeyi hissetmelerine rağmen bir arada yaşama isteği veya gereği ile bu tutumlarını bir davranışa dönüştürmeyebilirler. Davranışa dönüştürme istekleri, niyetleri olup olmadığını anlamak için "Peki bu grupların sizin bulunduğunuz yerde yaşamaması için ne yapılmasını istersiniz" şeklinde bir soru daha sorduk. Yüzde 24 "Hiçbir şey, müdahale edilmesini istemem" cevabı verdi. Bir şey yapılmasını isteyenler ise büyük çoğunlukla devletin kovması gerektiğini, ardından da mahalleli olarak kovmak gerektiğini düşünüyor. Kendisinin kovacağını söyleyenler ise yüzde 6 ile en küçük grup.

Peki bu grupların sizin bulunduğunuz yerde yaşamaması için ne yapılmasını istersiniz?	Yüzde
Bizzat ben kovarım.	6,0
Mahalleli olarak kovmak gerekir.	11,8
Devletin kovması gerekir.	58,3
Hiçbir şey, müdahale edilmesini istemem.	23,9
Toplam	100,0

İstemedikleri grupları devletin kovması gerektiğini en fazla mültecileri, dinsizleri, eşcinselleri ve Kürtleri istemeyenler savunuyor. Ülkücüler istemeyenlerin yarısından fazlası ve aşırı dindar grupları istemeyenlerin üçte biri ise müdahale edilmemesi gerektiğini savunuyor.

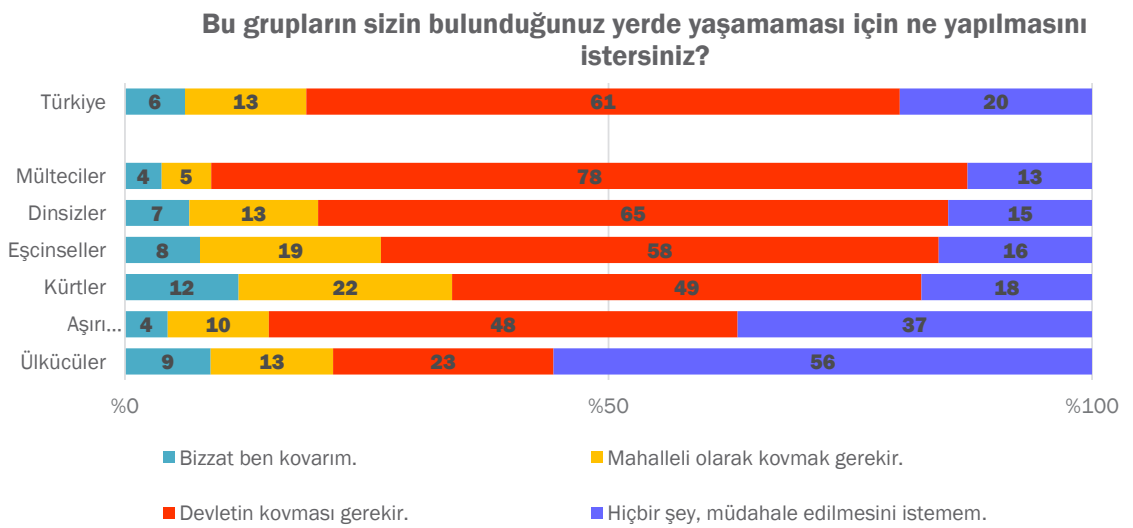

4.4. Farklı Kimliklerin Şiddet Uygulanmasına Bakışı

Devletin, başkalarının veya kişinin kendisinin şiddet uygulamasının kabul edilirliğine dair sorularımızda şiddetin nesnesi olarak çok farklı kimlikle kişileri ve grupları ele aldık ve bu kişi ve gruplara şiddet uygulanabileceği fikrini hangi kimliklere sahip olanların ortalamadan fazla, hangilerininse daha az desteklediğini incelemek kimliklerin mesafesi, tehdit algısı ve kendilerini güçlü konumda görmeleri hakkında önemli bilgiler sağlayacaktır. Ancak hangi kimliklerin/grupların daha zayıf konumda olduklarını tek tek ele almadan önce, farklı kimliklere sahip grupların şiddeti kabul edilir görme eğilimlerini ele alalım. Bunun için arka sayfadaki ilk grafikte memur veya polisin herhangi birine kötü muamelesini normal bulanların ve devletin fiziksel şiddetini bazı durumlarda kabul edilebilir bulanların oranlarını; ikinci grafikte ise herhangi bir gruba/kişiye müdahale edip engellemeye çalışacak olanların oranını ve sayılan belli durumların herhangi birinde şiddet uygulayanda haklılık payı bulanların oranlarını gösteriyoruz.

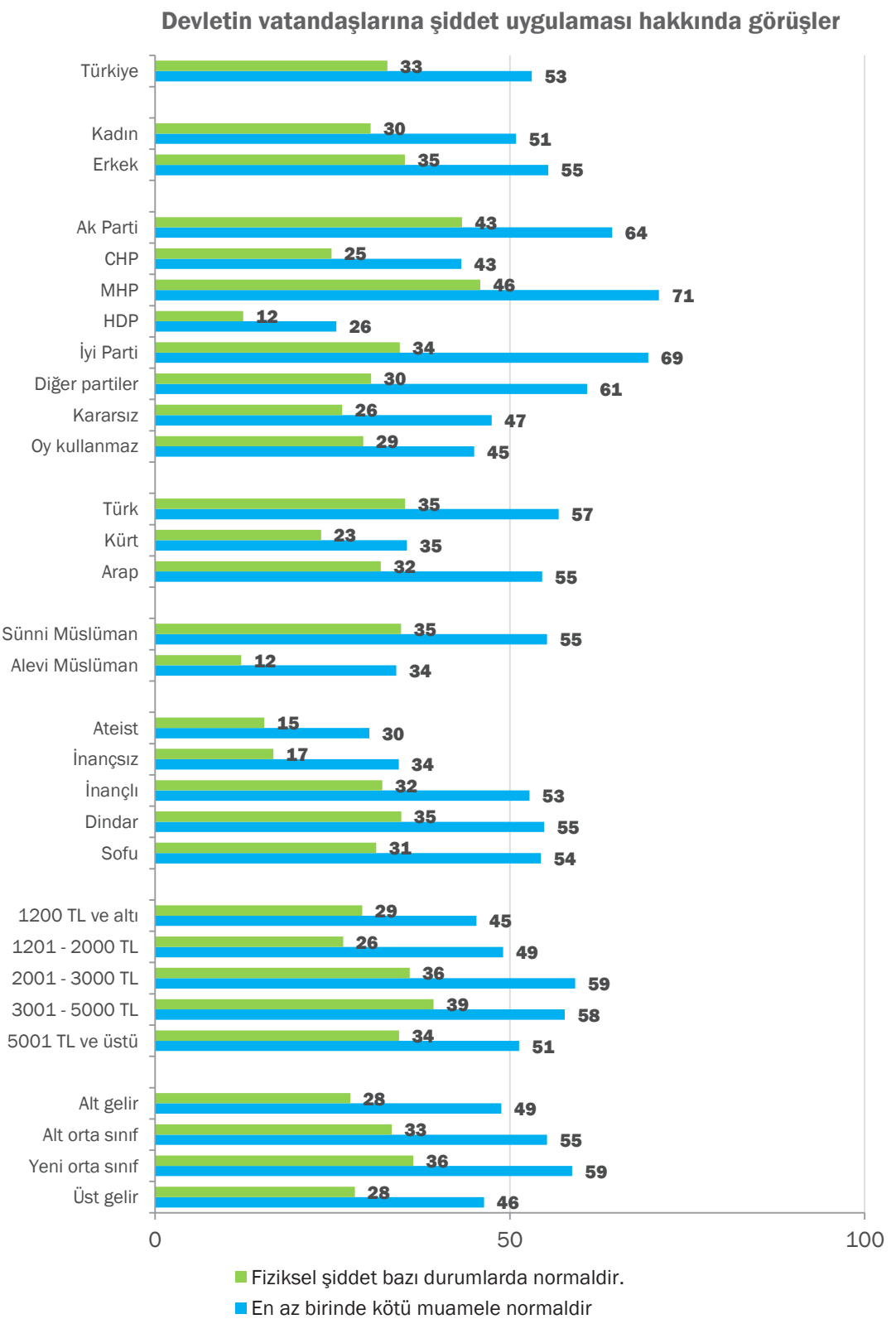
Devletin vatandaşlarına şiddet uygulaması hakkında görüşler
Türkiye 33 53
Kadın 30 51
Erkek 35 55
Ak Parti 43 64
CHP 25 43
MHP 46 71
HDP 12 26
İyi Parti 34 69
Diğer partiler 30 61
Kararsız 26 47
Oy kullanmaz 29 45
Türk 35 57
Kürt 23 35
Arap 32 55
Sünni Müslüman 35 55
Alevi Müslüman 12 34
Ateist 15 30
İnançsız 17 34
İnançlı 32 53
Dindar 35 55
Sofu 31 54
1200 TL ve altı 29 45
1201 - 2000 TL 26 49
2001 - 3000 TL 36 59
3001 - 5000 TL 39 58
5001 TL ve üstü 34 51
Alt gelir 28 49
Alt orta sınıf 33 55
Yeni orta sınıf 36 59
Üst gelir 28 46
0
50
100
Fiziksel şiddet bazı durumlarda normaldir.
En az birinde kötü muamele normaldir

Devletin şiddetine dair ilk grafikte şu noktalar öne çıkıyor:

- ✓ Erkekler devlet şiddetini kadınlara kıyasla biraz daha fazla onaylıyor.
- ✓ Seçmenler arasında devletin şiddetini en fazla MHP'lilerin, İyi Parti'lilerin ve Ak Parti'lilerin normalleştirmeye yatkın oldukları anlaşılıyor. MHP'lilerin yüzde 71'i, İyi Parti'lilerin yüzde 69'u ve Ak Partil'ilerin yüzde 64'ü devleti temsil eden bir memur veya polisin herhangi birine kötü muamele etmesini kabul edilir bulduğunu belirtmiş. Tahmin edilebileceği gibi en çok "yasadışı örgüt üyesine kötü muameleyi" normal sayıyorlar. Ak Parti'liler ve MHP'liler devletin fiziksel şiddet uygulamasını Türkiye ortalamasının üstünde normal sayarken, İyi Parti'lilerde bu oran ortalamanın altında.
- ✓ CHP'liler ve HDP'liler devletin şiddetini ortalamanın altında normal buluyor. Özellikle HDP'lilerde daha düşük: Fiziksel şiddeti yüzde 12, kötü muameleyi yüzde 26 kabul edilebilir saymış.
- ✓ Alevi Müslümanlar devletin şiddetini hem Sünnilere hem Türkiye ortalamasına kıyasla daha az kabul edilebilir buluyorlar.
- ✓ Kendilerini inançlı, dindar veya sofu olarak görenlerin bakışı ortalamaya oldukça yakınken, inançsız ve ateist olanlar devletin psikolojik veya fiziksel şiddetini daha düşük oranda kabul edilebilir buluyorlar.
- ✓ En düşük ve en yüksek gelir gruplarının devletin şiddetini kabul edilebilir bulma oranları ortalamanın altında, orta gelir gruplarınınki ise biraz daha üzerinde.

Hem en çarpıcı farkların hem de en yüksek oranların partilerin seçmenleri arasında olmasından dolayı, farklı partilerin seçmenlerinin devletin memur veya polis üzerinden kimlere kötü muamele etmesini normal saydıklarını tek tek incelemekte fayda görüyoruz. Arkadaki grafikte görülebileceği gibi kötü muameleyi en normal bulan 3 seçmen grubu olan MHP'liler, İyi Parti'liler ve Ak Parti'liler, sırasıyla yüzde 59, 64 ve 53 oranlarıyla, en çok yasadışı örgüt üyesi birine kötü muamele edilmesini normal saymışlar. Bu üç grup eşcinsel birine kötü muameleyi de ortalamanın üstünde normal kabul ediyor. MHP ve İyi Parti'liler Suriyeli birine ve açık giyinen birine kötü muameleyi ortalamanın üstünde normal görme eğilimindeyken, Ak Parti'liler dinsiz birine ve hükümet muhalifi olan birine kötü muamele edilmesini hem diğer iki seçmen grubundan ve ülke genelinden daha fazla normal görme eğilimindeler.

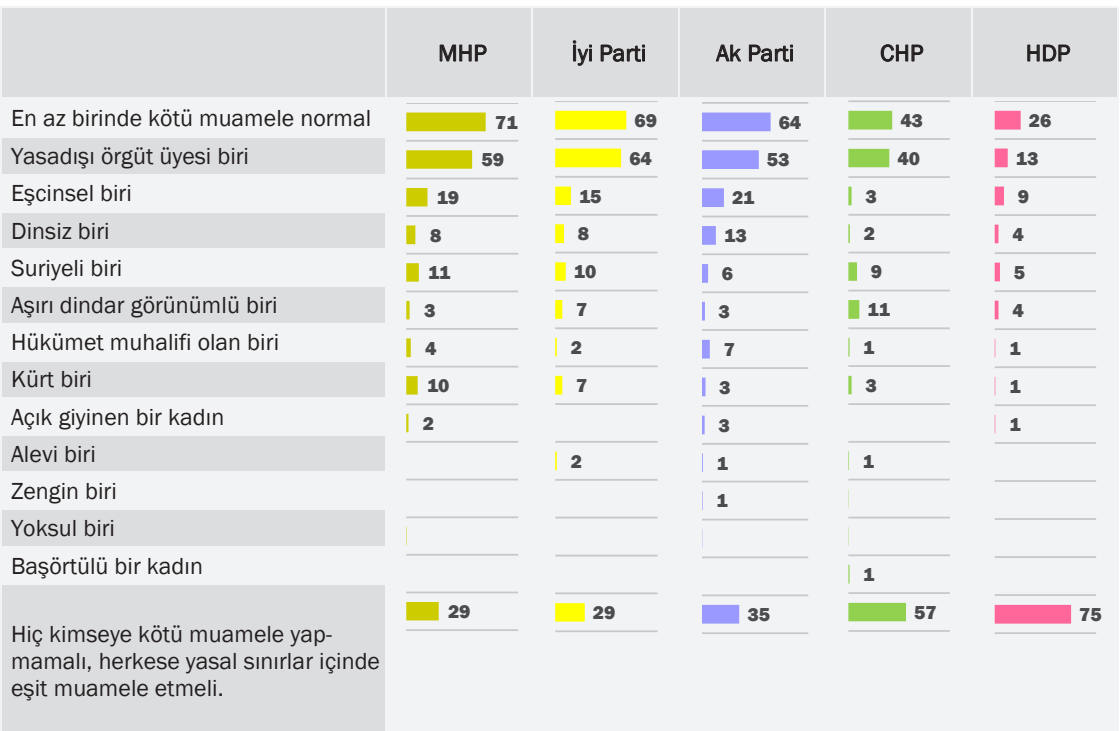

CHP'liler arasında yasadışı örgüt üyesi birine devletin kötü muamele etmesini normal görenlerin oranı da düşük değil: Yüzde 40. CHP'lilerin bu gruptan sonra kötü muamele edilmesini en yüksek oranda normal gördükleri kişiler ise aşırı dindar görünümlü biri ve Suriyeli biri.

HDP'liler ise yasadışı örgüt üyesi biri seçeneği dahil tüm seçenekleri çok daha düşük oranlarda söylemişler ve yüzde 75'i "Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli" seçeneğini tercih etmiş. "Yasadışı örgüt üyesi biri" cevabını HDP'lilerin düşük, diğer seçmenlerin yüksek oranda işaret etmeleri bu tabirle PKK üyesini kastettiğimizi görüşülen kişilerin anladığına işaret ediyor.
Araştırmada görüştüğümüz kişilerin belli durumlarda şiddet uygulayan herhangi birinde haklılık payı görme ve herhangi bir duruma müdahale edip engellemeye çalışma eğilimlerini yukarıdaki grafikte olduğu gibi özet halde incelediğimizde, devletin şiddetindekine benzer bir örüntüyle karşılaşıyoruz: Erkekler kadınlara kıyasla; MHP'liler, İyi Parti'liler ve Ak Parti'liler CHP'lilere ve özellikle HDP'lilere kıyasla; Türkler ve Araplar Kürtlere kıyasla; Sünni Müslümanlar Alevilere kıyasla; ve orta gelirliler üst ve alt gelirlilere kıyasla başkasının şiddet uygulamasını normal görmeye ve kendi uygulamaya daha meyilli görünüyor.

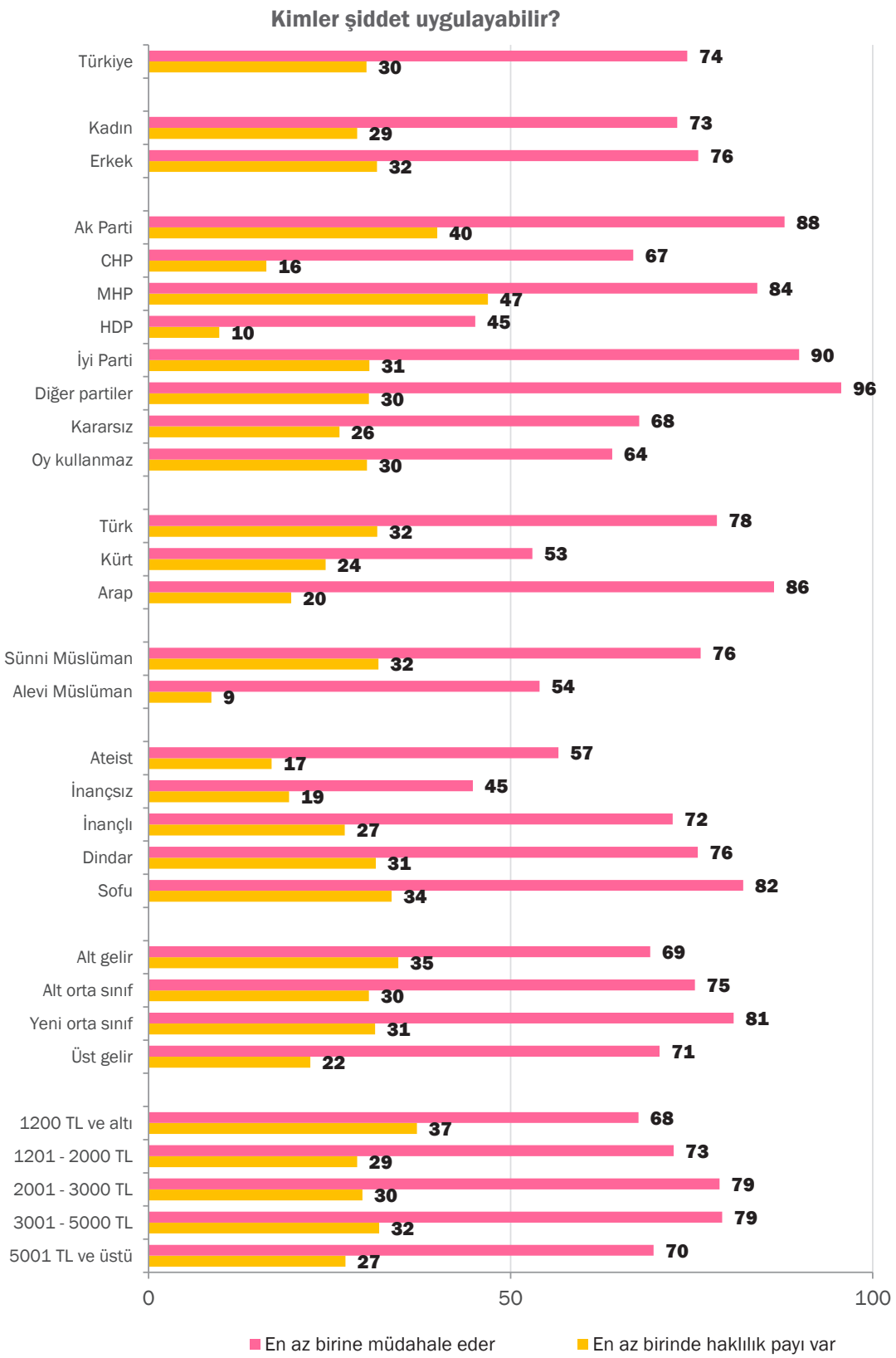
Kimler şiddet uygulayabilir?
Türkiye 74 30
Kadın 73 29
Erkek 76 32
Ak Parti 88 40
CHP 67 16
MHP 84 47
HDP 45 10
İyi Parti 90 31
Diğer partiler 96 30
Kararsız 68 26
Oy kullanmaz 64 30
Türk 78 32
Kürt 53 24
Arap 86 20
Sünni Müslüman 76 32
Alevi Müslüman 54 9
Ateist 57 17
İnançsız 45 19
İnançlı 72 27
Dindar 76 31
Sofu 82 34
Alt gelir 69 35
Alt orta sınıf 75 30
Yeni orta sınıf 81 31
Üst gelir 71 22
1200 TL ve altı 68 37
1201 - 2000 TL 73 29
2001 - 3000 TL 79 30
3001 - 5000 TL 79 32
5001 TL ve üstü 70 27
0
50
100
En az birine müdahale eder
En az birinde haklılık payı var

Başkalarının şiddet uygulamasında haklılık payı görme hali en fazla polisin veya kalabalığın siyasi şüpheliyi veya izinsiz gösteri yapan bir gruptaki insanları dövmesi konusunda değişkenlik gösteriyor. Ak Parti'liler, MHP'liler ve İyi Parti'liler; Sünni Müslümanlar, daha dindar olanlar ve erkekler sayılan 3 durumda da polisin veya kalabalığın haklı olabileceğini ortalamadan daha fazla düşünüyorlar.

Zaten düşük oranlarda işaret edilen diğer durumlarda genelde şiddeti daha normal saymaya meyilli gruplar daha haklı görme eğiliminde. Örneğin erkekler arasında koca veya erkek arkadaşı şiddetinde haklılık payı olabileceğini düşünenler düşük olsa da kadınlarındakinin iki katı oranda.

Müdahalelerin çok büyük çoğunluğu "bir teröristin mahallenize sığınması" seçeneği için dillendirilmiş. Türkiye genelinde yüzde 69 olan bu cevap, İyi Parti'liler arasında yüzde 86, Ak Parti'liler arasında yüzde 83, MHP'liler arasında yüzde 79 oranlarıyla ortalamanın üzerinde; CHP'liler arasında yüzde 68 ve HDP'liler arasında yüzde 28 oranlarıyla ortalamanın altında kalmış. HDP'liler arasında bir teröristin mahallesine sığınmasına karşı çıkan dörtte birin PKK'ye mesafeli kesimden oluştuğunu tahmin edebiliriz.

Onaylamadığı partinin üyelerinin mahallesinde seçim bildirisi dağıtmasına müdahale edip engel olmaya çalışacağını MHP'lilerin ve Ak Parti'lilerin yüzde 9'u, İyi Parti'lilerin yüzde 8'i, CHP'lilerin yüzde 5'i ve HDP'lilerin yüzde 2'si belirtmiş.

MHP'lilerin devletin şiddetini en normal gören ve başka parti için seçim bildirisi dağıtılmasına en karşı çıkan seçmen grubu olmasına rağmen bir teröristin mahallesine sığınması konusunda en tepkili grup olmaması dikkat çekici.

Tahmin edilebileceği gibi dindarlık arttıkça oruç tutmayan birine ve sokakta yılbaşı kutlamalarına engel olmaya çalışacak olanlar artarken, azaldıkça dini tarikat toplantısına engel olmaya çalışanlar artıyor. CHP'liler, İyi Parti'liler ve Aleviler arasında da dini tarikat toplantısını engellemeye çalışacak olanlar ortalamanın üzerinde. Apartmanına bir kimsesiz veya dilencinin sığınmasına ise en çok MHP'liler, CHP'liler ve hane geliri 3000-5000 TL arasında olanlar karşı çıkıyor. Sokakta Kürtçe konuşulmasına en çok MHP'liler karşı ve gelir artışıyla beraber karşı çıkıp engel olacak olanlar artıyor. Tahmin edileceği gibi Kürtler arasında ve ayrıca Aleviler arasında ise çok düşük oranda.

5.

KİMLİKLERLE TOPLUMSAL DOKU VE ŞİDDET

Raporun şimdiye kadarki bölümlerinde kişilerin sahip oldukları 5 kimlik türü üzerinden 29 farklı kimliği ve şiddet uygulanmasının kabul edilebilir olup olmadığını ve yine bu 5 kimlik türü üzerinden 38 farklı kimliği/grubu ele aldık. Daha önce belirttiğimiz gibi, insanlar kimliklerinin tehdit altında olduğunu, daha üstün olduğunu düşünmelerinden veya bu kimlikten dolayı ayrımcılığa, şiddete maruz kalmış olmalarından dolayı şiddete meylediyor olabilirler. Ancak Türkiye'de kimliklerin bu denli içiçe geçmiş olmasından dolayı kişinin hangi kimliğine yönelik bir tehdit algısına sahip olup da hangi gruplara karşı şiddeti meşrulaştırdığı konusu kolayca çözümlenebilecek bir sorun elbette değil. Örneğin Kürt meselesinde sadece etnik kökenin rol oynadığını iddia edemeyiz. Günümüzde konunun siyasi ve ideolojik bir boyutu olduğu kadar sınıfsal bir boyutu da bulunuyor. Benzer şekilde Türkiye'de gelir, siyasi tercih ve dindarlık da içiçe geçmiş durumda. Siyasi arenada Ak Parti-CHP karşıtlığında bariz hale gelen toplumsal çatışmanın ideoloji kadar sınıfsal ve dindarlığa dayalı bir dayanağı bulunuyor.

Hem Türkiye'de kimliklerin birbiriyle nasıl içiçe geçtiğini hem de araştırmamızın amacına yönelik olarak şiddete eğilimle nasıl ilişkilendiğini anlayabilmek için raporun bu bölümünde çoklu mütekabiliyet analizi adı verilen bir istatistiki analiz yöntemine yer veriyor ve şiddete dair bu bölüme kadar ortaya çıkardığımız bulguları bu yöntemle analiz ediyoruz.

Çoklu mütekabiliyet analizi (multiple correspondance analysis) nominal-kategorik veriler arasında bulunan ilişkilerin yapısını ve aralarındaki olası örüntüleri iki boyutlu bir düzlemde göstermeye yarayan bir veri analizi tekniğidir. Mütekabiliyet Analizinin (MA) ikiden fazla değişkenli, büyük veri setlerine uygulanması ihtiyacına karşılık verir.

Çoklu mütekabiliyet analizi, 1960'lı yıllarda matematikçi ve dilbilimci Jean-Paul Benzécri'nin çalışmaları ile şekillenmiş, 1980'lerde hakkındaki araştırmaların İngilizceye çevrilmeye başlanması ve Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün makalelerinde bu yönteme yer vermesi ile bu alandaki çalışma ve yayınlar hızla artmıştır.

Daha basit bir dille anlatmak gerekirse bu analiz yöntemi seçilen değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkileri yani birbirlerine ne kadar yakın veya uzak olduklarını, hangilerinin birbirini çektiğini, hangilerininse ittiğini analiz ediyor. Bu analizi tüm değişkenler için birbiri arasında yaptıktan sonra tüm ilişkileri 2 boyuta indirgiyor.

Bu araştırmamızda ise en başta belirlediğimiz 5 kimliği seçtik ve çoklu mütekabiliyet analiziyle bu kimliklerin birbirleri arasındaki ilişkileri yani birbirlerine ne kadar yakın veya uzak olduklarını, hangilerinin birbirini çektiğini hangilerininse ittiğini analiz ettik. Beş farklı kimlik türü için birbiri arasında analiz yaptıktan sonra tüm ilişkilerin 2 boyuta indirgenmiş hali aşağıdaki grafikte görülebilmektedir. Ortaya bir anlamda Türkiye'deki kimliklerin bir haritası çıktığı için grafiği "kimlik haritası" olarak adlandırıyoruz.

Analizin arka planında görüşülen her bir kişi bir nokta olarak yer alıyor ve kişilerin büyük çoğunluğu haritanın sol alt bölümünde yer alıyor. Örneğin Ak Parti noktası ise Ak Parti'ye oy verenlerin hepsine en yakın olan odak noktası. Bu sol alt bölümdeki kimlikler toplum genelinde çoğunluk olan kimliklerin çokça yer aldığını bir bölüm: Ak Partili olmak, Türk olmak, Sünni Müslüman olmak ve orta gelir dilimleri burada yer alıyor.

Grafikte sağa doğru gidildikçe daha düşük gelir noktaları, Kürt ve HDP'li noktalarını görüyoruz. HDP'li olmak diğer kimliklere en mesafeli kimliklerden biri: Tüm diğer kimlikler iterken, en çok çekebildiği kimlik Kürt olmak olmuş. Kürt noktası ile düşük gelir noktalarının birbirini çekmiş olması tesadüf değil: Kürtlerin gelirleri ortalamanın çok altında. En sağda HDP'li olmak varken, en solda MHP ve İyi Parti olmak ve ardından Türk olmak yer alıyor. Dolayısıyla bu haritanın yatay eksenini milliyetçilik/etnisite ekseni olarak adlandırabiliriz.

Haritada kalabalık olan sol alt taraftan yukarı doğru çıktıkça yine çoğunluk olan kimliklerden uzaklaşıyoruz. En üstte dini inancı olmamak, Alevi olmak ve diğer din mensubu olmak noktalarını görüyoruz. Aynı zamanda CHP'li olmak, yüksek gelir ve Türk ve Kürt dışındaki etnik kimlikler de haritanın yukarısında yer alıyor. Düşey ekseni ise dindarlıkla beraber sosyo-ekonomik gelişmişlik ekseni olarak adlandırılabiliriz.

Harita sadece 5 kimlikle Türkiye'deki siyasi tabloyu özetliyor. Yatay eksendeki mesafe Kürt meselesini ve milliyetçiliği doğuruyor. MHP ve İyi Parti'liler Türk milliyetçiliğinde başı çekseler de Ak Parti'liler ve CHP'liler benzer konumdalar. Düşey eksendeki mesafe ise hem sınıfsal mesafeyi hem de laiklik-dindarlık veya merkez-çevre olarak niteleyebileceğimiz toplumsal çatışmayı gösteriyor ve Kürtler sınıfsal meselede üst sınıflara diğer kimlikler gibi oldukça mesafeli. Haritanın üstünde yer alanlarla sağında yer alanlar çoğunluğun dışında kalıyor ve taleplerinde zaman zaman ortaklaşabiliyorlar.

Araştırmanın konusu olan şiddetle bu kimlikler arasındaki ilişkileri anlamak amacıyla, en önemli görülen kimliğe ve devletin, başkalarının ve kişinin kendisinin şiddet uygulamasına bakışa dair sorularda verilen cevapları (odak noktalarını) haritanın üzerinde yerleştiriyoruz.

İlk olarak en önemli görülen kimlikleri incelediğimizde din/mezhebin en aşağıda Ak Partili olma ve Sünni Müslüman olma noktalarına yakın durduğunu, etnik kökenin Kürt olmaya en yakın duran cevap olduğunu, siyasi görüşün ise sosyo-ekonomik durumu daha iyi olan ve dinle mesafesi daha fazla olan üst tarafa doğru çektiğini görüyoruz.

Maddi durum ve cinsiyet de bir miktar yukarı çekse de Türkiye ortalamasına en yakın kimlikler oldukları ortaya çıkıyor.

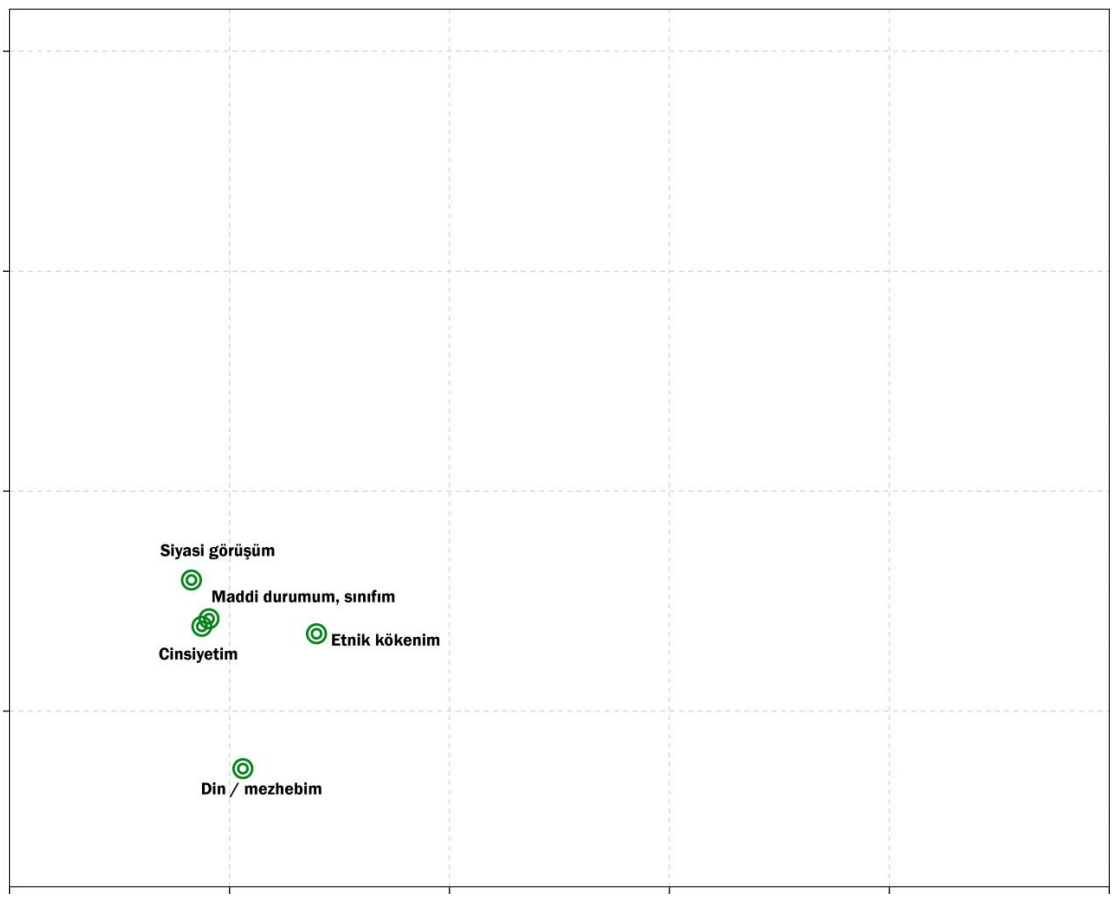

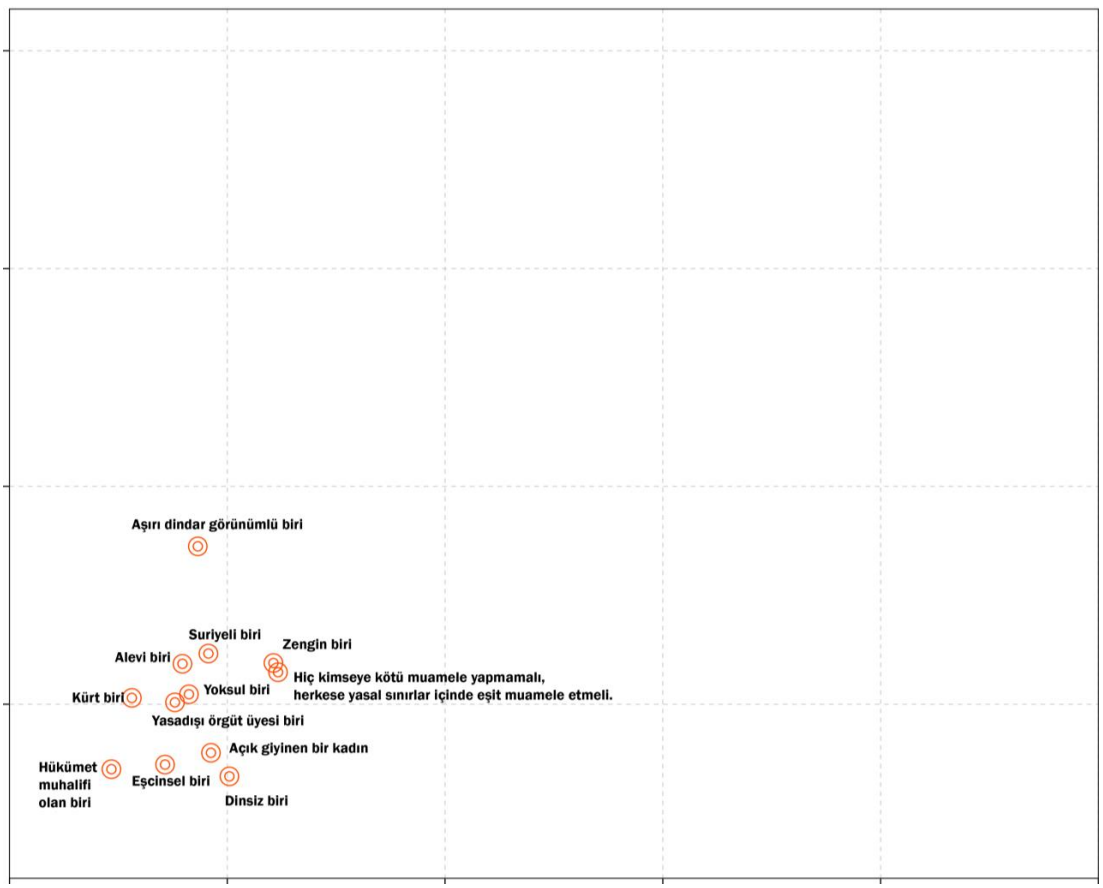

Devletin bir memurunun veya polisinin kimlere kötü muamele etmesinin normal sayılabileceğine dair cevaplar da, genelde çoğunluğun bulunduğu sol alt köşede toplanmış. Yine de dağılım oldukça açıklayıcı:

- ✓ En çok söylenen yasadışı örgüt üyesi cevapların ortasında yer almış.
- ✓ Eşcinsel biri cevabı da ortalarda yer alıyor.
- ✓ Aşırı dindar görünümlü biri cevabı en yukarıda, dinsiz biri ise en aşağıda yer alan cevap olmuş ve açık giyinen bir kadın cevabı da oldukça yakın.
- ✓ Kürt birine kötü mualeme edilebileceği cevabı Türk, MHP'li ve İyi Partili noktalarına oldukça yakın. Ancak hükümet muhalifi biri daha da solda konumlanmış.
- ✓ "Hiç kimseye kötü muamele yapılmamalı" cevabı çoğunluğun olduğu sol alt köşeden hem daha sağda, hem de daha yukarıda: CHP'lilerin, dindar olmayanların ve HDP'lilerin bu cevabı vermeye daha meyilli olduğunu raporun önceki bölümlerinde de not etmiştik.
- ✓ Suriyelilere en fazla yüksek sosyo-ekonomik gruplarda olanların mesafeli olduğunu bu haritadaki konumları da teyit ediyor.

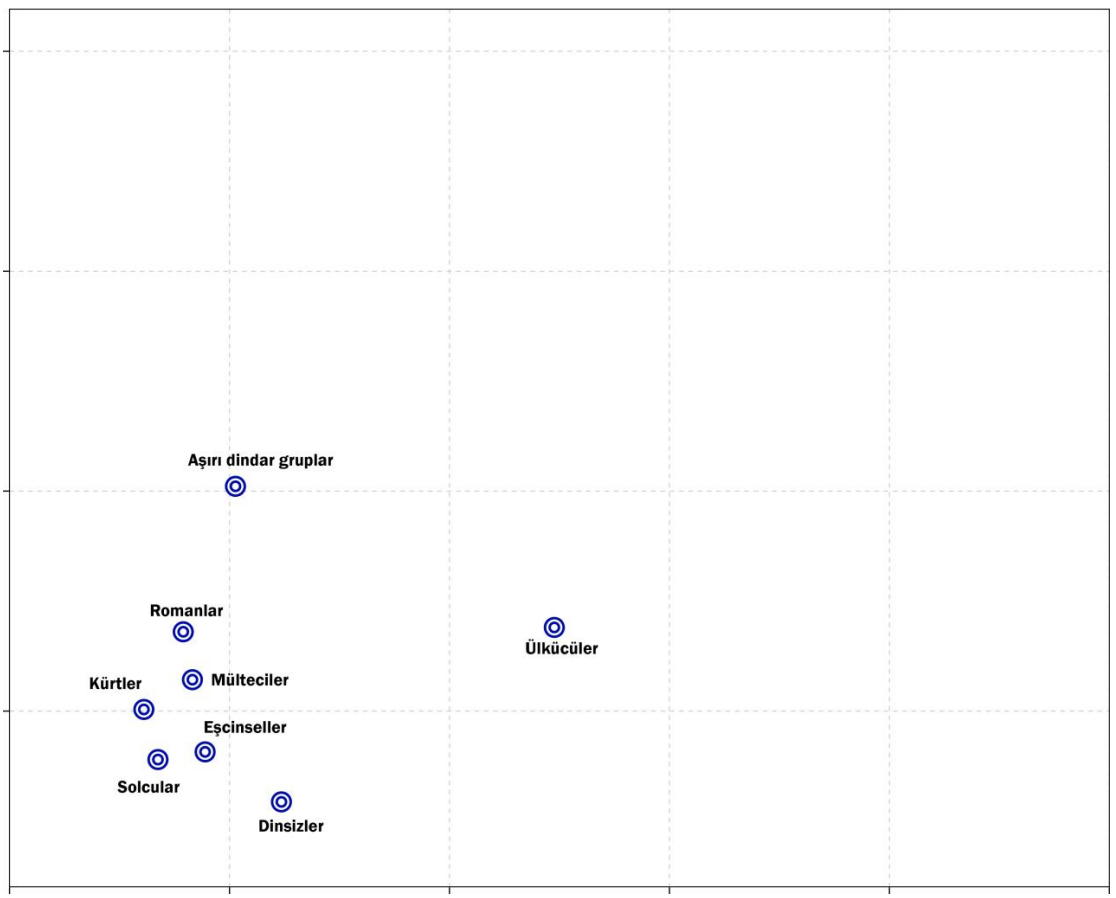

“Mahallenizde hangisini istemezsiniz?” sorusuna verilen cevapların konumları önceki soruların cevaplarının konumlarıyla paralellikler içeriyor:

- ✓ Aşırı dindar gruplar en yukarıda, dinsizler ise en aşağıda yer alıyor.
- ✓ Kürtleri istememe hali Kürt birine kötü muameleyi normal görmekle aynı noktada ve Türk, MHP’li, İyi Partili ve Ak Partili kimliklerinde olmaya çok yakın konumlanmış. Solcular cevabı da çok yakın konumlanmış. Ülkücüler cevabı ise Kürt kimliğine sahip olma noktasıyla çok yakın.
- ✓ Mülteci cevabı, Suriyeli birine kötü muameleyi normal görmeye benzer bir noktada, yukarıya biraz daha yakın bir noktada yer almış. Oldukça düşük oranda söylenen Romanlar, mülteciler gibi biraz yukarıda konumlanmış.
- ✓ Mahallesinde eşcinselleri istememe noktası ise ortalarda yer alıyor.

5.1. Temel Örüntüler ve Bulgular

Kimliklerin birbiriyle ilişkisinden oluşturulan kimlik haritasındaki bulgularla beraber incelediğinde, araştırmada birkaç temel bulgu ön plana çıkıyor.

Toplum devleti şiddet uygulamada araç olarak görüyor

Toplumda devletin şiddetini normal gören önemli bir damar bulunuyor. Devletin psikolojik ve/veya fiziksel şiddet uygulamasını normal gören kayda değer oranda kesimlerin yanısıra, yakınlarında görmek istemedikleri grupları "kovma" işini kendi yapmasındansa devletten bekleyen de önemli bir kesim bulunuyor. Kişiler kendilerinin veya başka birinin şiddet uygulamasını meşru görmeseler dahi, devlet adına bir polisin veya memurun uygulamasını meşru görebiliyorlar. Yine de şiddete mesafeli durmakla, istememekle devletin bile kötü davranabileceğini düşünecek kadar şiddeti normalleştirmek arasında bir farktan bahsetmek mümkün.

Toplum yasadışı örgüt üyesi ile Kürt arasındaki ayrımı içselleştirmiş

Toplum en fazla yasadışı örgüt üyesi, terörist, siyasi şüpheli ifadelerinde yer bulan "ötekiye" karşı mesafeli duruyor. Yüzde 69 bir teröristin mahallesine sığınmasına engel olacağını, yüzde 45 bir polisin veya devlet memurunun yasadışı örgüt üyesi birine gerekirse kötü muamele etmesini normal sayacağını, yüzde 15 siyasal olarak şüpheli görülen birini döven poliste haklılık payı olma ihtimali bulunduğunu belirtmiş. Bu "öteki" tam olarak tanımlanmamış olmakla beraber özellikle MHP ve İyi Partil'ilerle HDP'lilerin görüşlerindeki büyük farklılık, örgüt ifadesiyle büyük ölçüde PKK'nın, terörist ifadesiyle büyük ölçüde PKK'lının kastedildiğine, yani araştırmada görüştüğümüz kişilerin bu şekilde anladığına dair önemli bir ipucu içeriyor. Aslında araştırmanın en önemli bulgularından biri toplumun Kürtlerle yasadışı örgüt üyeleri arasındaki ayrımı çok net yapabilmiş olmaları. Kötü muameleyi yasadışı örgüt üyesi için yüzde 45 normal görürken, Kürt biri için sadece yüzde 3 normal görüyor. Teröristin mahallesine sığınmasına yüzde 69 engel olmaya çalışırken sokakta Kürtçe konuşulmasına tepkili olanlar sadece yüzde 5. Yaşadığı yerde Kürtleri istemeyenler sadece yüzde 3. Bulguların toplum genelinin Kürt meselesini zihninde neredeyse tamamen hallettiğine, kolektif bilinçte Kürtlere karşı bir tepki olmadığına işaret ettiğini iddia edebiliriz. Kamuoyunda kimi zaman tartışıldığının aksine PKK ve Kürt kimliğini özdeşleştirmenin toplum genelinde bir mesele olmadığı anlaşılıyor.

Çoğunluk MHP'liler, İyi Parti'liler, Ak Parti'liler ve dindarlarda vücut buluyor

Toplumda çoğunluk olan ve güçlü konumda olanlar siyasi parti seçmenliği açısından MHP'liler, İyi Parti'liler ve Ak Parti'lilerde vücut buluyor. Özellikle yasadışı örgüt üyesi,

terörist, siyasi şüpheli ifadelerinde yer bulan "ötekiye" karşı tepkililer. Diğer kimliklere karşı da şiddet uygulanabileceği fikrini genelde en fazla normal bulanlar bu kimlikler.

Dindarlık eksenindeki toplumsal ayrım ve mesafe çok keskin

Toplumdaki bir diğer keskin ayrım dindarlık ekseninde görülüyor. Sofular dinsizlere kötü muamele edilebileceğini (yüzde 15), mahallesinde istemediğini (yüzde 40), yılbaşı kutlamasına müdahale edeceğini (yüzde 40) toplumun kalanından çok daha fazla söylüyorlar. Buna karşılık ateistler, inançsızlar aşırı dindar görünümlü birine kötü muamele edilebileceğini (yüzde 11), mahallesinde istemediğini (yüzde 49), dini tarikat toplantısına müdahale edeceğini (yüzde 19) daha fazla söylüyor. Ama hatırlatmak gerek ki ateist-inançsızlar sayıca çok daha azlar ve genelde şiddete daha karşılar. Bu durumda daha dindar olanlar, özellikle de Sünni Müslüman olan ve kendini dindar veya sofu olarak tanımlayanlar çoğunluğun vücut bulmuş bir diğer hali olarak ortaya çıkıyor. Aleviler de aşırı dindar grupları mahallelerinde (yüzde 41) istemiyor ama devletin kötü muamele etmesine karşılar.

Cinsiyet kimliğinde ataerkillik hâkim ve kendini eşcinsellere olan tepkide gösteriyor

Erkeklerin kadınlara yönelik şiddeti, diğer kimlikler arasındaki ilişkilere kıyasla tali bir konu gibi kalmış. Kadınlarla erkekler arasında dikkate değer farklardan bahsetmek pek mümkün değil. Erkekler yasadışı örgüt üyesine, Suriyeli birine ve eşcinsel birine kötü muameleyi, öğretmenin, kocanın ve erkek arkadaşın dövmesini birkaç puan farkla daha haklı, normal buluyorlar ve bir teröristin mahallelerine sığınmasına müdahale etme olasılıkları daha fazla. Yani kadınların şiddetin kaynaklarına bakınca daha şiddete meyilli olduğunu gördüysek de, daha şiddet yanlısı değiller. Ama diğer kimliklerde görülebilen zıtlıkların kadınlarla erkekler arasında aynı keskinlikte olduğunu iddia etmek mümkün değil. Bu kısmen kadınlarla erkekler arasında pek görüş farkı bulunmamasından, kadınların da ataerkilliği en az erkekler kadar içselleştirmiş olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Kadınların eğitim, gelir gibi nedenlerle toplumun daha geleneksel kesiminde yer alması üzerinden değerlendirmek de mümkün.

Ancak eşcinsellere yönelik tepki cinsiyet kimliğine dair başka önemli tartışmalar olması gerektiğine işaret ediyor. Terörist/yasadışı örgüt üyesinden sonra en istenmeyen grup eşcinseller gibi görünüyor ve erkekler arasında kimliğini korumak için başkasına şiddet uygulanabileceğini düşünme eğilimi oldukça fazla.

Orta sınıfın tahakkümünden söz edebilir ve diğer baskın kimliklerle içiçe geçmiş durumda

Sınıf kendi başına bakıldığında şiddetin kaynağı açısından fark etmiyor. Devletin kötü muamelesinde de ne zengin ne de yoksul ön plana çıktı. Ama en düşük gelirlilerin Kürtler olması ve yüksek gelirlilerin aynı zamanda daha eğitimli, dine daha mesafeli olması gibi nedenlerden dolayı diğer kimliklerle içiçe geçmişlikten bahsedilebilir. Ayrıca apartmana dilenci sığınmasında orta sınıfların müdahaleye biraz daha yatkın olması, ortada sınıfsal bir mesele bulunduğu konusunda ipucu veriyor. Özellikle kimlikler haritasındaki konumlanmalar üzerinden okunduğunda sınıf meselesinin üst ve alt sınıflar arasında değil, orta sınıfın gerek üst, gerek alt sınıfla olan ve diğer kimliklerle içiçe geçmiş halde bir çatışmasından ve diğer sınıflara karşı şiddeti meşru görme eğiliminden bahsetmek mümkün.

6.

TÜRKİYE'NİN RUH HALİ

Bu araştırmayı hazırlarken Türkiye toplumunun ruh haline dair de sorular sormak istedik. Bu bağlamda toplumda da sıklıkla dile getirilen güvensizlik, içe kapanma ve kolay tepki gösterme hallerini anlamaya çalıştık.

"İnsanlar birbirlerine daha az güveniyor" yargımıza görüştüğümüz her 10 kişiden 9'u katılıyor. "İnsanlar birbirlerine çok daha kolay tepki gösteriyor" yargısına toplumun yüzde 84'ü katılırken, Türkiye toplumunun dörtte üçü "giderek daha fazla insan kendi içine kapanıyor ve sokakta konuşmaktan korkuyor" yargısına katılıyor.

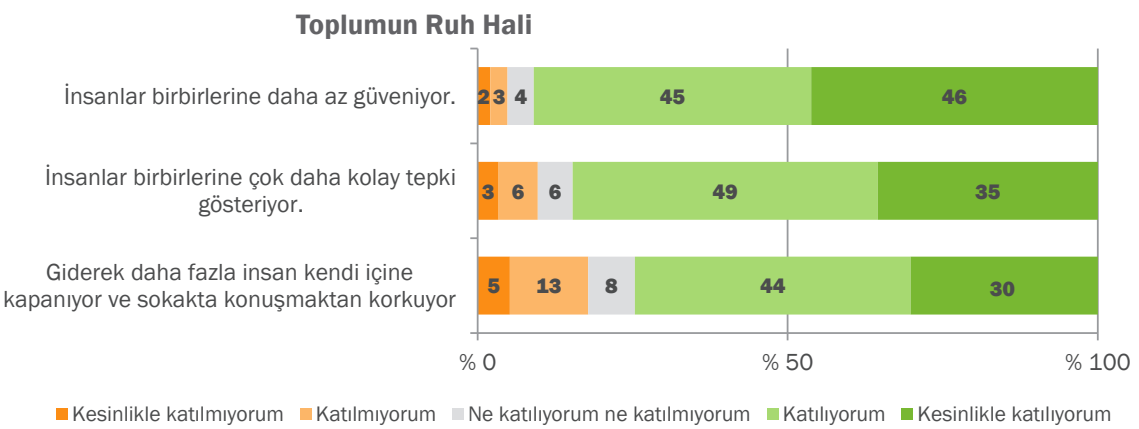

6.1. Giderek Daha Fazla İnsan Kendi İçine Kapanıyor ve Sokakta Konuşmaktan Korkuyor

"Giderek daha fazla insan kendi içine kapanıyor ve sokakta konuşmaktan korkuyor." yargısına Türkiye toplumunun dörtte üçü katılıyor. Her 100 kişiden 18'i ise bu yargıya katılmıyor.

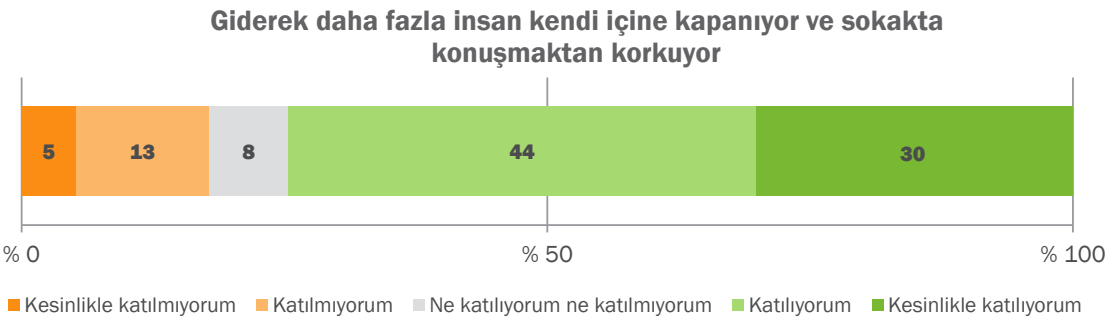

Verilen cevapların ortalamasını alıp, bu ortalamaların farklı demografik kümelerdeki dağılımına baktığımızda ise öncelikli olarak her kümenin ortalamasının 4'e yakın ya da üzerinde olduğunu görüyoruz ki bu neredeyse tüm kümelerin bu yargıya büyük oranda katıldığı anlamına geliyor.

Yaş azaldıkça ve eğitim arttıkça bu yargıya katılanlar artıyor. Kendi hayat tarzlarını Modern olarak tanımlayanlar, diğer hayat tarzı kümelerine göre daha yüksek oranda "Giderek daha fazla insanın içe kapandığını ve sokakta konuşmaktan çekindiğini" düşünüyor. Dindarlık seviyesi azaldıkça bu oran azalıyor. Ayrıca Aleviler bu yargıya Sünnilere göre daha yüksek oranda katılıyor.

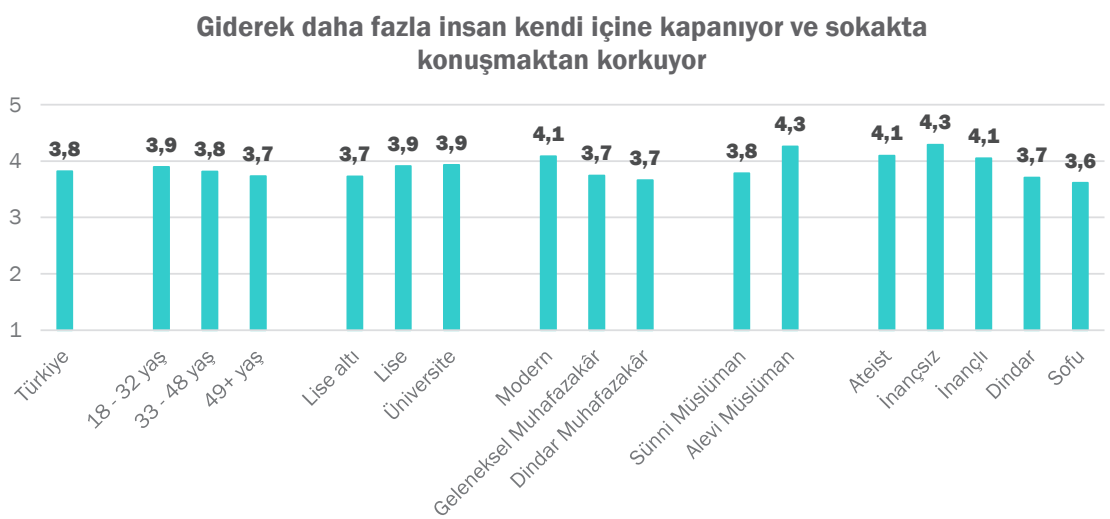

Şiddetin kaynakları bölümündeki cevaplara göre analiz yaptığımızda ise "Siyasi görüşüm Türkiye'de hak ettiği yerde değil" ve "Siyasi görüşüm Türkiye'de tehdit altında" yargılarına katılıp katılmama durumu ile bu yargıya katılma durumunun ilişkili olduğunu

görüyoruz. Bir başka ifadeyle, siyasi görüşünün Türkiye'de hak ettiği yerde olmadığını düşünen kişiler, giderek daha fazla insanın içine kapandığını ve sokakta konuşmaktan korktuğunu da söylüyor.

Dolayısıyla siyasi tercihle içe kapanma, sokakta konuşmaktan korkma halinin ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tam da bu noktada, oy verdiği partiye göre analiz yaptığımızda yine tüm parti seçmenlerinin bu yargıya katıldığını fakat en az Ak Parti ve MHP, en çok ise CHP ve İyi Parti seçmenlerinin katıldığını görüyoruz. Bu bulgu da siyasi tercihle içe kapanma, sokakta konuşmaktan korkma halinin ilişkili olduğunun bir diğer önemli işareti.

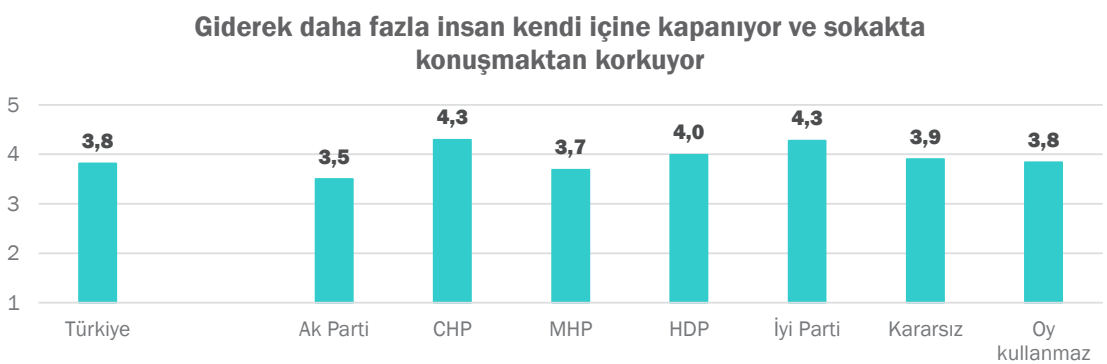

6.2. İnsanlar Birbirlerine Çok Daha Kolay Tepki Gösteriyor

Toplumsal ruh halini anlamak için sorguladığımız ikinci yargı ise toplumda tepkilerin kolaylaşmasıyla ilgiliydi. "İnsanlar birbirlerine çok daha kolay tepki gösteriyor" yargısına görüştüğümüz kişilerin yüzde 84'ü katılırken, yüzde 10'a yakın bir kısmı katılmadı.

Bu yargıya katılma oranları demografik kümeler içinde büyük farklılıklar üretmiyor. Cinsiyet ve yaş hiç farklılık üretmezken, eğitim ve hayat tarzı bir önceki sorudaki ile benzer şekilde çalışıyor.

Yine ortalama üzerinden değerlendirme yaptığımızda Türkiye ortalamasının 4,1 olduğunu görüyoruz. En kayda değer farklılığı şiddetin kaynakları bölümündeki "Benim sınıfımdakiler Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller" yargısına verilen cevaplarda görüyoruz. Bu yargıya katılma derecesi arttıkça, insanların birbirlerine çok daha kolay tepki gösterdiğini düşünenler de artıyor. Yine de "benim sınıfımdakiler Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller" yargısına "kesinlikle katılmıyorum" diyenler bile Türkiye ortalaması olan 4,1'in biraz altında 3,9 ortalamayla katılıyorlar.

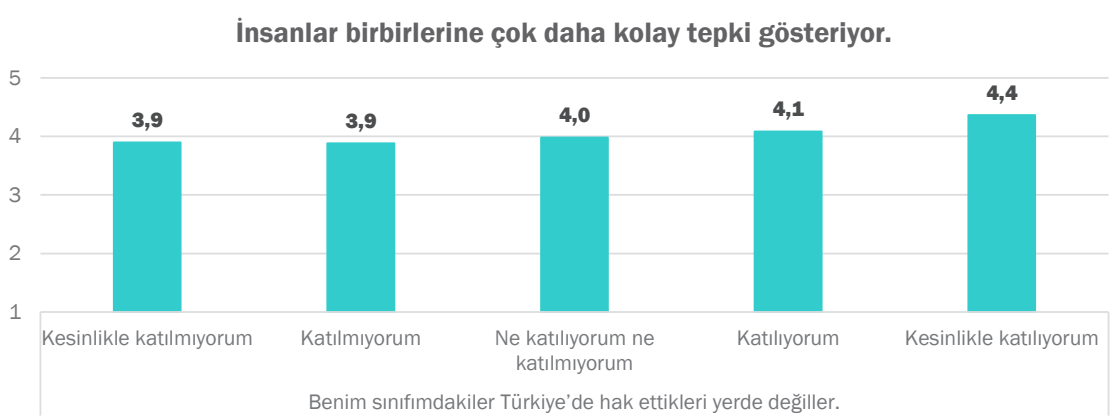

6.3. İnsanlar Birbirlerine Daha Az Güveniyor

Bu bölümdeki son yargımız ise insanların birbirlerine olan güveniyle ilgiliydi. "İnsanlar birbirlerine daha az güveniyor" yargısına görüştüğümüz her 10 kişiden 9'u katıldı.

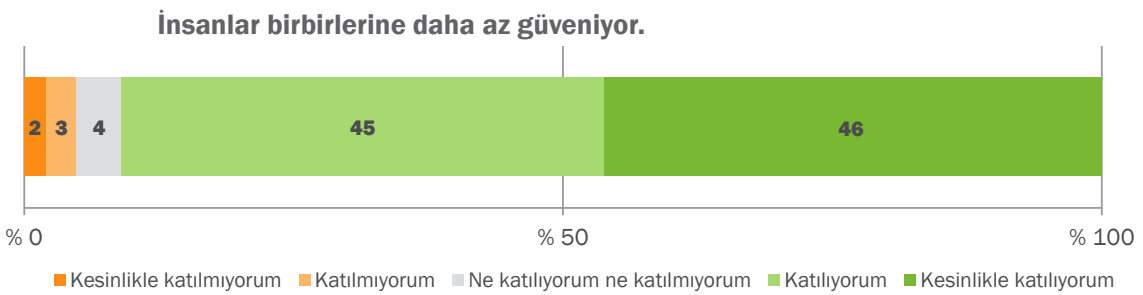

Yine ortalamalar üzerinden baktığımızda Türkiye'nin ortalaması 4,3 oluyor ki "katılıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" arasında. İnsanların birbirlerine daha az güvendiğine dair olan düşünce toplumda diğer yargılarımızdan daha da yüksek oranda kabul görüyor.

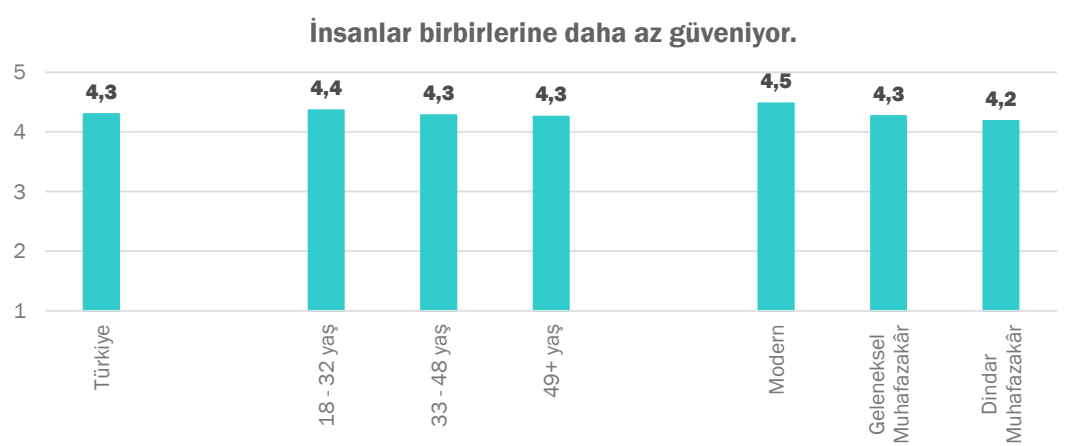

Görüştüğümüz kişilerin yüksek oranda katıldığı bu yargıya, siyasi görüşünün Türkiye'de tehdit altında olduğunu düşünenler daha da yüksek oranda katılıyorlar.

Parti tercihlerine göre analiz yaptığımızda oy tercihine göre de büyük farklılıklar olmadığını fakat Ak Parti'ye ve MHP'ye oy verenlerin, bu yargıya diğer seçmen kümelerine kıyasla biraz daha az katıldığını, CHP ve İyi Parti seçmenlerinin ise daha fazla katıldığını görüyoruz.

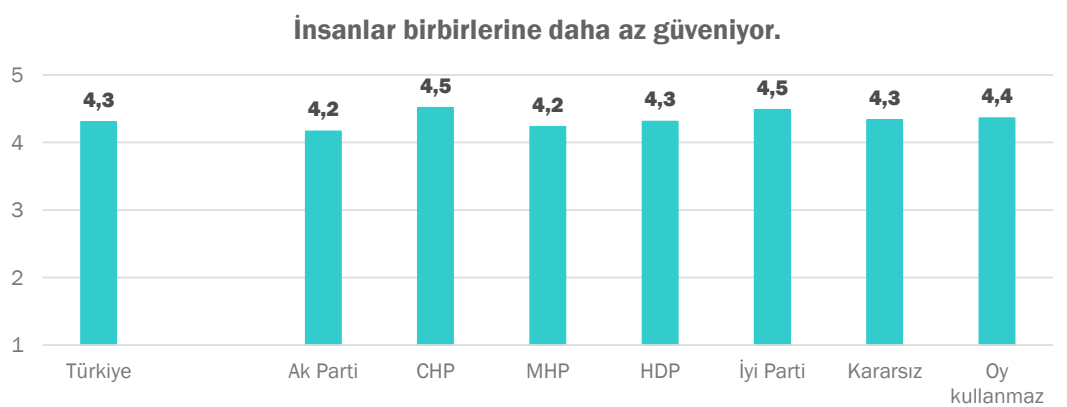

7.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Prof. Dr. Ferhat Kentel

Korku, Cemaatleşme ve Şiddet

Kamuoyu nezdinde yapılan araştırmalar belli bir zaman diliminin, hatta anın fotoğrafını çekerler. Yani teorik olarak, araştırmaya yansıyan verilerin bir gün öncesinde bile geçerli olduğu ya da bir gün sonra da geçerli olacağı anlamına gelmez. Çünkü bu kısa zaman dilimlerinde olan ya da olacak bir olay, araştırmaya yansıyan bütün oranları, dengeleri radikal değişikliklere uğratabilir.

Ancak elimizdeki araştırmada yer alan veriler, çok uzun zamandır sürmekte olan bazı eğilimleri doğruluyor. Türkiye toplumu çok uzun zamandır gerilimlerden gerilimlere geçiyor ve toplumsal kesimler arasındaki güvensizlik düzeyi bazı arızi iyileşmeler dışında süreklilik arz ediyor.

Kuşkusuz bu güvensizliğin uzun tarihsel zamanlara yayılan ya da yakın zaman içinde karşılaşılan siyasal, kültürel ve ekonomik konjonktürlerden kaynaklanan sebepleri var. Bütününü asla kapsayamayacak olsak da, tarihsel olarak, Türkiye'de vatandaşların yaşadıkları Anadolu topraklarının çok zengin bir mirasa, çeşitliliğe sahip olduğu bilinse de, aynı topraklarda farklı halklar, dinler, mezhepler, etnik gruplar ve kültürler arasında savaş, göç, sürgün, katliam gibi sebeplerle, çok yoğun bir biçimde korku ve güvensizliklerin de yaşandığını anlayabiliriz. İnsan sayıları, orduları ve silahları ile daha güçlü olanların daha zayıf olanlar üzerinde kurdukları tahakküm, baskı ve zulümler karşısında, kaçıp kurtulamayan ya da katledilmeyen zayıf toplulukların bireylerinin daha güçlü olanlara tâbi olduklarını kolaylıkla tahayyül edebiliriz. Bu durumun, belli bir zaman diliminde daha güçlü görünüp, daha sonraları daha güçsüzleşmiş olan kesimler için de geçerli olduğunu tahmin edebiliriz.

Başka bir ifadeyle, baskı ve zulüm karşısında din, mezhep, dil ya da toprak değiştirenlerin beraberlerinde, hafızalarında, kültürel sermayelerinde, hayatta kalmaya dair sürekli bir korku ve endişeyi ya da travmayı da taşıdıklarını düşünebiliriz.
Ancak uzun tarihsel dönemlere yayılan bu "zincirleme travma", sadece tarihin derinliklerinde olup, toplumsal genlerimizden arada sırada kendini gösteren bir yaralı hal değildir. Travma yakın tarihlerimize kadar süreklilik arz etmiştir. Kuşkusuz travmalarımız nedeniyle, daha üzerinde konuşmayı bile beceremediğimiz, adını koymaktan korktuğumuz ya da ad koyduğumuz anda varolan kutuplaşmaları alevlendiren "1915 Ermeni meselesi"nden başlayan sorunlu bir yakın tarihe sahibiz...

Ya da "Varlık Vergisi" adı altında uygulamaya konan, geniş halk kitlelerinin sahip olduğu değerlere göre "helâl" olmayan bir şekilde, bir kesimden başka kesime haksız bir şekilde sermayenin, mal ve mülkün kaydırıldığı bir memlekette yaşıyoruz.

İttihat Terakki, Teşkilat-ı Mahsusa ya da 31 Mart vakası gibi karanlık örgüt ve olayların yarattığı ruh halini bir kenara bırakırsak, 27 Mayıs 1960'ta, halkın çoğunluğunun seçtiği bir başbakanı, iki bakanıyla birlikte asan bir darbenin başlama vuruşunu yarattığı bir geleneğe sahibiz. Bu gelenek, 12 Mart 1971'de Meclis oturumunda "Üçe üç!" sloganları eşliğinde Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını asan bir başka darbeyle yerleşik hale geldi. 12 Eylül darbesiyle darbeler geleneğimizde iyileşmesi çok zor başka bir travma katmanı da edindik. Maraş ya da 1 Mayıs katliamlarıyla şartların oluşmasını bekleyen darbenin generali Kenan Evren'in ağzından duyduğumuz "asmayacağız da besleyecek miyiz?" veciz sözleri eşliğinde "hem sağdan hem soldan eşit sayıda" gencecik 50 insanın asılmasıyla "terörize" olduk. Yarattığı zulümde kan olmasa da, toplumun inançlı kesiminde, özellikle başörtülü genç kadınlarda yarattığı travmatik etkiyi düşündüğümüzde 28 Şubat darbesi daha öncekilere eklendi. Son olarak "başarısız" olsa da, 15 Temmuz darbe girişimi yaptığı katliam ve arkasından sebep olduğu siyasal sonuçlar itibariyle, toplumda etkilenmemiş insan bırakmadı.

Hızlı bir taramayla üzerinden geçtiğimiz ve geçmişten bugüne gelen bu darbeler ya da insanların hayatlarına darbe üzerine darbe yaratan bu olaylar Türkiye'de yaşayan her insanın, sınıfsal, siyasal ve kültürel grupların hayatlarında derin güvensizlik izleri bıraktı. Güvensizlik bütün bu toplumsal kesimlerin hafızasına ve adeta genlerine işledi. Kendi geleceği hakkında yeniden üretilen bu güvensizliğin ve dolayısıyla başka kesimlere karşı duyulan güvensizliğin en doğal sonucu da her türden başkasına ve o başkalarından gelecek risklere karşı "cemaatleşerek" savunmaya geçmek oldu.

İşte elinizdeki araştırma bu güvensizliğin yansıdığı farklı fotoğrafları taşıyor. Buna göre, sözünü ettiğimiz cemaatleşme, araştırmanın bizzat bulguları arasında yer alan "insanların birbirlerine daha az güvenmesi", "birbirlerine çok daha kolay tepki göstermesi" ve "giderek daha fazla insanın kendi içine kapanması ve sokakta konuşmaktan korkması" gibi sonuçlar doğuruyor.

Cemaatlerin Siyaseti

Türkiye'de çok farklı kesimler –"cemaatler"– arasında potansiyel olarak var olan, zaman zaman çeşitli vesilelerle alevlenen gerilimler ve şiddet olaylarına kolayca örnekler verebiliriz. Ancak, bu kesimler arasında varolan gerilimlerin en somut bir şekilde vücut bulduğu durumlar ise siyaset alanı oldu. Türkiye çok partili demokratik rejime geçtiğinden beri, yaşanmış olan –bazı istisnalar hariç– bütün seçimlere derin yarılmalar damga vurdu. Kuşkusuz, bu gerilimler bizzat siyasetin kendisinin ürettiği gerilimler değil; toplumun derinliklerinde yaşanan gerilimlerin siyasette somut hale gelmesi, "şeyleşmesiydi". Başka bir deyişle, 1950'li yıllardaki DP-CHP gerilimleri, 1960 ve 1970'lerdeki AP ve CHP gerilimleri, ya da şimdilerde yaşanan AKP-CHP gerilimleri bizzat bu partilerin ürettiği değil, ancak derin kültürel cemaat kimliklerinin ve onlar arasındaki yarılmalarının bu partiler arasındaki ilişkilerde somutlanmasıydı.

Bardağın dolu tarafından görecek olursak, bu durumun toplumdaki derin kültürel çatlakların kendi aralarında kan davası şeklinde çözülmesi yerine, siyaset vasıtasıyla, her şeye rağmen demokrasiyle çözülmeye çalışılması olarak niteleyebiliriz. Ancak bardağın diğer yarısı boştur ve toplumda bu cemaatler arasındaki güvensizlik ve cemaatleşme, siyasete "yenmek ya da yenilmek" ikileminde yansıyor. Başka bir ifadeyle, zaten var olan cemaatler ayrıca siyasal cemaatlere dönüşüyor; siyaset alanı da derin ve en geniş anlamıyla "hayat memat meselesi"nin oynandığı bir alana dönüşüyor.

Araştırmada insanların farklı meselelere gösterdikleri tepkiler arasında, en belirgin farkların siyasal kimlikler arasında tezahür etmesi de siyasal parti tercihlerinin kültürel anlam dünyalarını ne denli "nesneleştirici" bir etkiye sahip olduğunu gösteriyor. İnsanların gündelik hayatlarında "hissettikleri" alt-üst ilişkileri, siyaset tercihleri söz konusu olduğunda "kelimelere" dönüşüyor.

Dolayısıyla demokrasinin en temel unsurları olarak siyasal partiler de cemaatlerin en vücut bulmuş haline dönüşüyor. Aslında hayatın bütün karmaşıklığı içinde, örneğin

"hem dindar hem seküler" olan, fakat dindarlığından ya da sekülerliğinden ötürü sıkıntılar yaşayabilen bir kişi, gerilimin en somut hale geldiği siyaset söz konusu olduğunda, iki özelliğinden birini arka plana atıp, sadece bir boyutta güvensiz ve keskin bir kimliğe dönüşebiliyor. Çok geniş toplumsal kesimlerin, aslında çok katmanlı, farklı kimliksel özelliklerin kesişiminden oluşan varoluş halleri tek boyuta inebiliyor ve insanlar herhangi bir meseleye sadece o tek boyutlu içine kapandığı cemaatlerinden bakıyorlar.

Sahip oldukları ekonomik, sosyal, kültürel sermaye bakımından zayıf ve kırılgan kesimler her yönden güvensizlik içindeler. Ancak, araştırma verilerinin gösterdiği gibi, nispeten güçlü ve egemen konumda olanlar da, sahip olduklarını, elde ettiklerini kaybetmekten derin bir şekilde korkuyorlar. Yani toplumda nispeten güvenlikli duvarlar arkasında bulunanlar bile aslında kendilerini güvensiz hissediyorlar. Bu güvenlikli duvarlar, ister ait oldukları siyasal partinin koruma kalkanı olsun, ister kapısında bekçiler ve dijital kamera sistemleri bulunan güvenlikli siteler olsun, her cemaat ötekileri risk olarak görüyor. Çünkü sahip oldukları durumun her an değişebileceğinden endişe duyuyor, şimdilik üstün geldikleri insanların bir gün onları yerlerinden edebilme ihtimaline karşı kendilerini sürekli teyakkuzda hissediyorlar.

Sınıf ve Kültürel Kimlik

Türkiye'de genellikle sınıf aidiyetinin, sınıfsal ifadenin ve sınıfsal mücadelenin güçlü olmadığı dile getirilir ve bu tespitin büyük ölçüde doğru olduğu söylenebilir. Özellikle 1960'lı, 1970'li yıllarda Türkiye'de sendikal hareketin gösterdiği nispeten başarılı performans bir kenara bırakılırsa, dünya çapındaki modern toplumların krizine, neo-liberal dalgaya ve bu dalgaya karşı yükselen kültürel kimlik mücadelesine paralel bir süreç ülkemizde yaşandı. Türkiye'de de toplumsal ve siyasal hareketlerin ağırlık merkezi kültürel kimlik hareketlerine ve yaşam tarzına ilişkin mücadelelere doğru kaydı.

Ancak her ne kadar görünürde "sınıf"tan ziyade "kültürel kimlikler" hâkim olsa da, söz konusu kültürel kimlik hareketlerinin sınıfsal sıkıntı ve hissedişlerden bağımsız olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü sınıf kendini hiçbir zaman sadece sınıf olarak göstermez; sınıf kendi kültürünü de üretir ve "ekonomik rasyonalite", "serbest piyasa", "serbest ticaret", "işgücü piyasası", "insan faktörü" gibi kavramlarla konuşan bir "ekonomist" dilin kendini "nötr" olarak empoze ettiği bir söylemsel ortamda, bizzat bu kavramların ideolojik içeriklerinin sorgulanması ve bu kavramların içinde sınıfsal olarak konumlanmak hiç kolay değildir. Ancak söylemsel düzeyde "gayri meşru" hale gelmiş sınıf diliyle

konuşamamak sınıfsal tahakkümün, adaletsiz iş ve çalışma koşullarının, keskin hiyerarşik ayrışmaların olmadığı anlamına gelmez. Bu ortamda ve sınıfsal olarak konuşma zorluğu karşısında insanların adalet, eşitlik, özgürlük talepleri ve itirazları ancak ellerinin altında bulunan, benliklerinin bir parçası olmuş olan kültürel referanslarıyla dile gelebilir.

Sınıfsal kimliğin kendi diliyle kendini ifade etmesi veya kültürel reflekslerle ortaya çıkmasının koşulları da bizzat toplumdaki sınıfsal hiyerarşinin neresinde bulunulduğuna göre değişiyor. Araştırma verilerinden anladığımıza göre, daha üst sınıflarda olanlar ekonomik durumlarını, daha alt sınıflarda olanlardan daha fazla önemsiyorlar. Alt gelir grupları ise daha ziyade din/mezheplerini önemsiyorlar. Çünkü, ekonomik zihniyetin, rasyonalitenin çok sofistike olmadığı bu gruplarda dinin aslında sınıfsal bir kimlik işlevi gördüğünü; bu haliyle, toplum içinde grup çıkarlarının korunması için bir tür cemaatleşme kimliği olarak yaşandığını görüyoruz. Başka bir deyişle, bu kesimlerin yükselme arzuları, sınıfsal öfkeleri kültürel alanda kendini anlatabiliyor.

Aslında insanlar kendilerini dinlerine göre tanımlasalar da, tanımlamasalar da, din her halükârda toplumda başka kesimlere karşı alınan tutum ve konumlarda en belirgin olarak ortaya çıkan ayraçlardan biri. Kültürel kimlik ifadeleri arasında yer alan din, diğer ifade türlerine kıyasla en önemli kimlik meselesi olarak ortaya çıkıyor. Örneğin güçlü vurgularla dinin içinde konuşan bir kişi, hem daha fazla hakka sahip olmak istiyor, hem de bunun için şiddete başvurulabileceğini kabul ediyor.

Görüşülen kişilerin kendileri için en önemli olan kimlik özelliklerini seçmeleri istendiğinde, yüzde 53'lük bir kesim din/mezhebinin, yüzde 23'ü ise maddi durumunun, sınıfının en önemli kimliği olduğunu belirtiyor. Bu temel üzerinde, Sünni Müslümanlar arasında dindarlık arttıkça diğer din/mezheplerden üstün oldukları ve dolayısıyla daha fazla hakka sahip olmalarının normal olduğunu; bu kimliklerinin korunması için başkalarına şiddet uygulanabileceğini; Türkiye'de hak ettiği yerde olmadığını ve tehdit altında olduğunu daha fazla düşünme olasılıkları de artıyor.

Ancak sınıf–kültür meselesiyle ilintili, fakat bir öncekinden farklı bir başka eğilim, sokakta Kürtçe konuşulmasına ilişkin en çok MHP'liler tarafından gösterilen tepkilerde seziliyor. Gelir artışıyla beraber sokakta Kürtçe konuşulmasına karşı çıkıp engel olacak olanlar artıyor. Burada kültürel/siyasal kültürel görünen bir gerilimin arkasını besleyen "sınıfsal bir kinin" varlığından da bahsetmek mümkün görünüyor.

Tehlikeli Ötekiler

Araştırma verilerinden öyle anlaşılıyor ki, geniş toplumsal kesimler nezdinde en tehlikeli olarak görülen kategoriler arasında "zihinsel huzuru (konforu demek daha doğru olur) bozabilecek" ve "yabancı" insanlar dikkat çekiyor. Devletin kötü muamelesini en fazla normal görülen gruplar arasında da eşcinseller ve Suriyeliler var.

Her iki kategorinin de ortalamada, kendini "cemaat" gibi gören ya da "cemaatlerden" oluşan bir toplum için çok anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Farklı toplumsal kesimler nezdinde bu kategorilerden birincisinin toplumsal cinsiyet konusunda yerleşik ikili kalıpları, ikincisinin ise ulus-devletle öğrenilmiş ve yerleşikleşmiş "içerisi ve dışarısı" ikilemini erozyona uğratma tehlikesi taşıdığı anlaşılıyor. Tahmin edilebileceği gibi, görüşülen kişiler, en çok "yasadışı örgüt üyesine, eşcinsellere, dinsizlere, mültecilere, açık giyinen birine kötü muamele"yi normal sayıyorlar. AK Parti'liler ve MHP'liler ise devletin fiziksel şiddet uygulamasını Türkiye ortalamasının üstüne normal sayıyorlar.

Aslında bu tür ikilemlerin aşınma tehlikesi ve alternatif yenilenme ve dönüşüm potansiyelleri karşısında korkarak cemaatleşme eğilimlerine pek çok toplumda rastlanabiliyor. Günümüzde daha da çok olmak üzere, her toplum giderek daha çok risk algısı karşısında ortadan bölünme eğilimleri sunuyor. Bu bölünme aslında toplumun bölünmesinden ziyade, insanın kendi içinde bölünmesidir. Ya da her insan teki aslında toplumda var olan pek çok arzu ve duyguyu (en azından yenilenme ve muhafaza etme gibi) kendi bünyesinde taşır. Ancak bazı insanlarda korku ve ona bağlı tepkiler ön plana çıkarken, başka insanlar ise risk algısına rağmen değişimden yana tavır alır.

Güç ve Şiddet

Sınıfsal ezilmişlik ya da eksiklik duygusu, kendilerini anlatırken kültürel/siyasal kategorilere başvurarak anlatan bütün kategorilerde mevcut. Bunun nispeten istisnası AK Parti'liler ya da dini referansları daha belirgin olan insanlar. Öyle görünüyor ki, AK Parti tabanı kendini büyük ölçüde "iktidar" gibi hissediyor; ayrımcılığa ya da şiddete uğradığına dair şikâyet düzeyi en düşük olan bir grup. Bir bakıma bu kesim "hak ettiği" yerde bulunduğunu düşünüyor.

Ancak, genellikle iktidar ve düzenle daha çok hemhal olmuş, düzenin muhafazakâr kimliğini temsil eden bu kesimler arasında değişim karşısında duyulan korku; yabancı ve acayip olan karşısında duyulan korku diğerlerine kıyasla daha yüksek… Ama bu total bir

korku değil; çıkarlar, teknik, para gibi konularda korkudan bahsetmek mümkün değil. Aslında maddiyatın çok öne çıktığı bir toplumda, kapitalizmle hemhal olmuş, kriz durumuna karşı da (kültürü okşayan) popülist söylemlerle tatmin olan bir kitle söz konusu…

Buna karşılık, azınlıklar (mesela Aleviler) böyle bir muhafazakâr dile alabildiğine uzaklar. Ancak, "insanların birbirlerine daha az güvendiklerini, konuşmadıklarını söyleyenler", başka bir ifadeyle kendilerini "tedirgin" hissedenler, daha çok din meselesine (aşırı dindar görünümlülere, başörtülülere) de daha uzak olanlar… İçinde bulunduğumuz konjonktür itibariyle, bu "muhalif" bir tutuma ve daha yüksek bir "korku" durumuna tekabül ediyor.

İki eksenli analizlere baktığımız zaman daha net olarak görüldüğü gibi, öyle anlaşılıyor ki toplumun uçlarında, kenarlarında bulunanlar, ana akım güç merkezlerinden uzakta bulunanlar (Aleviler, HDP, üst gelirliler, çarşaflılar, üst eğitimliler, örtüsüzler, Kürtler), birbirlerinden tam anlamıyla kopmuşlar. Ve bir yandan ortalama kitle bunlara öfke konusunda işbölümü yapmış durumda iken, bu uç kesimler de birbirlerine karşı öfke duyuyor. Özellikle modernler, örtüsüzler, Aleviler daha dindar görünümlülere karşı; sofular ve çarşaflılar ise dinsizlere, açık giyinenlere karşı net konum almış durumdalar. Tabii ki bu net tutum alış, ötekilere karşı "kötü muamele" yapılabilme imkânını da besliyor.

Türkiye'de gerek AKP öncesinde, gerekse AKP zamanında oluşmuş olan orta sınıflar, başka bir deyişle güce ya da iktidara daha yakın olan kesimler ana akım dışında kalanlara benzer tavırlar sergiliyorlar. Örneğin, hemen hepsi sokakta Kürtçe konuşana; aşırı dindarlar el ele tutuşana, Ramazan'da oruç yiyene, yılbaşı kutlamasına karşı tahammül eşikleri çok düşük. Bu kesimler ortak olarak, yakın çevrelerinde Roman, Kürt ya da Suriyeli mülteci istemiyorlar. Aşırı dindarlar ve dinle ilişkisi zayıf olanlar birbirlerini; dindarlar eşcinselleri ve solcuları istemiyorlar.

Öteki ve Şiddet

Araştırmanın verilerinden hareketle, yukarıda yorumladığımız cemaatleşme eğilimi, kuşkusuz sadece bir varoluş meselesi olarak şekillenmiyor. Cemaatleşme bir korku ve korkuya karşı bir savunma refleksi olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda, adeta "sıfır toplamlı oyun" veya "ya ben ya o" mantığında, ötekilere karşı kötü muameleyi, cezalandırmayı, hatta ötekilerin görünür olmaktan çıkması/yok olması isteğine kadar uzanan süreci içeriyor. Bu cezalandırma arzusunu, toplumun yarısı; güvenlik kuvvetlerinin gerekirse bir vatandaşa kötü muamele edebileceği fikrini dile getiriyor. Görüşülen kişilerde,

izinsiz gösteri yapan bir gruptaki insanların ya da şüpheli görülen birinin dövülmesinde haklılık payı olabileceğini; gerekirse ideolojik olarak kabul edilmeyen bazı durumlarda da bizzat kendilerinin müdahale edip engellemeye çalışacağını söyleyenlerin oranları dikkat çekici boyutlara ulaşabiliyor. Keza, örneğin eşcinseller ve Suriyelilere karşı gerekirse devletin kötü muamelesini normal görenlerin de benzer şekilde önemli oranlarda olduğunu vurgulayabiliriz. Kaldı ki, bu türden kötü muamelenin toplumumuzda örneklerine sıkça rastlayabiliyoruz. Farklı şehirlerde Suriyelilere karşı ya da Romanlara karşı girişilen linç hareketlerine işaret etmek yeterli olacaktır. Ancak bu "kötü muamele" sadece sıradan vatandaşın tutum ve davranışlarına dair değildir. Şiddet içeren bu tutum ve davranışlar aynı zamanda, bir yanda vatandaşların, diğer yanda devlet ve onun güvenlik kuvvetleri arasında oluşmuş olan ortak beklentileri de besliyor. Nisan ayında Çırağan sarayında gerçekleşen "seçkin" bir düğün ve o düğün etrafında ortaya çıkan siyasi protokol için yolların kapatılmasına karşı yüksek sesle tepki gösteren bir avukata karşı koruma polislerinin gösterdiği şiddet, tam da toplumda şiddete dair ortaya çıkan ortak ruh halini net olarak gösteriyor. Çünkü polis de, halkın önemli bir kısmı da devletin polisinin şiddet gösterebileceği fikrini benimsiyor. Bir bakıma, polis de devletin değil, bir cemaatin polisi olarak şiddet uygulayabileceğini biliyor.

Sonuç

Sonuç olarak en başta dile getirdiğimiz yoruma dönebiliriz. "Giderek daha fazla insanın kendi içine kapanması ve sokakta konuşmaktan korkması" olgusu doğrulanıyor. Sokakta şiddetin normalleşmesi sessizliği ve korkuyu, korku kendi içine, cemaatine kapanmayı, cemaatleşme ise başkalarına karşı kötü muamelenin normalleşmesini beraberinde getiriyor.

Son olarak, KONDA'nın araştırması bize güvensizliğin, cemaatleşmenin fotoğrafını çekmiş durumda ve bu fotoğrafta şiddetin nasıl gündelik hayatı tehdit eden bir potansiyel taşıdığına işaret ediyor. Ancak, araştırma bize aynı zamanda şiddete mesafeli duran, şiddeti reddeden önemli bir kesimin varlığını da gösteriyor. Buna ek olarak, araştırma, insanların kendilerinden ziyade şiddetin devlet tarafından uygulanabileceğini söyleyen önemli bir kitlenin varlığını gösteriyor. Dolayısıyla şiddet normalleşse de en azından devletin içerdiği teorik bir bilgiye gönderme yapıyor; "şiddet devlet tekeline aittir". Başka bir ifadeyle, en azından şiddetin devlet tekelinde olabileceği gibi temel bir varsayım büyük ölçüde kabul edilmiş görünüyor. Bardağı gene boş tarafından okuyacak olursak, devletin şiddetini yeterli görmeyen az sayıda insanın yarattıkları etkinin hiç de yabana atılır gibi olmadığını vurgulayabiliriz.

8.

ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ

8.1. Araştırmanın Genel Tanımı

Bu raporun dayanağı olan araştırma, Küyerel Düşünce Enstitüsü için, KONDA Araştırma ve Danışmanlık A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın saha çalışması 3-4 Kasım 2018 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, Türkiye'deki 18 yaş üstü yetişkin nüfusun, saha çalışmasının yapıldığı günlerdeki siyasal eğilimlerini, tercihleri ve profillerini yansıtmaktadır.

Araştırma, Türkiye'nin 18 yaş üstü yetişkin nüfusunu temsil edecek deneklerin tercihlerindeki eğilim ve değişimleri belirlemek ve izlemek için tasarlanmış ve uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularının hata payı, yüzde 95 güven aralığında +/- 1,7, yüzde 99 güven aralığında yüzde +/- 2,3'dür.

8.2. Örneklem

Örneklem, ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) verilerine dayalı mahalle ve köylerin nüfus büyüklükleri ve eğitim seviyeleri verileri ile 1 Kasım 2015 Genel seçimlerinin mahalle ve köy sonuçları katmanlandırılarak hazırlanmıştır. Yerleşim yerleri önce kır/kent/metropol olarak ayrıştırılmış ve 12 bölge esas alınarak örneklem tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında, 32 ilin merkez dahil 101 ilçesine bağlı 154 mahalle ve köyünde 2691 kişiyle hanelerinde yüzyüze görüşülmüştür. Her bir mahallede gerçekleştirilen 18 anket için yaş ve cinsiyet kotası uygulanmıştır.

Gidilen il	32
Gidilen ilçe	101
Gidilen mahalle/köy	154
Görüşülen denek	2691

Yaş grubu	Kadın	Kadın
18-32 yaş	3 denek	3 denek
33-48 yaş	3 denek	3 denek
49 yaş ve üstü	3 denek	3 denek

	Düzey 1 (12 bölge)	Gidilen iller
1	İstanbul	İstanbul
2	Batı Marmara	Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Tekirdağ
3	Ege	Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa
4	Doğu Marmara	Bolu, Bursa, Eskişehir, Kocaeli
5	Batı Anadolu	Ankara, Konya
6	Akdeniz	Adana, Antalya, Hatay, Mersin
7	Orta Anadolu	Kayseri, Sivas
8	Batı Karadeniz	Samsun, Tokat
9	Doğu Karadeniz	Trabzon
10	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Kars
11	Ortadoğu Anadolu	Elazığ, Malatya, Van
12	Güneydoğu Anadolu	Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa

	Anketin yapıldığı bölge	Kır	Kent	Metropol	Toplam
1	İstanbul			19,8%	19,8%
2	Batı Marmara		3,3%	1,3%	4,7%
3	Ege	2,0%	6,8%	4,6%	13,4%
4	Doğu Marmara	1,3%	2,7%	5,4%	9,4%
5	Batı Anadolu	,7%	1,9%	6,9%	9,5%
6	Akdeniz	1,9%	5,4%	5,2%	12,6%
7	Orta Anadolu	,7%	2,7%	1,3%	4,7%
8	Batı Karadeniz	2,0%	3,4%	,6%	6,0%
9	Doğu Karadeniz	1,2%	2,0%		3,2%
10	Kuzeydoğu Anadolu	1,3%	1,3%		2,7%
11	Ortadoğu Anadolu	1,3%	2,7%	,7%	4,6%
12	Güneydoğu Anadolu	2,0%	3,3%	4,1%	9,4%
	Toplam	14,4%	35,5%	50,1%	100,0%

9.

TÜM CEVAP DAĞILIMLARI

9.1. Demografi

Konuşulan kişinin cinsiyeti	Yüzde
Kadın	51,2
Erkek	48,8
Toplam	100,0

Kaç yaşındasınız? (Gruplanmış)	Yüzde
18 - 32 yaş	33,8
33 - 48 yaş	34,8
49+ yaş	31,5
Toplam	100,0

Eğitim durumunuz, yani son bitirdiğiniz okul nedir?	Yüzde
Okuryazar değil	6,0
Diplomasız okur	2,2
İlkokul mezunu	30,2
İlköğretim/Ortaokul mezunu	14,3
Lise mezunu	30,1
Üniversite mezunu	15,8
Yüksek lisans/Doktora	1,5
Toplam	100,0

Bu evde/hanede kaç kişi oturuyor (çocuklar dahil)?	Yüzde
1 - 2 kişi	21,2
3 - 5 kişi	66,1
6 - 8 kişi	10,6
9 ve daha fazla kişi	2,1
Toplam	100,0

Medeni durumunuz nedir?	Yüzde
Bekâr	23,4
Sözlü/nişanlı	2,0
Evli	68,5
Dul	4,8
Boşanmış	1,3
Toplam	100,0

Kendinizi, HAYAT TARZI bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?	Yüzde
Modern	27,5
Geleneksel Muhafazakâr	44,9
Dindar Muhafazakâr	27,6
Toplam	100,0

Geçen hafta para kazanmak için bir işte çalıştınız mı? Çalıştınızsa mesleğiniz nedir?	Yüzde
Devlet memuru	5,2
Özel sektör	6,2
İşçi	9,3
Esnaf	8,6
Tüccar/iş adamı	1,2
Serbest meslek sahibi	1,9
Çiftçi, ziraatçı, hayvancı	2,5
Çalışıyor, diğer	5,8
Emekli	12,8
Ev kadını	30,6

Öğrenci	9,7
İşsiz	4,7
Çalışamaz halde	1,6
Toplam	100,0

Bugün bir GENEL MİLLETVEKİLLİĞİ SEÇİMİ yapılsa oyunuzu kime, hangi partiye verirsiniz?	**Yüzde**
Ak Parti	33,1
CHP	15,3
MHP	8,2
HDP	5,2
İyi Parti	2,3
Diğer partiler	,9
Kararsız	27,5
Oy kullanmaz	7,5
Toplam	100,0

Yerleşim kodu	**Yüzde**
Kır	14,4
Kent	35,5
Metropol	50,1
Toplam	100,0

Anketin yapıldığı bölge	**Yüzde**
İstanbul	19,8
Batı Marmara	4,7
Ege	13,4
Doğu Marmara	9,4
Batı Anadolu	9,5
Akdeniz	12,6
Orta Anadolu	4,7
Batı Karadeniz	6,0
Doğu Karadeniz	3,2
Kuzeydoğu Anadolu	2,7

Ortadoğu Anadolu	4,6
Güneydoğu Anadolu	9,4
Toplam	100,0

Haberleri seyretmek için en fazla hangi TV kanalını tercih ediyorsunuz?	**Yüzde**
İzlemiyorum	13,6
Haberleri TV'den takip etmiyorum	9,0
A Haber	5,9
ATV	12,4
CNN Türk	2,4
Fox TV	22,7
Haber Türk	1,6
Halk TV	1,2
Kanal 7	1,3
Kanal D	5,2
NTV	2,4
Show TV	6,1
Star TV	3,1
TRT	9,5
Ulusal Kanal	,2
Diğer kanallar	3,4
Toplam	100,0

Bu hanenin malı olan arabanız var mı?	**Yüzde**
Var	50,0
Yok	50,0
Toplam	100,0

(Erkekse) Eşiniz (kadınsa) Siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?	**Yüzde**
Örtmüyor	28,4
Başörtüsü	47,4
Türban	7,2
Çarşaf, peçe	,8

Görüşülen kişi bekâr erkek	16,1
Toplam	100,0

Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?	**Yüzde**
Türk	77,1
Kürt	15,6
Zaza	1,1
Arap	2,5
Diğer	3,7
Toplam	100,0

Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir?	**Yüzde**
Sünni Müslüman	91,5
Alevi Müslüman	5,7
Diğer din mensubu	,9
Dini inancı yok	2,0
Toplam	100,0

Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?	**Yüzde**
Ateist	2,0
İnançsız	2,5
İnançlı	29,1
Dindar	56,1
Sofu	10,3
Toplam	100,0

Bu evde yaşayanların aylık toplam geliri ne kadardır? Herkesin her türlü kazancı dahil evinize ayda ortalama kaç para giriyor?	Yüzde
1200 TL ve altı	6,8
1201 - 2000 TL	33,6
2001 - 3000 TL	26,3
3001 - 5000 TL	24,2
5001 TL ve üstü	9,1
Toplam	100,0

Ekonomik sınıflar	Yüzde
Alt gelir	15,5
Alt orta sınıf	33,5
Yeni orta sınıf	31,1
Üst gelir	20,0
Toplam	100,0

Oturulan evin tipi	Yüzde
Gecekodu/dış sıvasız apartman	4,5
Müstakil, geleneksel ev	28,9
Apartman	61,5
Site içinde	4,9
Çok lüks bina, villa	,2
Toplam	100,0

9.2. Şiddetin Olası Kaynakları

Hemcinslerim Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	14,3
Katılmıyorum	28,0
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	12,6
Katılıyorum	29,7
Kesinlikle katılıyorum	15,4
Toplam	100,0

Hemcinslerim Türkiye'de tehdit altında.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	19,9
Katılmıyorum	32,3
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	11,2
Katılıyorum	25,3
Kesinlikle katılıyorum	11,3
Toplam	100,0

Hemcinslerimin korunmaları/hak ettikleri yere gelmeleri için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	42,6
Katılmıyorum	39,9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,1
Katılıyorum	7,1
Kesinlikle katılıyorum	3,2
Toplam	100,0

Cinsiyetim yüzünden ayrımcılığa uğradım.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	32,8
Katılmıyorum	42,2
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,5
Katılıyorum	12,4
Kesinlikle katılıyorum	5,1
Toplam	100,0

Cinsiyetim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	41,4
Katılmıyorum	44,9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,9
Katılıyorum	5,7
Kesinlikle katılıyorum	3,1
Toplam	100,0

Benim cinsiyetim daha üstündür ve bu yüzden karşı cinsiyetten daha fazla hakka sahip olmam normaldir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	37,2
Katılmıyorum	39,9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	9,3
Katılıyorum	9,0
Kesinlikle katılıyorum	4,5
Toplam	100,0

Siyasi görüşüm Türkiye'de hak ettiği yerde değil.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	11,1
Katılmıyorum	26,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	14,8
Katılıyorum	30,3
Kesinlikle katılıyorum	17,3
Toplam	100,0

Siyasi görüşüm Türkiye'de tehdit altında.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	14,4
Katılmıyorum	35,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	18,4
Katılıyorum	20,9
Kesinlikle katılıyorum	10,8
Toplam	100,0

Siyasi görüşümün korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	42,6
Katılmıyorum	42,1
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	9,7
Katılıyorum	4,3
Kesinlikle katılıyorum	1,4
Toplam	100,0

Siyasi görüşüm yüzünden ayrımcılığa uğradım.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	24,7
Katılmıyorum	39,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	12,4
Katılıyorum	17,1
Kesinlikle katılıyorum	6,2
Toplam	100,0

Siyasi görüşüm yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	40,7
Katılmıyorum	46,9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,1
Katılıyorum	3,3
Kesinlikle katılıyorum	2,0
Toplam	100,0

Benim siyasi görüşüm daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	34,4
Katılmıyorum	40,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	11,7
Katılıyorum	9,4
Kesinlikle katılıyorum	3,9
Toplam	100,0

Etnik kökenim Türkiye'de hak ettiği yerde değil.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	18,6
Katılmıyorum	39,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	13,1
Katılıyorum	20,1
Kesinlikle katılıyorum	8,5
Toplam	100,0

Etnik kökenim Türkiye'de tehdit altında.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	23,0
Katılmıyorum	45,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	11,5
Katılıyorum	14,2
Kesinlikle katılıyorum	5,7
Toplam	100,0

Etnik kökenimin korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	43,9
Katılmıyorum	41,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,2
Katılıyorum	5,1
Kesinlikle katılıyorum	1,9
Toplam	100,0

Etnik kökenim yüzünden ayrımcılığa uğradım.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	33,5
Katılmıyorum	46,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,0
Katılıyorum	8,8
Kesinlikle katılıyorum	4,2
Toplam	100,0

Etnik kökenim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	42,6
Katılmıyorum	49,0
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,7
Katılıyorum	2,3
Kesinlikle katılıyorum	1,3
Toplam	100,0

Etnik kökenim diğer kökenlerden daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	38,5
Katılmıyorum	42,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,5
Katılıyorum	7,3
Kesinlikle katılıyorum	4,2
Toplam	100,0

Dinim/mezhebim Türkiye'de hak ettiği yerde değil.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	20,9
Katılmıyorum	41,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	11,1
Katılıyorum	18,5
Kesinlikle katılıyorum	7,8
Toplam	100,0

Dinim/mezhebim Türkiye'de tehdit altında.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	25,8
Katılmıyorum	46,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	10,4
Katılıyorum	12,7
Kesinlikle katılıyorum	4,7
Toplam	100,0

Dinimin/mezhebimin korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	44,8
Katılmıyorum	42,1
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,6
Katılıyorum	5,4
Kesinlikle katılıyorum	2,0
Toplam	100,0

Dinim/mezhebim yüzünden ayrımcılığa uğradım.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	37,5
Katılmıyorum	47,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	6,1
Katılıyorum	6,3
Kesinlikle katılıyorum	2,3
Toplam	100,0

Dinim/mezhebim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	45,3
Katılmıyorum	49,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	3,3
Katılıyorum	1,1
Kesinlikle katılıyorum	,8
Toplam	100,0

Dinim/mezhebim diğer dinler/mezheplerden daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	36,0
Katılmıyorum	37,9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,0
Katılıyorum	10,7
Kesinlikle katılıyorum	8,3
Toplam	100,0

Benim sınıfımdakiler Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	7,1
Katılmıyorum	20,1
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	14,9
Katılıyorum	37,5
Kesinlikle katılıyorum	20,4
Toplam	100,0

Benim sınıfıma mensup olanların korunması/hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	42,3
Katılmıyorum	43,2
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,1
Katılıyorum	5,4
Kesinlikle katılıyorum	2,1
Toplam	100,0

Maddi durumum, sınıfım yüzünden ayrımcılığa uğradım.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	24,1
Katılmıyorum	38,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	11,9
Katılıyorum	17,9
Kesinlikle katılıyorum	7,4
Toplam	100,0

Bu kimlikler arasından sizin için EN ÖNEMLİ olan hangisidir?	**Yüzde**
Din/mezhebim	53,4
Etnik kökenim	7,8
Cinsiyetim	7,5
Siyasi görüşüm	8,6
Maddi durumum, sınıfım	22,7
Toplam	100,0

9.3. Şiddetin Kabul Gördüğü Durumlar

Bir polisin veya devlet memurunun kimlere gerekirse kötü muamele etmesini normal sayarsınız?	Yüzde
Yasadışı örgüt üyesi biri	44,5
Eşcinsel biri	12,6
Dinsiz biri	7,1
Suriyeli biri	6,5
Aşırı dindar görünümlü biri	4,0
Hükümet muhalifi olan biri	3,5
Kürt biri	2,8
Açık giyinen bir kadın	1,6
Alevi biri	,6
Zengin biri	,4
Yoksul biri	,2
Başörtülü bir kadın	,1
Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli.	46,4

Sizce T.C. devletinin kendi vatandaşlarına fiziksel şiddet uygulaması normal ve kabul edilebilir bir şey midir?	Yüzde
Bazı durumlarda normaldir ve kabul edilebilir.	32,7
Hiçbir durumda normal ve kabul edilebilir değildir.	67,3
Toplam	100,0

Şimdi sayacaklarımda haklılık payı olma ihtimali var mıdır?	Yüzde
Öğrencisini döven öğretmen	6,7
Karısını döven koca	2,8
Kız arkadaşını/nişanlısını döven genç erkek	1,0
Siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven polis	14,9
İzinsiz gösteri yapan bir gruptaki insanları döven polis	17,6
Siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven kalabalık	9,5
Hiçbirinde haklılık payı yoktur	69,9

Şimdi sayacağım durumların hangisinde müdahale eder ve engel olmaya çalışırsınız?	**Yüzde**
Bir teröristin mahallenize sığınması	68,7
Dini tarikat toplantısı	10,9
Apartmanınıza bir kimsesiz veya dilencinin sığınması	10,3
Onaylamadığım partinin üyelerinin mahallemde seçim bildirisi dağıtması	5,8
Ramazan'da birinin oruç tutmayıp yemek yemesi	4,9
Sokakta Kürtçe konuşulması	4,5
Sokakta yılbaşı kutlamaları	4,4
Bir çiftin toplu taşımada el ele tutuşması	1,6
Hiçbirinde	25,6

Yaşadığınız yerde EN ÇOK hangisini istemezsiniz?	**Yüzde**
Aşırı dindar gruplar	15,6
Dinsizler	21,9
Eşcinseller	27,1
Kürtler	2,9
Mülteciler	25,9
Romanlar	1,3
Solcular	1,9
Ülkücüler	3,4
Toplam	100,0

Peki bu grupların sizin bulunduğunuz yerde yaşamaması için ne yapılmasını istersiniz?	**Yüzde**
Bizzat ben kovarım.	6,0
Mahalleli olarak kovmak gerekir.	11,8
Devletin kovması gerekir.	58,3
Hiçbir şey, müdahale edilmesini istemem.	23,9
Toplam	100,0

9.5. Toplumun Ruh Hali

Giderek daha fazla insan kendi içine kapanıyor ve sokakta konuşmaktan korkuyor.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	5,2
Katılmıyorum	12,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,6
Katılıyorum	44,5
Kesinlikle katılıyorum	30,2
Toplam	100,0

İnsanlar birbirlerine çok daha kolay tepki gösteriyor.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	3,4
Katılmıyorum	6,3
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,6
Katılıyorum	49,2
Kesinlikle katılıyorum	35,5
Toplam	100,0

İnsanlar birbirlerine daha az güveniyor.	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	2,0
Katılmıyorum	2,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,2
Katılıyorum	44,7
Kesinlikle katılıyorum	46,2
Toplam	100,0

10.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Barometre raporlarında yer alan tüm bulgular, araştırmaların saha çalışmalarında görüşülen kişilerle yüz yüze yapılan anketlerde sorulan sorulara dayandırılmaktadır. Bazı sorular ve cevap seçenekleri sonrasında kısaltılarak veya basitleştirilerek, raporda gündelik dilde kullanılan terimlerle ifade edilmektedir. Örneğin kendini ne kadar dindar gördüğüne dair soruya cevaben "İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri" için, raporda kısaca "inançlı" ifadesi kullanılmaktadır. Bu bölüm hem Barometre raporunu eline ilk defa alanlar için, hem de terimlerle ilgili açıklamaya ihtiyaç duyanlar için hazırlanmıştır. İlk tabloda terimler ve açıklamaları, daha sonraki tablolarda bu terimlerin kaynağı olan soru ve cevap metinleri yer almaktadır.

	AÇIKLAMA
Alevi Müslüman:	Kendi din/mezhebini Alevi Müslüman olarak tanımlayan kişi
Alt Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ama otomobili olmayan kesim
Alt Sınıf:	Kişi başı geliri en düşük olan yüzde 20'lik kesim
Arap:	Kendi etnik kökenini Arap olarak tanımlayan kişi
Başörtülü:	Kendisi veya erkekse eşinin başörtüsü ile örtündüğünü belirten kişi
Çarşaf:	Kendisi veya erkekse eşinin çarşafla örtündüğünü belirten kişi
Dindar:	Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dindar Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını dindar muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
Geleneksel Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını geleneksel muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
İnançlı:	İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
İnançsız:	Dinin gereklerine pek inanmayan biri
Kent:	Nüfusu 4000'in üstünde olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)

Kır:	Nüfusu 4000'in altında olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kürt:	Kendi etnik kökenini Kürt olarak tanımlayan kişi
Metropol:	Nüfusu en yüksek 15 şehrin bütünleşik şehir merkezi sınırlarındaki yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Modern:	Kendi hayat tarzını modern olarak tanımlayan kişi
Örtünmeyenler:	Kendisi veya erkekse eşinin örtünmediğini belirten kişi
Sofu:	Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
Sünni Müslüman:	Kendi din/mezhebini Sünni Müslüman olarak tanımlayan kişi
Türbanlı:	Kendisi veya erkekse eşinin türbanla örtündüğünü belirten kişi
Türk:	Kendi etnik kökenini Türk olarak tanımlayan kişi
Üst Sınıf:	Kişi başı geliri en yüksek olan yüzde 20'lik kesim
Yeni Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ve otomobili olan kesim
Zaza:	Kendi etnik kökenini Zaza olan tanımlayan kişi
Çoklu İlişkisellik/ Mütekabiliyet Analizi (ÇMA) ***(Multiple Correspondence Analysis)***	Nominal-kategorik veriler arasında bulunan ilişkilerin yapısını ve aralarındaki olası örüntüleri iki boyutlu bir düzlemde göstemeye yarayan bir veri analizi tekniğidir. Mütekabiliyet Analizinin (MA) ikiden fazla değişkenli, büyük veri setlerine uygulanması ihtiyacına karşılık verir. ÇMA, 1960'lı yıllarda matematikçi ve dilbilimci Jean-Paul Benzécri'nin çalışmaları ile şekillenmiş, 1980'lerde hakkındaki araştırmaların İngilizceye çevrilmeye başlanması ve Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün makalelerinde bu yönteme yer vermesi ile bu alandaki çalışma ve yayınlar hızla artmıştır.

10.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler

Kendinizi, hayat tarzı bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?
Modern
Geleneksel Muhafazakâr
Dindar Muhafazakâr

Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir?
Sünni Müslüman
Alevi Müslüman
Diğer

Yerleşim Kodu (Örneklemden gelen veri)
Kır
Kent
Metropol

Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?
Türk
Kürt
Zaza
Arap
Diğer

Eşiniz veya siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?
Örtünmüyor
Başörtüsü
Türban
Çarşaf
Bekâr erkek

Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?
Dinin gereklerine pek inanmayan biri
İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri

Ekonomik sınıflar (Hanedeki kişi sayısı, hane geliri ve otomobil sahipliği kullanılarak hesaplanıyor)
Alt sınıf
Alt orta sınıf
Yeni orta sınıf
Üst sınıf

11.

EK 1: ANKET FORMU

Dikkat! ( ) : Tek seçenek sembolü [ ] : Çoklu seçenek sembolü.

VG No:

KONDA ARAŞTIRMA

İYİ GÜNLER EFENDİM,

İzninizle size birkaç kısa soru soracağım. Anketimiz yaklaşık 7-8 dakikanızı alacaktır. Araştırmamız, tek tek kişilerin değil, genelde halkın ne düşündüğünü belirlemeyi amaçlayan bir çalışmadır. Sorularımızla ilgili samimi fikirlerinizi rica ediyoruz. İlginize ve yardımlarınıza çok teşekkür ederiz.

MK Kodu (Zarfın üzerinde yazılıdır): ……

1. Konuşulan kişinin cinsiyeti ( ) Kadın ( ) Erkek

2. Kaç yaşındasınız? …….

3. Eğitim durumunuz, yani son bitirdiğiniz okul nedir?

( ) Okuryazar değil ( ) Diplomasız okur ( ) İlkokul mezunu ( ) İlköğretim / Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu ( ) Üniversite mezunu ( ) Yüksek lisans / Doktora

4. Medeni durumunuz nedir? ( ) Bekar ( ) Sözlü/Nişanlı ( ) Evli ( ) Dul ( ) Boşanmış

5. Bu evde / hanede kaç kişi oturuyor (çocuklar dahil)? …….

6. Kendinizi, HAYAT TARZI bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?
(ANKETÖRE: Deneğin söylediği TEK seçeneği işaretleyiniz.)

( ) Modern ( ) Geleneksel muhafazakâr ( ) Dindar muhafazakâr

7. Geçen hafta para kazanmak için bir işte çalıştınız mı? Çalıştınızsa mesleğiniz nedir?

ÇALIŞIYOR İSE:

( ) Devlet memuru, şef, müdür vb.
( ) Özel sektörde memur, müdür vb.
( ) İşçi
( ) Küçük esnaf / zanaatkâr /şoför vb.
( ) Tüccar / sanayici / işadamı
( ) Doktor, mimar, avukat vs. (Serbest meslek)
( ) Çiftçi, ziraatçı, hayvancı
( ) Çalışıyor, diğer: ……

ÇALIŞMIYOR İSE:

( ) Emekli
( ) Ev kadını
( ) Öğrenci
( ) İşsiz, iş arıyor
( ) Çalışamaz halde

8. Bugün bir GENEL MİLLETVEKİLLİĞİ SEÇİMİ yapılsa oyunuzu kime, hangi partiye verirsiniz?
(ANKETÖRE: Cevap yok, diyenlerden olabildiğince cevap almaya çalışınız.)

Parti adı: …… ( ) Kararsız ( ) Oy kullanmaz

Şimdi size farklı kimliklerinizle ilgili bir dizi cümle okuyacağım.

9. *Cinsiyetinizle ilgili şimdi okuyacağım cümlelere katılıyor musunuz?*

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
9.1.	**Hemcinslerim Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller.**	( )	( )	( )	( )	( )
9.2.	**Hemcinslerim Türkiye'de tehdit altında.**	( )	( )	( )	( )	( )
9.3.	**Hemcinslerimin korunmaları / hak ettikleri yere gelmeleri için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.**	( )	( )	( )	( )	( )
9.4.	**Cinsiyetim yüzünden ayrımcılığa uğradım.**	( )	( )	( )	( )	( )
9.5.	**Cinsiyetim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.**	( )	( )	( )	( )	( )
9.6.	**Benim cinsiyetim daha üstündür ve bu yüzden karşı cinsiyetten daha fazla hakka sahip olmam normaldir.**	( )	( )	( )	( )	( )

Dikkat! ( ) : Tek seçenek sembolü [ ] : Çoklu seçenek sembolü.

KONDA ARAŞTIRMA

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
10.	*Siyasi görüşünüzle ilgili şimdi okuyacağım cümlelere katılıyor musunuz?*					
10.1.	**Siyasi görüşüm Türkiye'de hak ettiği yerde değil.**	( )	( )	( )	( )	( )
10.2.	**Siyasi görüşüm Türkiye'de tehdit altında.**	( )	( )	( )	( )	( )
10.3.	**Siyasi görüşümün korunması / hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.**	( )	( )	( )	( )	( )
10.4.	**Siyasi görüşüm yüzünden ayrımcılığa uğradım.**	( )	( )	( )	( )	( )
10.5.	**Siyasi görüşüm yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.**	( )	( )	( )	( )	( )
10.6.	**Benim siyasi görüşüm daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.**	( )	( )	( )	( )	( )
11.	*Etnik kökeninizle ilgili şimdi okuyacağım cümlelere katılıyor musunuz?*	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
11.1.	**Etnik kökenim Türkiye'de hak ettiği yerde değil.**	( )	( )	( )	( )	( )
11.2.	**Etnik kökenim Türkiye'de tehdit altında.**	( )	( )	( )	( )	( )
11.3.	**Etnik kökenimin korunması / hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.**	( )	( )	( )	( )	( )
11.4.	**Etnik kökenim yüzünden ayrımcılığa uğradım.**	( )	( )	( )	( )	( )
11.5.	**Etnik kökenim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.**	( )	( )	( )	( )	( )
11.6.	**Etnik kökenim diğer kökenlerden daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.**	( )	( )	( )	( )	( )
12.	*Dininiz/mezhebinizle ilgili şimdi okuyacağım cümlelere katılıyor musunuz?*	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
12.1.	**Dinim/mezhebim Türkiye'de hak ettiği yerde değil.**	( )	( )	( )	( )	( )
12.2.	**Dinim/mezhebim Türkiye'de tehdit altında.**	( )	( )	( )	( )	( )
12.3.	**Dinimin/mezhebimin korunması / hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.**	( )	( )	( )	( )	( )
12.4.	**Dinim/mezhebim yüzünden ayrımcılığa uğradım.**	( )	( )	( )	( )	( )
12.5.	**Dinim/mezhebim yüzünden dayak yedim, şiddet gördüm.**	( )	( )	( )	( )	( )
12.6.	**Dinim/mezhebim diğer dinler/mezheplerden daha üstündür ve bu yüzden diğerlerinden daha fazla hakka sahip olmam normaldir.**	( )	( )	( )	( )	( )

Dikkat! ( ) : Tek seçenek sembolü [ ] : Çoklu seçenek sembolü.

KONDA ARAŞTIRMA

13. *Maddi durumunuzla, ekonomik sınıfınızla yani toplumun kalanına göre daha yoksul veya daha zengin olmanızla ilgili şimdi okuyacağım cümlelere katılıyor musunuz?*	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
13.1. Benim sınıfımdakiler Türkiye'de hak ettikleri yerde değiller.	( )	( )	( )	( )	( )
13.2. Benim sınıfıma mensup olanların korunması / hak ettiği yere gelmesi için gerekirse başkalarına şiddet uygulanabilir.	( )	( )	( )	( )	( )
13.3. Maddi durumum, sınıfım yüzünden ayrımcılığa uğradım.	( )	( )	( )	( )	( )

14. Peki demin okuduğumuz bu kimlikler arasından sizin için EN ÖNEMLİ olan hangisidir? *(ANKETÖRE: TEK seçenek işaretleyin)*

( ) Din / mezhebim ( ) Etnik kökenim ( ) Cinsiyetim ( ) Siyasi görüşüm ( ) Maddi durumum, sınıfım

15. Bir polisin veya devlet memurunun kimlere gerekirse kötü muamele etmesini normal sayarsınız? *(ANKETÖRE: Söylenen TÜM seçenekleri işaretleyiniz.)*

[ ] Aşırı dindar görünümlü biri [ ] Dinsiz biri [ ] Açık giyinen bir kadın
[ ] Eşcinsel biri [ ] Yoksul biri [ ] Zengin biri
[ ] Yasadışı örgüt üyesi biri [ ] Hükümet muhalifi olan biri [ ] Suriyeli biri
[ ] Kürt biri [ ] Başörtülü bir kadın [ ] Alevi biri
( ) Hiç kimseye kötü muamele yapmamalı, herkese yasal sınırlar içinde eşit muamele etmeli.

16. Sizce T.C. devletinin kendi vatandaşlarına fiziksel şiddet uygulaması normal ve kabul edilebilir bir şey midir?

( ) Bazı durumlarda normaldir ve kabul edilebilir.
( ) Hiçbir durumda normal ve kabul edilebilir değildir.

17. Şimdi sayacaklarımda haklılık payı olma ihtimali var mıdır? *(ANKETÖRE: Söylenen TÜM seçenekleri işaretleyiniz.)*

[ ] Öğrencisini döven öğretmen
[ ] Karısını döven koca
[ ] Kız arkadaşını / nişanlısını döven genç erkek
[ ] Siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven polis
[ ] İzinsiz gösteri yapan bir gruptaki insanları döven polis
[ ] Siyasal olarak şüpheli görülen birisini döven kalabalık
( ) Hiçbirinde haklılık payı yoktur.

18. Şimdi sayacağım durumların hangisinde müdahale eder ve engel olmaya çalışırsınız? *(ANKETÖRE: Söylenen TÜM seçenekleri işaretleyiniz.)*

[ ] Bir teröristin mahallenize sığınması
[ ] Ramazan'da birinin oruç tutmayıp yemek yemesi
[ ] Sokakta yılbaşı kutlamaları
[ ] Dini tarikat toplantısı
[ ] Apartmanınıza bir kimsesiz veya dilencinin sığınması
[ ] Sokakta Kürtçe konuşulması
[ ] Bir çiftin toplu taşımada el ele tutuşması
[ ] Onaylamadığım partinin üyelerinin mahallemde seçim bildirisi dağıtması
( ) Hiçbirinde

19. Yaşadığınız yerde EN ÇOK hangisini istemezsiniz?

( ) Aşırı dindar gruplar ( ) Dinsizler ( ) Eşcinseller ( ) Kürtler
( ) Mülteciler ( ) Romanlar ( ) Solcular ( ) Ülkücüler

20. Peki bu grupların sizin bulunduğunuz yerde yaşamaması için ne yapılmasını istersiniz?

( ) Bizzat ben kovarım. ( ) Mahalleli olarak kovmak gerekir.
( ) Devletin kovması gerekir. ( ) Hiçbir şey, müdahale edilmesini istemem.

Dikkat! ( ) : Tek seçenek sembolü [ ] : Çoklu seçenek sembolü.

KONDA ARAŞTIRMA

21.	*Son zamanlarda toplumun ruh haline dair şimdi okuyacağım cümlelere katılıp katılmadığınızı söyler misiniz?*	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
21.1.	**Giderek daha fazla insan kendi içine kapanıyor ve sokakta konuşmaktan korkuyor.**	( )	( )	( )	( )	( )
21.2.	**İnsanlar birbirlerine çok daha kolay tepki gösteriyor.**	( )	( )	( )	( )	( )
21.3.	**İnsanlar birbirlerine daha az güveniyor.**	( )	( )	( )	( )	( )

22. Haberleri seyretmek için en fazla hangi TV kanalını tercih ediyorsunuz?

Kanal Adı: …….. ( ) Haberleri TV'den takip etmiyorum. ( ) Hiç haber takip etmiyorum.

23. Bu hanenin malı olan arabanız var mı? ( ) Var ( ) Yok

24. (Erkekse) Eşiniz (kadınsa) Siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?
(ANKETÖRE: Seçenekleri deneğe okuyunuz ve deneğin kendi verdiği cevabı işaretleyiniz.)

( ) Örtmüyor ( ) Başörtüsü ( ) Türban ( ) Çarşaf, peçe ( ) Görüşülen kişi bekâr erkek

25. Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?

( ) Türk ( ) Kürt ( ) Zaza ( ) Arap ( ) Diğer (Yazınız): ……..

26. Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir?

( ) Sünni (Hanefi veya Şafii) Müslüman ( ) Alevi Müslüman ( ) Diğer din mensubu
( ) Dini inancı yok

27. Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz? *(ANKETÖRE: Aşağıdaki cevapları okuyunuz, deneğin söylediği ilkini işaretleyiniz)*

( ) Dini inancı olmayan biri
( ) Dinin gereklerine pek inanmayan biri
( ) İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
( ) Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
( ) Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri

28. Bu evde yaşayanların aylık toplam geliri ne kadardır? <u>Herkesin her türlü kazancı dahil</u> evinize ayda ortalama kaç para giriyor? …… Türk Lirası

29. ANKETİ BİTİRME SAATİ ….. : ….. (Boş bırakmayın, ama unuttuysanız da sonradan doldurmayın.)

30. Oturulan evin tipi: *(ANKETÖRE: Aşağıdaki şıklardan birisini, deneğe sormadan, siz* işaretleyiniz*.)*

( ) Gecekondu / Dış sıvasız apartman ( ) Müstakil, geleneksel ev
( ) Apartman ( ) Site içinde ( ) Çok lüks bina, villa

Anketörün Adı Soyadı : ……